

૨૦૧૬ના પોસ સુદી ૮ ના રોજ સ્વર્ગગમન થયા છે. તેઓશ્રીના સ્મરણાર્થે અમદાવાદ-ભુવારનીપોળે, ચલચિત્રની રચનાપૂર્વક મહા શાન્તિ પૂજા. શામળાનીપોળે, શેક કચરાભાષ હડીસીંગની શુભ પ્રેરણાથી બૃહદ્સિદ્ધ્યક પૂજન તથા શાન્તિસ્નાત્ર હેલાના ઉપાશ્રયે પૂજાઓ તથા શાન્તિસ્નાત્ર તેમજ શિવગંગા વિગેરે ખીજે સ્થળે. શાન્તિસ્નાત્ર તથા અદ્વાઈમહોત્સવ વિગેરે ધાર્મિક ક્રિયાઓ થઈ હતી.

આજે તેઓ નથી પણ તેમની જીવન પરાગ શાસનને મહેકાવી રહી છે.

આ પુસ્તક-પ્રકાશનમાં પુરી કાળજી રાખ્યા છતાં દૃષ્ટિદોષ કે સ્પષ્ટતાથી કોઈ ભુલ થઈ હોય તેને વાંચકો ક્ષમા આપશે અને આ પુસ્તકનું વાંચન મનન કરી પ્રશ્નોત્તર દ્વારા જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરી સમક્ષિત અને ચારિત્ર્યમાં સ્થિર થઈ જીવન ઉજમાળ કરશે.
એજ અભ્યર્થના.

તા. ક:-હર્ષપ્રભા આચાર્ય શ્રી વિજયહર્ષચૂરિ જીવનચરિત્ર જીવાવવાનું અર્થ મારવાડ-ચાંવલાનિવાસી શેઠ હીરાચંદ્ર ચુનીલાલ જીએ આપેલ છે.

૧૫. સ્ત્રી પાંચ અનુસર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થાય કે નહિ ૨૦
૧૬. પુરુષની અપેક્ષાએ સ્ત્રીઓને ધર્મકાર્યમાં વિશેષ ઉદ્યમ હોય તેનું શું કારણ ૨૧
૧૭. સેવાર્તસંહનનવાળો જીવ ઉર્ધ્વ અને અધોગતિમાં કેટલે દૂર સુધી ઉત્પન્ન થાય ૨૨
૧૮. શરીર ત્યાગ કાળે જીવ કયા કયા માર્ગે વડે નીકળતો કઈ કઈ ગતિમાં જાય ૨૩
૧૯. સ્ત્યાનર્દિનિદ્રાવાળા જીવને વાસુદેવના કરતાં અધુન યજ્ઞ હમણાં હોય કે નહિ ૨૪
૨૦. સ્ત્યાનર્દિનિકતા ઉદ્યમાં જીવને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય કે નહિ ૨૭
૨૧. એક ભવમાં જીવને કેટલા વેદનો ઉદ્ય થાય ૨૮
૨૨. ચતનાવાળા સાધુને દેવતા જાણી શકે કે નહિ ૨૮
૨૩. શ્રાવક અગ્રીયાર પ્રતિમા વહન કરીને પછી પાછો ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહી શકે કે નહિ ૨૯
૨૪. સમયે સમયે અનંતગણી હાનિ થાય આ પ્રયોગ સત્ય કે અસત્ય છે ૩૦
૨૫. કાર્તિક શેઠની પીઠ ઉપર તાપસે થાલ મુક્યું તે વાત સત્ય કે અસત્ય ૩૧
૨૬. દેવ અને અસુરના યુધ્ધમાં તેમના શસ્ત્રો કેવા હોય છે ૩૨
૨૭. મહર્ષિકે દેવ કેટલા દ્વીપ સુધી ચારે બાજુ ફરી શકે ૩૩
૨૮. લવણ સમુદ્રમાં રહેલા કેટલા પ્રમાણવાળા મત્સ્યો જાણુ દ્વીપમાં પ્રવેશ કરી શકે ૩૪
૨૯. યુગલીયાઓની જઘન્ય સ્થિતિ કેટલી હોય ૩૫
૩૦. નિર્ભાગીના સંયોગથી ભાગ્યશાળીઓનો પણ પુણ્યોદ્ય હણાય કે? ૩૬
૩૧. ગૃહસ્થે તીર્થકરને માટે કે તેમની પ્રતિમા નિમિત્તે બનાવેલ પકવાન વિગેરે સાધુઓને કલ્પે કે નહિ ૩૭
૩૨. મહર્ષિકે દેવો બાહ્યપુદ્ગલ ગ્રહણ કર્યા સિવાય ગમનાદિ કરી શકે કે નહિ ૩૮

૩૩. પરમાણુ અને તેના પર્માણો નિરૂપકે અર્થનિરૂપક ? અર્થના
એક પરમાણુમાં કેટલા પર્માણો હોય ૪૦.
૩૪. ઇન્દ્રિયોના વિસ્તાર-અવગાદના અને બાદના એટલે
અડાઈ વિગેરેનો પ્રશ્ન ૪૧.
૩૫. કલ્પવૃક્ષો સચિત્ત કે અચિત્ત ? વનસ્પતિ વિશેષ કે પૃથ્વી
કામય ? વિસ્તાર પરિણામનાના કે દેવાધિષ્ઠિત ? ૪૨.
૩૬. કુદડા અને મથૂરની શિખા સચિત્ત કે અચિત્ત ? ૪૪.
૩૭. જ્યોતિષી દેવોના શરીરનું વર્ણન શું છે અને મુકુટોમાં
ચિન્હ શું છે ૪૪.
૩૮. બધાએ તારાના વિમાનોનું એક જ પ્રમાણ છે કે કંઈ
બેદ છે ૪૫.
૩૯. મનુષ્યક્ષેત્રની બહાર રહેલા ચંદ્રાદિ જ્યોતિષીઓનું આયુ
પ્યનું પ્રમાણ કેટલું ૪૬.
૪૦. મનુષ્યક્ષેત્રની અંદર રહેલા સર્વે ચંદ્રાદિ જ્યોતિષીઓ
એક જ જુદીપના મેરુ પર્યંતને જ પ્રદક્ષિણા આપે છે કે
બીજા મેરુને પણ પ્રદક્ષિણા આપે ? ૪૭.
૪૧. મનુષ્યક્ષેત્રની બહાર ચંદ્રસૂર્ય કંઈ રીતે ૨ લા છે ૪૭.
૪૨. ભરત અને મહાવિદેહને વિષે ગ્રીષ્માદિકાળમાં દિવસ
અને રાત્રિનું પ્રમાણ કંઈ રીતે છે ? ૫૦.
૪૩. ચોસઠ ઇન્દ્રોની ઘંટા અને તેના વગાડનાર દેવોના નામ
શું છે ૫૨.
૪૪. ચોસઠ ઇન્દ્રોના વિમાન બનાવનાર દેવોના નામો તથા
વિમાનની ધ્વજનું પ્રમાણ કેટલું ૫૫.
૪૫. ઇન્દ્રોના પાલકાદિ વિમાનો સચિત્ત કે અચિત્ત ૫૬.
૪૬. ઇન્દ્રના સામાનિક દેવોના વિમાનો જુદા હોય કે ઇન્દ્રના
વિમાનમાં જ તેઓનું સ્થાન હોય ? ૫૭.
૪૭. પરમા ધાર્મિક દેવો ભગ્ય જ હોય એ વચન સત્ય કે
અસત્ય ? ૫૯.
૪૮. પહેલા અને છેલ્લા તીર્થ કરની જાહેર અવસ્થામાં
પ્રમાદ કાળ કેટલો ૫૯.

૪૯. શાશ્વતી જિન પ્રતિમાનું આસન કયું ? ૬૦.
૫૦. ચોવીશ તીર્થ કરે કેટલા અશનનો ત્યાગ કરી અને કયા આસને સિદ્ધ થયા ? ૬૦.
૫૧. અષ્ટાપદ પર્વત અને તેના ઉપર રહેલ જિન ચૈત્યનું કેટલું પ્રમાણ છે ? ૬૨.
૫૨. અષ્ટાપદ પર્વતના આઠ પગથીયા કોણે કરાવ્યા ? ૬૩.
૫૩. અષ્ટાપદ પર્વતના ચૈત્યને વિષે પૂર્વાદિ દિશામાં બે-ચાર આઠ આદિજિન મૂર્તિની સ્થાપના કરવામાં શું કારણ છે ? ૬૪.
૫૪. અષ્ટાપદનું જિનમંદિર આજ દિન સુધી કેમ રહી શક્યું ? ૬૫.
૫૫. બારમા અને ચઉદમાં ગુણ સ્થાપના છેલ્લા સમયમાં કેવલજ્ઞાન અને મુક્તિ થાય કે તે પછીના સમયમાં થાય ? ૬૬.
૫૬. કેવલી સમુદ્ધાત કોણ કરે અને કોણ ન કરે ? ૬૭.
૫૭. કેવલી સમુદ્ધાત કરીને લગવાનું કેટલાકે સિદ્ધ થાય ૬૮.
૫૮. સમ્યક્ત્વથી નહિ પડેલા જીવો એક સમયમાં કેટલા સિદ્ધ થાય ? ૬૯.
૫૯. સિદ્ધ શિલાની જગાઈમાં કેટલા કેટલા પ્રદેશની હાનિ થાય ૭૦.
૬૦. તીર્થ કર ગણુધર અને દેવાદિના રૂપમાં કેટલી ગણી હાનિ હોય ૭૧.
૬૧. દેવાનું ઉત્તર વૈક્રિય શરીર અલંકાર સહિત ઉત્પન્ન થાય કે અલંકાર રહિત ૭૨.
૬૨. મનુષ્યાદિને આગમમાં છ પર્યાપ્ત કહેલ છે તો દેવાને પાંચ કેમ ? ૭૩.
૬૩. માનસરોવરનું કેટલું પ્રમાણ અને કયા દ્વીપમાં છે ? ૭૪.
૬૪. હંસ જલમિશ્રિત દુધને કેવી રીતે જીવું કરે ૭૪.
૬૫. દેવાને અસાતા વેદના કેટલો વખત થાય ૭૫.
૬૬. તિર્થગૃ જ્ઞાનક દેવો ક્યાં વસે છે ? ૭૫.
૬૭. વાસુદેવાની કેટલા દેવો સેવા કરે ૭૬.
૬૮. ચઉદ પૂર્વધર સાધુ દેવપણુ પામે તેને કેટલું શ્રુત સ્મરણ માં રહે ૭૬.

૬૯ દેવતા અને નારમીઓ પોતાના આદાર પ્રદગ્ધો અને
કાર્મણ શરીરના પ્રદગ્ધોને અરપિ જાનથી મળે અને
દેખે કે નહિ

૭૦ અગત્ય જીવો કેટલું ઘૂત પામે અને કેટલું દર સંધી ઉંચે
જઈ શકે ૭૭.

૭૧ અગત્ય પુરુષ અને સ્ત્રીઓને કેટલી લગ્નિયો પ્રાપ્ત થાય ૭૮.

૭૨ આદ્ય મહાસિદ્ધિઓનું કયી લગ્નિયમાં સમાવેશ થાય ૮૦.

૭૩ તેજ્જેલેશ્યાનું કેટલાકોત્રમાં રહેલ વસ્તુને જાણવાનું સામર્થ્ય છે. ૮૩

૭૪ શીતલેશ્યા કયાંથી નીકળે છે. ૮૪

૭૫ ત્રિદાધરો પોતાની શક્તિવડે તિરૂઈ અને ઉંચે કેટલે દર
સંધી જાય છે ૮૫

૭૬ દીક્ષાદિવિધિમાં ભગવાનની પ્રતિમાં ઉપર વાસકોપ નાખવો
તે યોગ્ય કે અયોગ્ય ? ૮૭

૭૭ જન્ધાચારણુ આદિમુનિયો બીજા ક્ષીપમાર્ગતા જવણુ સમુદ્ગની
શીખાને કેવી રીતે ઉલ્લંઘે છે ૮

૭૮. જો કાપેલ વસ્ત્ર ન મળે તો સાધુ પોતે વસ્ત્ર કાપીને
લે કે નહિ. ૮૮

૭૯. સાધ્વીઓ પોતે જ વસ્ત્રની યાચના કરે કે સાધુઓ
તેમને આપે. ૯૦

૮૦. સાધુઓ પોતાનાં અને બીજાના ક્ષેત્રમાં ચોમાસુ ઉતર્યા
પછી કેટલા સમય બાદ વસ્ત્રપાત્રાદિ અદણુ કરે. ૯૨

૮૧. સાધુઓ પૂર્વકૃતમાસ કલ્પાદિસ્થાને ફરીને કેટલા સમય
બાદ આવી શકે. ૯૩

૮૨. જેમ સાધુઓને નવકલ્પવિહાર હોય તેમ સાધ્વીઓને
હોય કે નહિ. ૯૪

૮૩. કોઈ સ્થળે રહેલા સાધુઓને પરાણુ સાધુઓ આવે
ત્યારે કઈ વિધિ કરવી. ૯૭.

૮૪. સાધુ અને સાધ્વીઓ રાત્રિમાં વસતિના બારણા બંધ કરે કે નહિ. ૯૬

૮૫. સાધુઓ ધણુ દિવસે ઉલ્લંઘન કરવા યોગ્ય માર્ગમાં ભાથુ
સાથે રાખે કે નહિ. ૯૭.

૮૬. ગોચરી વિગેરેમાં સાધુઓ ગૃહસ્થના ધરના ખારણા ઉઘાડે કે નહિ. ૯૯
૮૭. સાધુઓને માત્રુપેશાળ વડે પાત્રા ધોવા તે યોગ્ય કે અયોગ્ય ૯૯
૮૮. સાધુ અને સાધ્વીઓને કોણુ વન્દ અને કોણુ અવન્દ ? ૧૦૦
૮૯. સાધુ-સાધ્વી અને ગૃહસ્થાદિને પરસ્પર વસ્ત્રાદિ દેવા લેવાનો અપદાર કેવો હોય. ૧૦૪
૯૦. વાદ કેટલા પ્રકારે હોય અને તે વાદ સાધુઓએ કેાની સાથે કરવો અને કેાની સાથે ન કરવો ૧૦૫
૯૧. શક્તિમાન સાધુ વિપત્તિમાં પડેલ સાધુ તથા પાસત્યા દિને સદાય કરે કે નહિ ? જિનમંદિર માટે નવું દ્રવ્ય ઉત્પન્ન કરે કે નહિ ? દેવદ્રવ્યનું દરણુ કરનારને શિક્ષા આપે કે નહિ. ૧૦૮
૯૨. ઉપયોગી શ્રાવકના અભાવે સાધુ પોતે જિન પ્રતિમાની આશાનના અટકાવે કે નહિ. ૧૧૧.
૯૩. સાધુઓએ વસ્ત્ર ક્યારે ધોવા ૧૧૧
૯૪. વસ્ત્રમાં જે જૂં ઉત્પન્ન થાય તો વસ્ત્ર ધોવામાં શું વિધિ કરવી. ૧૧૩
૯૫. સ્થંડિલ જતાં કેટલું જળ લઈને કેટલા સાધુઓ જાય. ૧૧૩.
૯૬. સાધુઓ પરસ્પર કેટલું અંતર રાખીને ચુવે. ૧૧૩
૯૭. રસ્તામાં ચાલતા સાધુએ કેાને માર્ગ પૂછવો. ૧૧૪
૯૮. ખીમાર સાધુની સેવા કરવામાં કેટલો લાભ. ૧૧૪
૯૯. સુવિદિત સાધુ ખીમાર પસત્યાદિની સેવા કરે કે નહિ. ૧૧૫
૧૦૦. ખીમાર તથા તેની સેવા કરનાર સાધુઓ બાળ સાધુઓની ભોજન માંડલીમાં પ્રવેશ કરે કે નહિ. ૧૧૭
૧૦૧. વર્ષાકાલ સિવાય સાધુ સાધ્વી પાટપાટલા ગ્રહણુ કરે કે નહિ. ૧૧૮
૧૦૨. માર્ગ આદિમાં સાધુઓ કેાની આજ્ઞા લઈને વૃક્ષાદિની નીચે રહી શકે. ૧૧૯
૧૦૩. સાધ્વીઓના ઉપાશ્રયમાં ચોરવિગેરે પ્રવેશ કરે તો શું બોલવું. ૧૨૦
૧૦૪. જે કોઈ સાધુ પરલોકે જાય તો શેા વિધિ કરવો. ૧૨૦

૧૪૦. આગમના ઉદ્દેશની વિનિર્ણય કરી છે તે જ્ઞાત્યોગ છે કે નહિ તેટલાં પાંચેથી જાણી જીવનન ચાપ. ૧૮૫
૧૪૧. આદિક્રમાર શું જનકને પ્રતિજ્ઞાપા પાળ્યા. ૧૮૬
૧૪૨. ગુદસ્થાને મુજ બાળાવડું ને યોગ્ય કે વ્યયોગ્ય. ૧૮૭
૧૪૩. અંબડ શાવક કઈ ગતિનો દત્તો. ૧૮૦
૧૪૪. નવસાપના નિપાણ ક્યા, અને દોષ પાળ નિપાણું કંઈનું કે નહિ. ૧૮૨
૧૪૫. ભગવાનનો ગુણ બાગ દેખાગ કે નહિ ? ખુલા ગુણ ભાગવાળી પ્રતિમા વંદા કે અવંદા ? અને નિહાવના સ્તુતિસ્તોત્રાદિ માનવા કે નહિ. ૧૮૫
૧૪૬. શશ્યભવમુદ્ધો મનકનામ પુત્રના સ્વર્ગવાસથી અશ્રુપાત કર્યો તે દર્શયો કે શોકયો. ૧૮૮
૧૪૭. દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ અને ભાવમાં કોણ કોનાથી વધુ સૂક્ષ્મ. ૧૮૯
૧૪૮. સંયોગી કેવલા આદિને અંત્ય સમયે શાસ્ત્રમાં શુક્લધ્યાન કહ્યું છે તે સી રીતે ઘટે કારણ કે નેએને ભાવમનનો જ અભાવ છે. ૨૦૦
૧૪૯. વર્તમાનકાળ કેટલાક રજેદરણુ (ઓઘાના) ઉપર ઉતરી નિપલા હમેશાં બાધી જ રાખે છે તે આગમાનુસારિ છે કે કદીમાત્ર જ અને રજેદરણુનું પ્રમાણ કેટલું. ૨૦૧
૧૫૦. ઓઘાનું પ્રમાણ કેટલું. ૨૦૨
૧૫૧. અવ્યાભિચારી સમ્યક્ત્વનું લક્ષણ શું-તેમજ જંતોને પણ પોતાના મતનો પક્ષપાત હોવાથી આભસ્રદિક મિથ્યાત્વ કેમ ન લાગે, તથા ક્ષાયિકાદિ ત્રણ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ ચારે ગતિમાં પ્રાપ્ત થાય કે નહિ ? તથા નિશ્ચયનયથી જીવને ધર્મની પ્રાપ્તિ ક્યારે થાય ? ૨૦૩
- પર્વનિયક્ષયવૃદ્ધિપ્રશ્નોત્તરવિચાર ૫૪ ૧ થી ૩૫
- દિગંજરો વિષે જાણવા જંગ. ૫૪ ૩૬ થી ૪૦
- મુખવસ્ત્રિકા બંધન નિબંધ,
- દર્પપ્રભા-આચાર્યશ્રી વિજયદર્પશ્રુતિનું જીવનચરિત્ર

तपागच्छ संविग्रशाखाग्रणी जिनागम रहस्यवेदी सुविहित
आचार्य श्री विजयहर्षसूरीश्वरजी महाराज (डहेलावाळा)



जन्म	थावला	संवत	१९४१	फागण	सुद	५
दीक्षा,	दाहोद,	संवत	१९५८	फागण	सुद	६
गणिपद,	राधनपुर,	संवत	१९७०	मागसर	सुद	१३
पन्यासपद	राधनपुर	संवत	१९७०	मागसर	सुद	१५
आचार्यपद	फलोधि	संवत	१९८८	जेठ	सुद	६
स्वर्गगमन,	अमदावाद	संवत	२०१६	पोष	सुद	८

प्रश्नोत्तरसार्धशतकं शुद्धिपत्रकं

अशुद्ध

शुद्ध

पंक्ति	संशोधनाल	संशोधनाल	संशोधनाल
११	सामयिक	सामयिक	सामयिक
१	५५	५५	५५
१४	अने	अने	अने
३	समजीभा	समजीभा	समजीभा
१५	नीकने	नीकने	नीकने
१०	श्रीमिने	श्रीमिने	श्रीमिने
११	मने	मने	मने
११	सोडरारे	सोडरारे	सोडरारे
२२	गणना	गणना	गणना
२४	संसाधन	संसाधन	संसाधन
२५	उद्योग	उद्योग	उद्योग
२७	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
२८	जा	जा	जा
२९	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
५१	संसाधन	संसाधन	संसाधन
५६	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
६३	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
६६	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
६६	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
७३	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
७९	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
८५	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
८५	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
८६	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
८८	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध
८८	अशुद्ध	अशुद्ध	अशुद्ध

ઉર્પ-૨

મમક

માતાનો હરખ

(૧)

આને ફાગણ શુક પંચમીનો દિવસ હતો. ધર્મપ્રેમ
અચલાણના ઘરમાં આનંદ આનંદ થઈ રહ્યો હતો. મા
ભૂરીબાઈએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો હતો. સગાંસંબંધી
પાડપડોશી પણ આ સમાચાર સાંભળી હર્ષિત થયા હતા.

બાળકનું રૂપાળું-ગોરું સુંદર મુખ, વિશાળ લા
તેજસ્વી આંખો, અણીઆળું નાક તથા હસુહસુ થતો શુભાળી
અહેરો જોઈને માતા આનંદિત થતી હતી. માતાના
હરખનો પાર નહોતો. દલાળ ને ભૂતાળ બે મોટા પુત્રો હતા
પણ નાનો બાળ માતાને ખૂબ પ્યારો હતો.

માતાનો લાડલો ચંદ્રની કળાની જેમ રાત-દિવસ વધવા
લાગ્યો. લાઈઓ ને બહેનો, કુટુંબીજનો ને પાડોશીઓ,
નાનાને ખૂબ ખૂબ રમાડવા લાગ્યા.

નાનાનું નામ હુકમાળ રાખ્યું. મારો લાલ તેજસ્વી થશે,
કોઈ મોટો હાકેમ થશે કે હુકમ કરનારો-આજા કરનારો
થશે તેમ માતા સ્વપ્નો સેવા લાગી.
પિતા અચલાળ તો હુકમાળનો ગૌર વણ અને અપણ

वैराग्य भावना

(२)

ભાઈ ! આપણા પડોશમાં શ્રી હાદ્યાભાઈ રહેવા આવ્ય
તે બહુ સુંદર સ્તવનો ને સન્નચરો ગાય છે. તેમને ત્યાં ઘણ
ભાઈ-બહેનો સાંભળવા આવે છે. તમે આજ્ઞા આપો તો હું પણ
સન્નચરો સાંભળા જાઉં !' હુકમાજીએ ભાઈની આજ્ઞા માર્ગ

‘ભાઈ ! સ્તવન-સન્ન્યાયો સાંભળવા જરૂર નાઓ પણ રાત્રી પાછા વહેતા આવી જશે. નહિ તો તમારા બાળી ચિંત કુરશે !’

'ભાઈ ! હું' વહેલો ચાલી જઈશ.'

ગુનાગિરિમાં બીજાપુરનીવાસી વાડીલાલભાઈની દુકા
નની બીજાપુરના શ્રી હાથાભાઈ તેમના મિત્ર હતા તે પ
ગુનાગિરિમાં બાપાર અર્થે આવ્યા અને તેમની પડોશ
દેવે પાતા

[illegible]

ડાહ્યાભાષના કુટુંબમાં તેમના માતાજી અને એક ભાઈ તથા માત્ર બે પુત્રીઓ હતા. તેમની ધર્મપત્ની અવસાન પામ્યા હતાં. તેમને ફરી લગ્ન કરવા માતાજીએ ખૂબ સમજાવ્યા પણ ધર્મના રંગે તેઓ એવા રંગાએલા હતા, તેમજ સંસારની અચારતાથી પરિચિત હતા તેથી તેણે ફરીથી સંસાર બંધનમાં બંધાવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો.

જેમ જેમ સ્તવનો ને સજ્જાયોના ભાવ અને અર્થ તેમના હૃદયમાં ઉતરતા ગયા તેમ તેમ ડાહ્યાભાષનો આત્મા ચેતી ગયો. અને સંસાર છોડવાની ભાવના પ્રદિષ્ટ થવા લાગી.

આજ પૂર્ણિમાનો દિવસ હતો. આસપાસના પડોશી ને મિત્રો શ્રી ડાહ્યાભાષના સ્તવનો ને સજ્જાયો સાંભળવા ઉત્સુક થઈને અગાશીમાં બેઠા હતા. આપણા ચરિત્રનાયક હુંકમાજી પણ ભાષની આજ્ઞા લઈને આવી પહોંચ્યા.

ડાહ્યાભાષએ રહસ્યલયોં ને વૈરાગ્યથી ભરેલાં સ્તવનો એક પછી એક ગાવાની શરૂઆત કરી. આજ પૂર્ણિમાની ચાંદની પૂરબહારમાં ખીલી હતી. ચંદ્રના શીતળ કિરણો શીતળતા આપી રહ્યા હતા. આરે તરફ શાંતિ પ્રસરી રહી હતી. કુદરત સોળે કળાએ ખીલી હતી.

અહીં ડાહ્યાભાષ પણ ખીલ્યા હતા. અરણિક મુનિની સજ્જાયના શબ્દો—

અરણિક અરણિક કરતી મા ફિરે,

ગલીએ ગલીએ બજારો;

ઠહો કેણે દીઠો રે મહારો અરણીઓ,
 પૂઠે લોક હજારોજી,
 અરણિક મુનિવર ચાલ્યા ગોચરી૦

બધાનાં હૃદયમાં થુંજી રહ્યા, અને મેતારજ મુનિ સજ્જ
 યના શબ્દો—

વાધર શીશે વીંટીયું જી, તડકે રાખ્યા મુનિરાજ,
 ફટ ફટ ફૂટે હાડકાં જી, તડ તડ ત્રુટે ચામ;
 સોનીડે પરિપક્વ દીયોજી, મુનિ રાખ્યો મન ઠામ,
 મેતારજ મુનિવર ધત ધત તુમ અવતાર.

સાંભળતાં સાંભળતાં નાના-મોટા બધાનાં હૃદય હૃદયમયી
 ઉઠ્યાં. અને આંખડીઓ અશ્રુધારાથી છલકાઈ ગઈ. ડાહ્યાભાઈ
 પણ એવા હૃદયનાં જિંડા જિંડા ભાવપૂર્વક ગાતા હતા કે બધ
 મંત્રમુગ્ધ થઈ જતા.

આપણા ચરિત્રનાયક હુકમાજીને પણ આજે આ સજ્જાએ
 સાંભળી વૈરાગ્ય ભાવના જાગી ઉઠી.

ડાહ્યાભાઈએ ગૌતમસ્વામીનો વિલાપ સાંભળાવ્યો, અં
 નીચેના પદોએ તે પોતે પણ રડી ઉઠ્યા.

આપ ગયા નોંધારો મૂકી મુજને,
 દુઃખનાં દુંગર ઉગ્યા દીનદયાળ જો,
 ભરત ભવિ તુમ પ્રેમ તળે પાગલ બન્યા,
 છેદ દીધો તેઓ ને પણ કૃપાળ જો;
 મન મંદિરના વાસી વહાલા વીરજી.

વૈરાગ્ય લાવના

ગૌતમ ચઢીયા લાવ મિનારા ઉપરે,
લાવના આવી એકત્વમન માંદા જો,
નિર્મળ પંચમ રાગ પ્રકાશ્યું તે સમે;
મુરતર ગણ મહિમા આનંદ ગાય જો.
મનમંદિરના વાસી બહાલા વીરજી.

રાત્રિ જામતી હતી. ડાહ્યાભાઈની સજાઓ લાવિકેના
હૃદયે હચમચાવી મૂકતી હતી. છેલ્લે બધાના આગ્રહવશ થઈ
ધત્તાશાલીભદ્રની સજાઓ શરૂ કરી અને જ્યારે નીચેના પદો
આબ્યા અને વારંવાર અંતરાથી અને હલકથી તેઓ ગાવા
લાગ્યા ત્યારે તો હૃદયેહૃદય નાચી ઉઠ્યા.

શ્રી જિનનો ધર્મ આદરે,
મોહ માયાને પરિહરે;
હું છોડું જી ગજરથ ઘોડા પાલખીજી,
રાજગૃહી નગરી મોઝારો જી.

શાલીભદ્રના બહેન ધત્તાની પત્નિ પોતાના ભાઈના ત્યાગની
વાત સાંભળી ચિંતા કરે છે. અને ધત્તાને સુગંધી જળથી
સ્નિહવારે છે. ત્યાં આંખમાંથી અશ્રુબિંદુઓ સરી પડ્યાં ને
ધત્તાએ કારણ પૂછ્યું—તો કહે છે.

જગમાં એક જ ભાઈ મારે રે,
સંયમ લેવા મન કરે;
નારી એક એક જી,
દિન દિન પ્રત્યે પરિહરે જી.

પત્તાએ જાય:

જો નકામી જાગર,

જાં નેજે નંચમ જાગર !

છબડીજી સુખ માયાની જુડી જાયજીજી.

અને શાલીબદ્રની બહેને પણ સંભળાવી હીધું—

કહેવું તો ઘણું દોહિલું જી,

પણ કરવું અતિ દોહિલું જી;

મળો સ્વામીજી

એકવી ઋદ્ધિ કુળ પરિદરે જી;

અને ધનાજીને એવી તો ચોટ લાગી કે તેજો તરત
આશિષ અંગીકાર કરવા સંભળાવી હીધું—

કહેવું તો ઘણું દોહિલું,

પણ કરવું અતિ દોહિલું;

તો સુષુ સુંદરીજી,

આજથી ત્યાગી આઠેયનેજી.

ને ધન્નાજી તો બધીને રાતી મૂકીને આલી નીકળ્ય
શાલીબદ્રની હવેલીએ—

ભઠો મિત્ર કાયરુ, સંયમ લઈએ ભાયરુ,

આપણુ દોય જણુજી, સંયમ શુદ્ધ આરાધીયેજી.

બન્નેએ સંયમ લીધો ને તપ કરી દેહને ગાળી ચઢં
- રિણામે દેવગતિમાં વિચર્યા.

વૈરાગ્ય ભાવના

આ સનઝાયે તો બધાના હૃદય ઝલ્લઝલ્લાવી નાખ્યાં. આંસુ-
ઓની ધાર થઈ અને આંખણા હુકમાણ તો એવા મુગ્ધ થઈ
ગયા કે બધા ઉઠીને ચાલવા લાગ્યા તમારે પોતાને ખ્યાલ
આવ્યો કે હવે ઘેર જવું જોઈએ.

આજની રાત હુકમાણને ચેન ન પડી, નિદ્રાદેવી રીસાઈ
ગઈ. ધનાશાલીભદ્રની સનઝાયના ભણકારા વાગી રહ્યા, અને
પોતે દીક્ષાની ભાવના લાવવા લાગ્યા. મારાં અહોભાગ્ય કયાંથી
કે હું ત્યાગમાર્ગ ગ્રહણ કરી જીવન સફળ કરું ? સગાઈનું
શું ! તો પછી સંસાર સમુદ્રમાંથી શે નીકળાશે. મારે નથ
પરણવું. હું દીક્ષા લઈશ. જરૂર ભવોભવનું કદ્યાણુ સાધીશ.

પ્રાતાઃકાળે મધુર સ્વપ્ન આવ્યું. ભગવાન પાર્શ્વનાથ...
દર્શન થયાં અને પોતે સાધુવેશે પ્રભુના દર્શન કરી રહ્યા છે.
હુકમાણનું હૃદય આ સ્વપ્નથી નાચી ઉઠ્યું. વૈરાગ્યભાવના
જાગી ઉઠી ને ચારિત્ર માટેનો નિર્ણય કરી લીધો.



અખ મોઢે તારે ?

(૩)

આપણા ચરિત્ર નાયક હુકમાણની ભાવના ધર આવે.
એવા સંજોગો દેખાતા ન હતા. મોટા ભાઈએ અને ભાભી-
એનો પ્રેમ હુકમાણ ઉપર ઘણો ઘણો હતો. હુકાનના કામકાજમાં
હુકમાણનું મન ચોટતું નહિ પણ ઘરમાંથી નીકળવું સુશકેલ હતું.

‘નાતુભાઈ ! હમણું હમણું કેમ ઉઠાસ રહો છો. ભાભીએ
હુકમાણ ઉઠાસ રહેતા જોઈ પૂછ્યું’

‘ભાભી ! ઉઠાસ તો કાંઈ નથી પણ યાત્રા કરવાની
ભાવના થઈ છે.’

‘તીર્થ’ યાત્રા કરવી હોય તો તમારા ભાઈને કહીને જરૂર
રજા અપાવું પણ તમે જશો કેની સાથે !’

‘ભાભી ! શ્રી વાડીભાઈ જવાના છે અને તેમનો ઘર જેવે
સંગાથ છે. તમે મારા ભાઈને કહો તો મને જાત્રાનો લાભ મળે.’

‘ભાઈ ! નાની ખીંદડી (વહુ) લાવવી છે તેણે શું ! હવે તો
વહુની રોટી-ઢાળ ખાવાનાને !’

‘ભાભી ! એવી મરકરી ન કરો. લગ્નની વાત મને રૂચતી
નથી. હમણું શું ઉતાવળ છે !’

‘શું’ જીવનભર કુંવારા રહેવું છે કે પછી તમે હાથાભાઈની
સજ્જાયના જોલ ગાયા કરો છો તેમ ચારિત્ર ક્યારે લઈશું !
યાય છે !’

‘ભાભી ! સાચું પૂછે તો મારી તો ભાવના દીક્ષાની છે
મારા મોટાભાઈની ખીક લાગે છે.’

‘અને અમારી મમતા તો યાદ પણ નહિ આવતીહોય. જોલ્યા એ જોલ્યા આજ પછી દીક્ષાની વાત જોલશે નહિ.’

‘પણ લાભી ! તમે તીર્થયાત્રા માટે રજા અપાવવાવચન આપ્યું છે તો મારા મોટા લાઇને કહીને રજા અપાવવાની છે.’

લાઇ ડાહ્યાલાઇ તો ઘણા સમયથી દીક્ષાના અભિલાષી હતા, તેમનું જીવન ધર્મમય રહેતું તે હંમેશાં સ્તવનો ને સજ્જાયોમાં મસ્ત રહેતા પણ માતાજીની આજ્ઞા મળવી મુશ્કેલ હતી.

આતુર્માંસ પૂરૂ થયું એટલે ડાહ્યાલાઇ પોતાને વતન ખીજ-પુર જવાને બહાને મનમાં દીક્ષાની લાવના લઇને પૂર્વપરિચિત પૂજ્ય પન્થાસજી મહારાજ શ્રી ભાવવિજયજી તથા મુનિરાજ શ્રી નીતિવિજયજી મહારાજજીના દર્શને સુરત આવ્યા.

પૂજ્ય ગુરૂમહારાજના દર્શન કરી કૃતાર્થ થયા. ડાહ્યાલાઇને રત્નાગિરિથી આવેલ જ્ઞેષ્ઠ આશ્રિય દર્શાવ્યું. ડાહ્યાલાઇએ પોતાની દીક્ષાની લાવના દર્શાવી અને સારા મુહૂર્તે ડાહ્યાલાઇને ઠાઠમાઠથી દીક્ષા આપવામાં આવી. તેમનું નામ મુનિ દાન-વિજય રાખવામાં આવ્યું. હાલ તેઓ પન્થાસપદવીથી વિભૂષિત છે.

ગુરૂમહારાજ સાથે નૂતનમુનિ દાનવિજયજી છાણી આવ્યા અહીં વડી દીક્ષાના યોગમાં પ્રવેશ કર્યો. વડી દીક્ષાનું મુહૂર્ત આવ્યું. ડાહ્યાલાઇ તથા ખીજપુરવાળા રત્નાગિરિમાં વ્યાપાર કરતા શ્રી વાડીલાઇને અરસપરસ ઘણો સારો પ્રેમ ભાવ હતો. તેમની વડી દીક્ષામાં વાડીલાઇને છાણી આવવા પત્ર લખ્યો. વાડીલાઇલાઇ વડી દીક્ષાના મહોત્સવમાં જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. હુકમાજીને તેની સૂચના આપી પણ હુકમાજીને રજા મળવી મુશ્કેલ હતી.

ભાઈ-ભાભી જાણતા હતા કે હુંકમાણને વિવાહ થયો નથી. દીક્ષાની ભાવના પણ છે. કેણુ જાણે દીક્ષા-ઉત્સવ જઈને ત્યાં દીક્ષા લઈ લ્યે તો શું કરવું ! હુંકમાણની માતા જાણી ઈચ્છા પણ તેને એકલો જવા દેવાની નહોતી. પણ હુંકમાણએ હઠ લીધી. યાત્રાનું બહાનું કાઢવું અને ખાવા પીવાનું બંધ કર્યું. છેવટે ઠંટાળીને હુંકમાણને પાછા લાવવાની શરતે વાડીભાઈ સાથે જવાની રજા આપી. ખર્ચ પેસા બે કાંઈ થશે તે તમારા બન્નેના આગ્યા પછી આપ મોટાભાઈએ કહ્યું. વાડીભાઈ પોતાના ખર્ચે છાણી લઈ ગયા

હુંકમાણએ જાણે પોતાની ચિરવિદાય હોય તેમ તૈયારી કરી લીધી. મનને દૃઢ બનાવ્યું. માતાજી, ભાભીઓ આ ભાઈઓની હૃદયપૂર્વક રજા લીધી અને આનંદપૂર્વક સંસારરૂપ કેદખાનામાંથી છૂટ્યા હોય તેમ આલી નીકળ્યા.

સુનિશ્રી દાનવિજયજીની વડીદીક્ષા પહેલાં શ્રી વાડીક અને હુંકમાણ પહેાંચી ગયા. વડીદીક્ષાના ઉત્સવમાં શ્રી આનંદ આગ્યે. વડી દીક્ષા પછી છાણીથી માળવા તરફ વિહા કર્યો. સુનિશ્રી દાનવિજયજીની પ્રેરણાથી શ્રી વાડીભાઈ તથા હુંકમાણ વિહારમાં સાથે રહ્યા. રસ્તામાં આમાનુષામના વિહારમાં સુનિશ્રીના શુરૂમહારજ શ્રી નીતિવિજયજી મહારાજ શ્રી વાડીભાઈને વૈરાગ્ય રસનું પાન કરાવવા લાગ્યા. શ્રી વાડીભાઈને આત્મા પણ ખૂબ સંસ્કારી અને ધર્મભાવનાથી જાગેલો હતો. તેમણે પણ દીક્ષાની ભાવના રજુ કરી અને વાડીભાઈને પણ દીક્ષા આપવામાં આવી અને તેમનું નામ સુનિ વીરવિજય રાખ્યું. અને સુનિશ્રી કાન્તિવિજયજીના શિષ્ય કર્યા.

અખ મોહે તારો

આપણા ચરિત્રનાયક હુકમાલનો આત્મા તો ધણા સમ-
થી ચેતી ગયો હતો. ધત્તાશાળીભદ્રની સગાએ તેમના હૃદયને
સંસારના બંધનથી છૂટવા પ્રેરણાના પાન કરાવ્યાં હતાં, ઘરથી
પણ તે ભાવનાથી નીકળ્યા હતા. શ્રી હાદ્યાભાઈએ દીક્ષા લીધી
મને શ્રી વાડીભાઈએ પણ દીક્ષા લીધી.

વિહારમાં ગુરૂદેવના પગ દાળતાં દાળતાં હુકમાલની
આંખમાં આંસુ ઉભરાઈ આવ્યાં. મહારાજશ્રીએ ભાવથી પૂછ્યું.

‘હુકમાલ ! તમે ધણા સમયથી વિહારમાં સાથે છો. હવે
થાકી ગયા હશે ને ઘર, માતા, ભાઈ, બાબી સાંભળ્યા હોય
તો તમે સુખેથી જઈ શકો છો.’

‘ગુરૂદેવ ! અખ મોહે તારો ! મારા પણ દીક્ષાના ભાવ છે.
કૃપા કરી મને પણ ભાગવતી દીક્ષા આપો ને મારા ભવન
ધન્ય બનાવો. હું પણ ઘેરથી દીક્ષાની ભાવનાથી જ નીકળ્યો છું

‘ભાઈ હુકમાલ ! તારી વાત તો સાચી પણ તારી માતા ૨
ભાઈઓ વગેરેનું શું ? તેઓ આવે ને ધમાલ કરે તો શું કર

‘ગુરૂદેવ ! મારી મક્કમતા છે. મારો આત્મા ક્યારનો
ગયો છે. હું લગ્ન કરવાનો નથી. દીક્ષા લેવાની મેં પ્રતિજ્ઞા ૪

‘જહાસુખમ !’

દાહોદમાં સ્થિરતા કરવામાં આવી.

સં. ૧૯૫૮ ના ફાગણ સુદ ૬ ના મંગળ દિવસે હુકમા
જીને દાહોદ નગરમાં દીક્ષા આપવામાં આવી તેમનું ના
મુનિશ્રી હર્ષવિજયજી રાખવામાં આવ્યું. અને ચોતાના શિ
કર્મો. સંઘમાં આનંદ આનંદ થઈ રહ્યો. નૂતન મુનિહં
હર્ષથી નાચવા લાગ્યું.

કુમરી કસોડી

(૪)

હુકમાણની દીક્રાના સમાચાર રત્નાગિરિ પામેાંવ્યા એ તેમના માતાજી, બાઈઓ અને બાણીઓ તથા પરિવાર આદિ ચિંતાની લાગણી પ્રસરી રહી.

માતાજીનો લાડલો, સંબંધ કયો હતો તે છોડીને કુટુંબ પરિવાર અને મિત્રોને પણ પોતાની ઊડી ઊડી ભાવના દર્શાવ્યા વિના દૂર દૂર જઈને દીક્ષા લઈ લીધી. અરે અમે પણ કેવા ! તેમના સમાચાર પણ ન પૂછાવ્યા. અરે અમારા રનેહી શ્રી ડાહ્યાભાઈ જેમણે દિક્ષા લીધી હતી અને બીજા રનેહી શ્રી વાડીભાઈ જેને હુકમાણ સોંપ્યો હતો અને રત્નાગિરિ લઈ આવવાની વાત થઈ હતી તેમણે તો દીક્ષા લીધી પણ કેઈને જણાવ્યા વિના હુકમાણને પણ દીક્ષા અપાવી. અરે તેના શુરૂમહારાજે પણ કેવા કે કુટુંબની રજા પણ ન મંગાવી. અમને સમાચાર ન આપ્યા.

હું તો મારા ભાઈને પાછો લઈ આવીશ. એ ચારિત્ર તો ખાંડાની ધાર છે. શ્રામનુશ્રામના વિહાર. ધૂપ-ટાઢ કે વર્ષા બધામાં પરિસહો સહવાના. લૂખી સૂકી રોટી જે મળે તે લેવાનું. લોચ કરાવવો, તપશ્ચર્યા કરવી અને જ્ઞાનધ્યાન દ્વારા સંયમ પાળવો. આ બધું સુકુમાર એવા મારા લાલથી કેમ પળાશે. માતા પણ આવા આવા વિચાર કરતી ને તેની આંખડી પીની થઈ જતી.

કપરી કસોટી

: ૧૫ :

માતાએ પ્રેરણા કરી અને તેમના મોટાભાઈ જૂતાણ તથા
ધુનિ શ્રી વિરવિજયજી (શ્રી વાડીભાઈ) ના મોટાભાઈ દલ-
ખજભાઈ ગુરમહારાજ વિહાર કરતાં કરતાં જાણુલા પહોંચ્યા તે
સમાચાર મેળવી જાણુલા ગયા.

‘મધ્યેણુ વંદામિ’ જાનનેએ ગુરમહારાજને વંદણા કરી
ધર્મલાભ’ ગુરમહારાજે ધર્મલાભ આપ્યો.

‘ગુરુદેવ ! આપે મારા ભાઈને દીક્ષા આપી, અમને
માથાર પણ ન આપ્યા. અમારો ભાઈ તો અણસમજી છે.
તેનો સંબંધ પણ થઈ ગયો છે,’ મોટાભાઈ જૂતાણએ પોતાનું
હૃદય વ્યક્ત કર્યું.’

‘મહાનુભાવ ! તમે યુનિશ્રી વિરવિજયને પૂછો અને તમારા
ભાઈને પૂછો. અમે તો દીક્ષા આપવાની ના કહી હતી. પણ
વિહારમાં જ્યારે શ્રી વાડીભાઈએ દીક્ષાની ભાવના કશીવી ત્યારે
હુંકમાણ તો દીક્ષા માટે તલસી રહ્યો હતો પણ અમે ના કહી
પણ તે ભિદાસ રહેવા લાગ્યો. તપશ્ચર્યા શરૂ કરી. વિગયનો
ત્યાગ કરી દીધો. પછી જ તેની દ્રઢ ભાવના જોઈને પછી જ
દીક્ષા આપી છે. તમને પૂછાવવા માટે પણ હુંકમાણને અમે
જણાવેલું પણ હુંકમાણએ કંઈકે એમ મારા માતાજી કે ભાઈઓ
રત્ન નહિ આપે અને તે ખૂબ અધીરો થઈ ગયો હતો. વળી
સુદૃઢ પણ શુભ આવી ગયું તેથી દીક્ષા આપી છે; અને એ
એવો વાસિત જીવ છે કે શાસનનું કલ્યાણ કરશે. તમારા
કુટુંબને ઉત્તમશે અને મારવાડનું અણમોલ રત્ન ગણાશે.’

મોટાભાઈ જૂતાણ તો નિર્જન્ય કરીને આવ્યા હતા કે હુંક-

માતાને દીક્ષા છોડાવીને જ લઇ જવો. પણ નૂતનમુનિ તે ખૂબ આનંદી જણાયા. તેમણે પણ મોટાભાઈને સમજાવ્યા. મારી ઘણા વખતથી દીક્ષાની વાવના હતી. મેં ગુરૂવર્ય વારંવાર વિનંતિ કરી દીક્ષા લીધી છે. હું જ્ઞાનધ્યાનથી માં આત્માનું કલ્યાણ કરવા ઈચ્છું છું. મોટાભાઈ ભૂતાણ સમજ હતા. મુનિશ્રી દાનવિજયણ (ડાહ્યાભાઈ) તથા મુનિશ્રી વી વિજયણ (વાડીભાઈ) બન્નેએ ભૂતાણને સમજાવ્યા અને પણ ગુરૂમહારાજના ઉપદેશથી શાંત થયા અને મુનિશ્રી હવે વિજયણને પ્રેમ પૂર્વક વંદણા કરી અશ્રુભરી આંખે રતનાગિ ચાલ્યા ગયા.

ગુરૂમહારાજ અહીંથી વિહાર કરી રાજગઢ, ધાર ને માંડ ગઢની યાત્રા કરી ઇંદોર પધાર્યા. માતાણ તો ભૂતાણને એક આવેલા જોઈને ઉદાસ થઈ ગયા. ભૂતાણએ બધી વાત ક' મુનિ હવે વિજયને દીક્ષાનો આનંદ દર્શાવ્યો પણ માતા માતા. તેના હૃદયમાં શાંતિ નહોતી.

માતાણએ ભૂતાણને ફરી ઇંદોર જવા આગ્રહ કર્યો. સ જે ત્રણ સંઘંધીઓને પણ લઈ ગયા. સાથે પોલીસનો બ' બરત રાખ્યો. બધા ઇંદોર પહોંચ્યા.

ગુરૂમહારાજે તો ભૂતાણને ફરી આવેલા જોઈ આશ્ચર્યમય કર્યું.

‘ભાઈ તમે રાજપુરીથી શાંતિપૂર્વક ગયા ને વળી શું થયેલું ?’

‘દ્રુપાદ ! શું કહું ! મારા માતાણ હમેશાં ઉદાસ રહે અને તેના જીવને ચેન નથી. તે નાનાને માફ કરી કરી

છે. તેમની આજ્ઞાથી અમે આવ્યા છીએ. કૃપા કરી હુંકમાણને આપો અને અમને નિશ્ચિત કરો ' ભૂતાણએ વસ્તુસ્થિતિ દર્શાવી.

' ભાગ્યશાળી ! મનુષ્ય જન્મમાં ચારિત્ર મળવું દુર્લભ છે. તમારા ભાઈનું મન સંસારમાં છે જ નહિ મારી ના જ નથી. તમે સુખેથી લઈ જાઓ. પણ ચાદ રાખજો તે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવાનો નથી. પાંચ-પંદર દિવસે પાછો આવશે અને તમને હંમેશનું વિશેષ દુઃખ રહેશે. તેમ છતાં મુનિ હર્ષવિજયણની ઇચ્છા હોય તો મારી તો ના જ નથી. તમારા ભાઈને સમજાવીને ખુશીથી લઈ જાઓ ' શુરદેવે સ્પષ્ટતા કરી.

ભૂતાણ તથા આવેલા ભાઈઓએ નવીન મુનિને ખૂબ-ખૂબ સમજાવ્યા. માતાણ કેવી રીતે વલવલે છે અને કેવો કાળો કકળાટ કરે છે ખાતાં-પીતાં નથી તે જણાવ્યું, પણ નવીન મુનિએ મધ્ધમતા દર્શાવી કે પોલીસ લાવશે તો પણ હું ઘેર આવવાનો નથી. મેં જ આશ્રહ કરીને દીક્ષા લીધી છે. હું ચારિત્ર ફીડી રીતે પાળું છું, મને આનંદ છે. તમે મને પરાણે લઈ જશો તોપણ હું ઘરમાં રહેવાનો નથી. પૂજ્ય માતાણને સમજાવશે અને બધાને મારા ધર્મલાભ કહેશે.

ઈન્દોરની ધર્મપ્રેમી પ્રજાની સમજાવટથી તથા શુરમહારાજના સુંદર ઉપદેશથી તેમજ મુનિ હર્ષવિજયણની મધ્ધમતાથી તેમનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો અને તેઓ નિરાશ થઈને પાછા ગયા.

હજી કપરી કસોટી તો બાકી હતી. ઈન્દોરથી શુરમહારાજશ્રી શિષ્ય પરિવાર સાથે ઉજ્જૈન પધાર્યા. ઉજ્જૈન શ્રી-સંઘની પ્રાર્થનાથી ઉજ્જૈનમાં આતુર્ભાસ કરવાનો નિર્ણય થયો.

દેર્મની હેલણા, ખીણ તરફ માતૃહૃદય અને સંઘની પાસે પ્રાર્થના. ઝૂળ-ઝૂળ વિચાર-વિનિમય પછી જે પાંચ ડાહ્યા ધર્મપ્રેમી પ્રચારક ભાઈઓએ એક નવીન પ્રયોગ શોધી કાઢ્યો. ગુરૂપ્રેમી મને માતૃપ્રેમની કસોટી કર્યા સીવાય બીજો ઉપાય ન હતો.

શ્રી સંઘ, ગુરૂદેવ, નૂતન મુનિ અને માતૃપ્રેમની આ કપરી કસોટી હતી. છેવટે નિર્ણય થયો કે મુનિ હર્ષવિજયજીના હૃદયના ભાવો પ્રમાણે મુક્ત વાતવરણમાં તેમની ઈચ્છા પ્રમાણે સંઘે ફેંસલો આપવો.

તે પ્રમાણે એક તરફ ગુરૂદેવ શાંત-પ્રશાંત ભાવથી બેઠા બેઠા, ખીણ તરફ તીર્થસ્વરૂપ જન્મદાત્રી માતાજી છે. મુનિ-પ્રીતે જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરવાની છૂટ આપવામાં આવી, ગુરૂદેવે પણ મૌન ધારણ કર્યું. માતા તો અશ્રુભરી આંખે મૂલતન મુનિનું મન પીગળાવવા એકનજરે જોઈ રહી હતી.

નૂતન મુનિની કપરી કસોટી થઈ રહી હતી. માતૃ-હૃદય તરફ પણ આકર્ષણ તો રહે પણ છેવટે ગુરૂપ્રેમનો વિજય થયો અને આપણા ચરિત્રનાયક હર્ષવિજયજી હર્ષભેર શુરુ તરફ પાસે દોડી ગયા ને તેમના ચરણમાં મસ્તક ઝૂકાવી દીધું.

મશ્રુભિંદુઓથી ગુરૂદેવના પગ પળાળ્યા. સંઘનો ફેંસલો થઈ ગયો. માતા પણ આ દ્રશ્યથી વિવશ બની ગયા અને તેને કંઈક આવી ગઈ. માતાને બહાર લઈ જવામાં આવ્યા. ઝૂળ ઝૂળ સમજાવ્યા પણ તે ગામનું પાણી પીધા વગર સજાનેત્રે જીર આલ્યા ગયા.

આપણા ચરિત્રનાયક કપરી કસોટીમાંથી પસાર થયા. માતૃપ્રેમ કરતાં ગુરૂપ્રેમનો વિજય થયો.

કપરી કસોટી

મની હેલણા, બીજી તરફ માતૃહૃદય અને સંઘની પાસે પ્રાર્થના.

મ-ખૂબ વિચાર-વિનિમય પછી જો પાંચ ડાહ્યા ધર્મપ્રેમી
ચારક ભાઈઓએ એક નવીન પ્રયોગ શોધી કાઢ્યો. ગુરૂપ્રેમ

મને માતૃપ્રેમની કસોટી કર્યા સીવાય બીજો ઉપાય ન હતો.

શ્રી સંઘ, ગુરૂદેવ, નૂતન સુનિ અને માતૃપ્રેમની આ કપરી
કસોટી હતી. છેવટે નિર્ણય થયો કે સુનિ હર્ષવિનયજીના

હૃદયના ભાવો પ્રમાણે સુકત વાતવચ્ચમાં તેમની ઈચ્છા પ્રમાણે
ફેંસેલો આવે.

તે પ્રમાણે એક તરફ ગુરૂદેવ શાંત-પ્રશાંત ભાવથી બેઠો
છે. બીજી તરફ તીર્થસ્વરૂપ જન્મદાત્રી માતાજી છે. સુનિ-

ધીને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરવાની છૂટ આપવામાં આવી.
ગુરૂદેવે પણ મૌન ધારણ કર્યું. માતા તો અશ્રુભરી આંખે

નૂતન સુનિનું મન પીગળાવવા એકનજરે જોઈ રહી હતી.

નૂતન સુનિની કપરી કસોટી થઈ રહી હતી. માતૃ-હૃદય

તરફ પણ આકર્ષણ તો રહ્યું પણ છેવટે ગુરૂપ્રેમનો વિનય

જેલો અને આપણા ચરિત્રનાયક હર્ષવિનયજી હર્ષભેર ગુરુ-

તરફ પાસે દોડી ગયા તે તેમના ચરણમાં મસ્તક ઝૂકાવી દીધું.

મશ્રુણિંદુઓથી ગુરૂદેવના પગ પખાળ્યા. સંઘનો ફેંસેલો થઈ

ગયો. માતા પણ આ દ્રશ્યથી વિવશ બની ગયા અને તેને

કંઈ આવી ગઈ. માતાને બહાર લઈ જવામાં આવ્યા. ખૂબ

સમજાવ્યા પણ તે ગામનું પાણી પીધા વગર સજ્જનને

પ્રેરવાયા ગયા.

આપણા ચરિત્રનાયક કપરી કસોટીમાંથી પસાર થયા.

માતૃપ્રેમ કરતાં ગુરૂપ્રેમનો વિનય થયો.

માતાજીના જીવને શાંતિ નહોતી. ત્રણ ત્રણ પુત્રો ને પુત્ર-વધુઓ તથા પૌત્ર-પૌત્રીઓ હોવા છતાં નાના હુકમાજી તરફ અસીમ પ્રેમ હતો અને દીક્ષાના પરિપક્વો મારો લાલ કેમ સહેશે તેના વિચારોમાં ને વિચારોમાં આંસુ સારતાં હતાં. માતાજીએ છેલ્લો પ્રયત્ન કરવાં વિચાર્યું અને તેના પુત્ર દલાજીને સાથે લઈને માતાજી ઉજ્જૈન આવી પહોંચ્યા.

માતાજી તો પોતાના લાડકા પુત્ર હુકમાજીને મુનિવેષમાં જોઈને રડી પડ્યા. શુદ્ધમહારાજને વારંવાર પ્રાર્થના કરી કે મારો પુત્ર મને પાછો આપો. આ વખતે હું તેને લઈ જઈને જા'પીશ. અમારા કુટુંબનો દીવો જીલવાઈ ગયો છે. અમારું રાંકનું રતન તમે લઈ ગયા છો. મારી દશાનો તો વિચાર કરો. દયા કરીને મારો લાલ મને પાછો આપો-પાછો આપો.

‘ભાગ્યશાળી ! તમે તો કેવા બડભાગી છો કે તમારો પુત્ર ભાગવતી પ્રવળ્યા લઈને શાસનનો ઉઘોત્ કરશે. તમારા કુટુંબનો દીવો જીલવાઈ નથી ગયો એ તો ઘર ઘરની ને ગામ ગામની જ્યોત બની રહેશે. એ તમારું રાંકનું રતન ભલે હોય પણ એ જૈનશાસનનું મહા તેજસ્વી રતન થશે. છતાં તમને યોગ્ય લાગે તો તમે સુખેથી લઈ જાઓ.’

માતાજી પણ વિમાસણમાં પડી ગઈ. શું કરવું તેનો વિચાર થઈ પડ્યો. નૂતન મુનિ પણ મધ્યમ હતા. માતાજીએ છેવટ પ્રયત્ન કરી લેવા નિર્ણય કયો અને શ્રી ઉજ્જૈનના શ્રીસંઘને પોતાનો પુત્ર પાછો અપાવવા પ્રાર્થના કરી અને છેવટની ધા નાખી.

આ પ્રાર્થનાથી સંઘમાં પણ ભારે વિમાસણ થઈ પડી. એક તરફ શુદ્ધમહારાજ અને નૂતન સાધુનો દીક્ષાનો ત્યાગ ને

ધર્મની હેલણા, બીજી તરફ માતૃહૃદય અને સંઘની પાસે પ્રાર્થના. ખૂબ-ખૂબ વિચાર-વિનિમય પછી જો પાંચ ઠાઠા ધર્મપ્રેમી વિચારક ભાઈઓએ એક નવીન પ્રયોગ શોધી કાઢ્યો. શુરપ્રેમ અને માતૃપ્રેમની કસોટી કર્યા સ્ત્રીવાય બીજો ઉપાય ન હતો.

શ્રી સંઘ, શુરદેવ, નૂતન મુનિ અને માતૃપ્રેમની આ કપરી કસોટી હતી. છેવટે નિષ્ફળ થયો કે મુનિ હર્ષવિજયજીના હૃદયના ભાવો પ્રમાણે મુક્ત વાતવરણમાં તેમની ઈચ્છા પ્રમાણે સંઘે ફેંસલો આપવો.

તે પ્રમાણે એક તરફ શુરદેવ શાંત-પ્રશાંત ભાવથી બેઠા હતા. બીજી તરફ તીર્થસ્વરૂપ જન્મદાત્રી માતાજી છે. મુનિ-શ્રીને જેમ ચોગ્ય લાગે તેમ કરવાની છૂટ આપવામાં આવી, શુરદેવે પણ મૌન ધારણ કર્યું. માતા તો અશ્રુભરી આંખે નૂતન મુનિનું મન પીગળાવવા એકનજરે જોઈ રહી હતી.

નૂતન મુનિની કપરી કસોટી થઈ રહી હતી. માતૃ-હૃદય તરફ પણ આકર્ષણ તો રહે પણ છેવટે શુરપ્રેમનો વિજય પ્રયો અને આપણા ચરિત્રનાયક હર્ષવિજયજી હર્ષભેર શુરદેવ પાસે દોડી ગયા ને તેમના ચરણમાં મસ્તક ઝૂકાવી દીધું.

અશ્રુભિંદુઓથી શુરદેવના પગ પગાળ્યા. સંઘનો ફેંસલો થઈ ગયો. માતા પણ આ દ્રશ્યથી વિવશ બની ગયા અને તેને તે દુર્ઘા આવી ગઈ. માતાને બહાર લઈ જવામાં આવ્યા. ખૂબ શ્રી-ખૂબ સમજાવ્યા પણ તે ગામનું પાણી પીધા વગર સજ્જનનેત્રે માતૈર ચાલ્યા ગયા.

આપણા ચરિત્રનાયક કપરી કસોટીમાંથી પસાર થયા. માતૃપ્રેમ કરતાં શુરપ્રેમનો વિજય થયો.

જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે સાધના

(૫)

કપરી કસોટી પૂરી થઈ. મુનિરાજ શ્રી નીતિવિજયજી પણ શાંતિ થઈ. મુનિશ્રી હર્ષવિજયજીને પણ નિશ્ચિંતતા થઈ અહીં મુનિરાજ શ્રી નિતિવિજયજીના પ્રયાસથી ને સચે ઉપદેશથી કાસોટીયા પુખરાજજી તથા કિસનલાલજી દ્રઢ સમ્મત્વવાસી થયા અને તેમની સાથે બીજા ઘણા કુટુંબો સ્થાન વાસીમાંથી દ્રઢ ભૂતિપૂજક બન્યા. શા ચત્રાશા લાલચંદ્રવાળાં મોટા ખર્ચ કરી ઉજમણું કર્યું. આસપાસના લોકોએ સાં લાભ લીધો. સં. ૧૯૫૮ નું પ્રથમ ચાતુર્માસ આપણા ચરિત્રનાયક શ્રી હર્ષવિજયજીએ શુરદેવ સાથે ઉજ્જૈનમાં કર્યું.

અહીં મુનિ હર્ષવિજયજીએ અભ્યાસની શરૂઆત લીધી. અને શુરમહારાજ પાસેથી પંચ પ્રતિકમણ, પાક્ષિકર જીવવિચાર, નવનત્વ, દંડક, લઘુસંઘયણી આદિ ધાર્મિક પુસ્તકો અભ્યાસ કરી પોતાની બુદ્ધિ-પ્રભા અને જ્ઞાનપિપાસાનો પય ચલાવ્યો. શુરમહારાજને પણ મુનિ હર્ષવિજયના વિગ્રેમને માટે આનંદ થયો. તેમની જ્ઞાનવૃદ્ધિ માટે વારંવાર ત્રોત્સાહન આપતા રહ્યાં.

અમદાવાદના સંઘની શુરમહારાજને અમદાવાદ પધારવ વિનંતી થવાથી આપણા ચરિત્રનાયક મુનિ શ્રી હર્ષવિજય

શુદ્ધમહારાજ સાથે અમદાવાદ પધાર્યા. અહીં અવેરી છોટાલાલ વળુભાઈની ભાવના શ્રી સિદ્ધાચળના સંઘની થવાથી શુદ્ધમહારાજ સાથે વિહાર કરી સંઘ સાથે સિદ્ધાચળ પહોંચ્યા. અહીં શુદ્ધેવ તથા સંઘનું ભાવલયું સામૈયું કરવામાં આવ્યું. સંઘ સાથે શ્રી ઋષભદેવદાદાને લેટયા. સંઘવી શ્રી છોટાલાલ અવેરીએ ઉલ્લાસપૂર્વક તીર્થમાળ પહેરી તથા સારા પ્રમાણમાં દ્રવ્યનો સંઘઉપયોગ કર્યો.

અહીંથી જત્રા કરીને મુનિ શ્રી હર્ષવિજયજી અમદાવાદ શુદ્ધેવ સાથે પધાર્યા. સંવત ૧૯૫૯ નું ચાતુર્માસ અમદાવાદ દોશીવાડાની યોળમાં આવેલા ડેલાના ઉપાશ્રયમાં કર્યું. આ ચાતુર્માસમાં આપણા ચરિત્રનાયકે હેમલદ્યુપ્રક્રિયા બ્યાકરણનું અધ્યયન કર્યું. ચાતુર્માસ પૂર્ણ થતાં શુદ્ધમહારાજ સાથે સુરત પધાર્યા. સં. ૧૯૬૦ નું ચાતુર્માસ સુરતમાં કર્યું. અહીં મુનિ શ્રી હર્ષવિજયજીએ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર તેમજ આચારાંગ સૂત્રના યોગ કર્યા. સુરતથી વિહાર કરી પાલીતાણા પધાર્યા. સં. ૧૯૬૧ નું ચાતુર્માસ પાલીતાણામાં ઉજમળાઈની ધર્મશાળામાં કર્યું.

પાલીતાણામાં સિદ્ધક્ષેત્રની શીતળ છાંયડીમાં સં. ૧૯૬૨ ના કારતક વદ ૧૧ ને રવીવારે મુનિરત્ન શ્રી ભાવવિજયજી મહારાજના વરદહસ્તે મુનિરાજ શ્રી નિતિવિજયજી મહારાજશ્રીને સંઘ તથા શ્રાવકોના મોટા સમૂહ સમક્ષ પન્થાસપદવી અર્પવામાં આવી. આ પ્રસંગે સુરતવાળા અવેરી શ્રી કુલચંદ્રભાઈએ મહોત્સવ કર્યો હતો.

શુદ્ધેવ ! મારી ભાવના મારો અભ્યાસ વધારવાનો છે. વિહારમાં સમય મળતો નથી. અહીં બ્યવસ્થા થઈ ચક્ર તેમ

પદ્મવીદ્યાન સમારંભ તથા શિષ્યસાબ

(૬)

આતુર્ભાસની સમાપ્તિ ૧૨ સં. ૧૯૬૯ ના કાળના ૫
ગોશના દિવસે રતલામનિવાસી મિશ્રીમત મેનાજીને અમદાવાદ
રાજપુરમાં દીક્ષા આપવામાં આવી અને મુનિરાજ શ્રી હર્ષ
વિજયજી મહારાજના પ્રથમ શિષ્ય થયા. તેમનું નામ મુનિ
માનવિજય રાખવામાં આવ્યું. અમદાવાદથી મુનિ શ્રી લીરમગામ
પધાર્યા. રાધનપુરનિવાસી કાનજીભાઈ જૂહરદાસની દીક્ષાની ભાવના
થતાં મહારાજશ્રી અમદાવાદ પધાર્યા અને ત્યાંથી થલપર
વિહાર કરી કાનજીભાઈને દીક્ષા આપી અને મુનિ કદ્યાળવિજય
નામ આપ્યું, જે પાછળથી આચાર્ય થયા અને જેમણે ધર્મ
ઉદ્યોત અને સમાજ ઉત્થાનના ઘણાં કાર્યો કર્યાં. ત્યાર્થ
શંખેશ્વરની યાત્રા કરીને રાધનપુર પધાર્યા. સં. ૧૯૬૯ નું
આતુર્ભાસ રાધનપુરમાં કર્યું.

તેઓ સતત અભ્યાસી હતા. સં. ૧૯૬૯ ના આતુર્ભાસમાં
આપણા ચરિત્રનાયક મુનિશ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજે સુચગડાંગ,
સ્થાનાંગ, સમવાયાંગ તથા ભગવતી સૂત્રના યોગ વહનની ક્રિયા
કરી તેમજ નૈયાયિક પંડિત પાસે તર્કસંગ્રહની નીલકંઠ
ટીકાનો અભ્યાસ કર્યો.

સતત જ્ઞાનપિપાસુ, વિદ્વાન, શાંતમૂર્તિ, સરળ પરિણામી
મુનિ શ્રી હર્ષવિજયજીની યોગ્યતા તથા વિદ્વતા જોઈને ગુરૂવર્યો
પંન્યાસજી ભાવવિજયજી તથા પંન્યાસજી નીતિવિજયજીએ
રાધનપુરના શ્રી સંઘની પ્રાર્થનાથી સંવત ૧૯૭૦ ના માગશર

ઉઝાના શ્રીસંઘના આગેવાનો પન્થાસજી મહારાજને
 વિનંતી કરવા આપ્યા. ઊંઝામાં જોઈ ભાગ્યશાળી ઉપધાનતપ
 ઉદ્યાપન કરવાની ભાવનાવાળા હોવાથી તથા જ્ઞાતુ કારણ
 હોવાથી ઊંઝાના આગેવાનોની વિનંતિ સ્વીકારી પન્થાસશ્રી
 ઊંઝા પધાયો. ઉઝામાં આતુર્ભાસમાં તપશ્ચર્યા સારા પ્રમાણમાં
 થઈ. પર્યુપણ પવો પણ ખૂબ ઉત્સવપૂર્વક ઉજવાયા અને
 ધર્મને ઉદ્યોત થયો. ઉપધાન તપની ભાવના થતાં ઉપધાનતપ
 શરૂ થયાં અને આનંદપૂર્વક પૂણું થયાં. પન્થાસ શ્રી હર્ષ
 વિજયજી મહારાજશ્રીએ ઉપધાન તપની વિધિ બહુ સુંદર રીતે
 કરાવી અને માળનો ઉત્સવ આનંદપૂર્વક થયો. ઉઝાના શ્રી-
 સંઘમાં ધર્મ-ભાવના વિશેષ જાગૃત થઈ અને પન્થાસજી
 મહારાજના ઉપદેશામૃતોથી ઘણા બહેન-ભાઈઓને ધર્મનો
 સુંદર જોષ થયો. ધર્મઉદ્યોત થઈ રહ્યો.

જન્મભૂમિનો સાદ ને તીર્થ યાત્રાઓ

(૭)

‘દૃપાનિધાન ! અમારા મારવાડના મોતી સમા શાંતમૂર્તિ વિદ્વાન પન્થાસણ મહારાજને આજ્ઞા આપો તો અમારી ભાવના તેમને જન્મભૂમિમાં લઈ જવાની છે. વરોંથી જન્મ-ભૂમિ સાદ કરે છે. કૃપા કરી અમારી વિનતિ સ્વીકારો.’ થાવ-લાના આગેવાનોએ શુરૂવર્ધ પન્થાસ શ્રી નીતિવિજયણ મહારાજને પ્રાર્થના કરી.

‘ભાગ્યવાનો ! તમારી ભાવના સારી છે. પન્થાસણની ભાવના પણ મારવાડની તીર્થભૂમિઓની યાત્રાની ઘણા સમયથી છે તો અમારી આજ્ઞા છે. તેઓ ગુરૂથી મારવાડ તરફ વિહાર કરે અને જન્મભૂમિમાં ધર્મઉદ્યોત કરી તીર્થ યાત્રાઓ કરે. અમારા તેમને મંગળ આશીર્વાદ છે.’

પં. શ્રી નીતિવિજયણે આજ્ઞા આપી. થાવલાના શ્રી સંઘની ઘણા વખતથી વિનતિ હતી કે પોતાના ગામના વિદ્વાન મુનિવર્ધ પન્થાસણ મહારાજ પોતાની જન્મભૂમિમાં પધારે અને થાવલામાં ધર્મ-ભાવના પ્રગટાવે તે માટે આગેવાનોએ તેમના શુરૂવર્ધને વિનતિ કરી અને શુરૂદેવની આજ્ઞા અને આશીર્વાદ લઈને પન્થાસણ મહારાજે મારવાડ તરફ વિહાર કર્યો આણુ તીર્થની યાત્રા કરી જવાલ થઈ પોતાની જન્મભૂમિ થાવલા પધાર્યા.

સંઘે પોતાના મારવાડના મોતી વિદ્વાન પન્થાસણનું

માણવાડના કલાત્મક મનોરંજન બાબત મંદિરો, રાણપુરના
 ભેનમૂના બાબત કલાત્મક મંદિર અને તેની આસપાસ રજવા
 વગેરે જોઈને પચાસજીને પૂર્વ પ્રદેશો ને મદરાસ જંગલો
 ધંધેનો તીર્થપ્રેમ-ધર્મપ્રેમ અને કલાપ્રેમ લેખક ને માટે
 લાખોના દાનની બાવના અને જીનધર્મની મદદના સંદેશ
 વિધેનો ખૂબ પરિચય થયો, અને જીન તીર્થોના સમુદાય
 માટેની શુદ્ધેષ થઈ શ્રી નીતિવિજયજીની બાવના કેવી અનુ-
 થમ છે તેનો ખ્યાલ આવ્યો.

શ્રીમદેવ, પ્રેમલીલાદી અને નાચના તીર્થના દર્શન કરી
તાપુરે વૃષભદ્ર પુનઃપાત્ર પન્થાસદ મહારાજના રામનામે
દશ પદ્યો, અહીં પન્થાસદ મહારાજ શ્રી અવધિનયદી
મહારાજને ગૌરવ કરી નેમના આશીર્વાદ મિલતી શ્રી મંદિર
માંનાયની વાચા કરી પન્થાસદ શ્રી નીતિવિજયદી
મહારાજ પાસે આમણવાદ આપ્યા. મં. ૧૬૭૫ નું આત્મીય
અથ પદેતની પેઠાના ઉપદેશે હુ. આ આત્મીયમાં હોય
કાશ નામના મહા સંધન ગૌરવ હુ.

આમણવાદમાં શ્રીદેવને સદુદિય માંની દાતરીમાં મં.
૧૬૭૬ ના મામણર શ્રી પ ના દેવ શ્રીદેવ પન્થાસદ શ્રી
અવધિનયદી મંદિરો પન્થાસદ શ્રી નીતિવિજયદી મહારાજને
દશ પુમામપૂર્વક આવાદપદની આપી જન-સમુદાયમાં
માનદ આનંદ ફેલાઈ ગયો. પન્થાસદશ્રીને તેથી વિશેષ આનંદ
ગો. આમણવાદમાં આવાદ બનવંતની આગા હાથ રાધનપુર
આપો. મં. ૧૬૭૬ નું આત્મીય રાધનપુરમાં હુ.

પન્થાસદ મહારાજ હો સુત્રોના જ્ઞાના દેવ અને તેમનો
અમય થયો. ખરો જ્ઞાનાવધાનમાં જતો તેમજ અમય અમય
સ તે સાપ્તમનિશાને સુત્રોની વાચના થવ આપતા દેવ.

રાધનપુરમાં મં. ૧૬૭૬ ના આત્મીયમાં સાપ્તમોને બા-
તી સુત્રની વાચના આપી હતી.

રાધનપુરથી વિદાર કરી વૃત્તાગદ પદ્યો. અહીં નેમનાથ
મગવાન આદિના દર્શન કરી તીર્થવાચા કરી વળથતી, વેદાવળ
અને પ્રજ્ઞાસપાટણ પદ્યો, અહીં ચંદ્રપ્રજ્ઞવાનીના દર્શન થયો.
અહીંથી શ્રીમદાદાર પાસે પાલીવાણ પદ્યો અને તીર્થો-

શા રાજમલ્લજી ગરખાજીની ભાવના કેશરીયાજીના ગંધ
ભાવના હતી. તેમણે પન્યાસજી મહારાજને આશરૂપ
વિનંતી કરી અને તેઓ શ્રી સંઘમાં પધાયો. ગંધમાં પન્યા
મહારાજશ્રીની નિશ્રામાં જૂળ આનંદ રહ્યો. સંઘના ભાક
ળહેનોએ ભાવપૂર્વક શ્રી કેશરીયાજી દાદાની યાત્રા કરી ૨
રાજમલ્લજીએ તીર્થમાળ પહેરીને શુરદેવના ગંગા આશીર્વા
મેળવ્યા.

કેશરીયાજીની યાત્રા કરી પન્યાસજી મહારાજ રતલામ
સંઘની વિનતિથી રતલામ પધાર્યો અને લગભગ ૨૫ દિવસ
રતલામમાં સ્થિરતા કરી. વ્યાખ્યાન અને ધર્મોપદેશ દ્વારા
ધર્મ-ઉદ્યોત થયો.

રતલામથી ઉજ્જૈન પધાર્યો અને શ્રી અવંતિનાથના કથન
કર્યો. અહીં જરા તબીયત નરમ થવાથી બે માસ સ્થિરતા
કરી. અહીંથી વિહાર કરી વડનગર પધાર્યો. વડનગરથી ઇંદોર

ધાર્યા. ઇંદોરના સંઘની વિનતીથી પન્યાસણ મહારાજે સં. ૧૯૮૨ નું ચાતુર્માસ ઇંદોરમાં કયું. આ ચાતુર્માસમાં તપશ્ચર્યા, જ્ઞાન, પ્રભાવના, પર્યુષણ, સંઘજમણ આદિ ખૂબ આનંદપૂર્વક થયાં. ચાતુર્માસ બાદ ઇંદોરથી વિહાર કરી માંડવગઢ તથા પાંચવરની યાત્રા કરી રાજગઢ, દાહોદ, ગોધરા થઈ કપડ-જીજી થઈ અમદાવાદ પધાર્યા. સં. ૧૯૮૩ નું ચાતુર્માસ અમદાવાદમાં કયું. વ્યાખ્યાનમાં સ્થાનાંગ સૂત્રની વાચના કરી ચાતુર્માસ ખૂબ આનંદપૂર્વક પૂર્ણ કરી પૂજ્ય ગુરુદેવ આચાર્ય ભગવંત શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાથે રાધનપુર પધાર્યા. સં. ૧૯૮૪ નું ચાતુર્માસ રાધનપુર કયું. આ ચાતુર્માસમાં મુનિ મહારાજોને પન્યાસણ મહારાજે લોક પ્રકાશ, ઈંદીસૂત્ર તથા પ્રકરણોની વાચના આપી.

રાધનપુરથી વિહાર કરી અમદાવાદ પધાર્યા. સં. ૧૯૮૫ નું ચાતુર્માસ શ્રી હડેલાના ઉપાશ્રયમાં અમદાવાદમાં કયું. આ ચાતુર્માસમાં પન્યાસણ મહારાજે વ્યાખ્યાનમાં સમવાયાંગ સૂત્રની વાચના શરૂ કરી હતી. અમદાવાદથી વિહાર કરી પન્યાસણ મહારાજ જેરાણુ પધાર્યા. સીપોરના સંઘની વિનતીથી સીપોર પધાર્યા અને સં. ૧૯૮૬ નું ચાતુર્માસ સીપોરમાં કયું. વ્યાખ્યાનમાં ભગવતીસૂત્રનો ઉપદેશ કયો. સીપોરમાં પર્યુષણ આનંદપૂર્વક થયાં. તપશ્ચર્યા, પૂજા-પ્રભાવના, સંઘ જમણ ખૂબ આનંદપૂર્વક થયાં. સંઘમાં આનંદ આનંદ થઈ રહ્યો. સં. ૧૯૮૭ ના કાર્તિક વદ ૮ ના રોજ મુનિશ્રી માન-વિજય ગણિને ધામધૂમપૂર્વક પન્યાસ પદવી આપવામાં આવી. આ પ્રસંગે શ્રી હડીસીંગ પટવાએ અઢાઈ-મહોત્સવ કયો. શ્રીક. બની પ્રભાવના કરી અને નવકારશી કરી લોજન-સમારંભ કયો.

આતુર્ભાવ પૂર્ણ મનાં ખીલાળી તખ્તનગર તથા પાંચલીમાં
કરી વાળી પધામો. અહીં ગુરૂદેવ આપણે શ્રી વિજયગીતિ
સૂરીશરણનો સંદેશ મળવાથી કૃપોથી તરફ વિહાર કર્યો.

પંચાસશ્ચ જ્યાં જ્યાં ગયા ત્યાં ત્યાં વિપદાન આવી
ઉવાપનો કસબ્યા અને સંઘમાં મર્મજન્યુતિ લાગ્યા વ્યાખ્યા
નોમાં પણ તેઓશ્રી સૂત્રોની વાચના આપતા હતા અને વા
ળહેનો તેમના ભાવનાયો મનનીય વ્યાખ્યાનો ને દ્રષ્ટિને
સાંભળી પ્લાવિત થઈ જતા. તેઓ પોતે પણ જ્ઞાનપિપા
હોવાથી સતત અધ્યયન પણ કરતા અને સમય મળે ત્યાં
ખીજ મુનિવર્યોને સૂત્રોની વાચના આપતા હતા. આ રીતે
પંચાસશ્ચ મહારાજ ધર્મ ઉદ્યોતના કાર્યો કરી ગુરૂદેવના
ચરણમાં ફલોધી આવી પહોંચ્યા.

આચાર્ય પદવી તથા ઉપધાન સં

(૬)

‘શુદ્ધેવ ! મથ્યેણ વંદામિ !’ પંચાસછએ શુદ્ધેવને દણ્ણ કરી ચરણ સ્પર્શ કરી સુખચાતા પૂછી.

‘ધર્મલાભ ! પંચાસછ તમે શીવગંજમાં શ્રી મહાવીર લાખીઠની સ્થાપના કરી તે સાંગળી મને અત્યંત આનંદ થો. મારી તો ભાવના ઘણા સમયથી સાધુ પાઠશાળાની અને દાનો તૈયાર કરવાની છે, તે તમે જાણો છો.’ આચાર્યશ્રીએ ન્યવાદ આપ્યા.

‘શુદ્ધેવ ! આપના આશીર્વાદથી એવા માંગલિક કાર્યો થાય, આજે તો વિદ્વાન ધર્મ અધ્યાપકોની ભારે જરૂર છે.

‘મારો સંદેશો તો પહોંચી ગયો હતો ને !’

‘હા સાહેબ ! અમે બધા મુનિવરો સાથે શીવગંજથી વેહાર કરી ખીવાણદી, તખતગઢ થઈ પંચતીર્થની યાત્રા કરવા આ અને વાલી પહોંચ્યા ત્યાં આપનો સંદેશો મળ્યો અને ત્યાં જરૂરી કામ આવી પડ્યું હતે તેમ જાણી વાલીથી વિહાર કરી આપના ચરણમાં આવી પહોંચ્યા છીએ. એવકને શું માફા છે.’ પંચાસછએ આજ્ઞા માગી.

‘ભાગ્યશાળી ! તમે વિદ્વાન છો. જગ્યાએ જગ્યાએ ધર્મનો ઉદ્યોત કરો છો, સૂત્રની વાચના મુનિઓને આપો છો અને તમારો શાંત સ્વભાવ તથા ધર્મપ્રરૂપણા માટેની તમારી

પણ શાકો જોડાડી, આ પ્રસંગે તમામ ગરજોવાળાંને મહોત્સવમાં ભાગ લીધો અને શાસનનો જયજયકાર થઈ રહ્યો.

નૂતન આચાર્ય શુરદેવને શાપપૂર્વક વંદણા કરી, તેમના ચરણમાં મસ્તક નમાવ્યું અને શુરદેવ આચાર્ય ભગવંતના મંગળ આશીર્વાદ મેળવ્યા.

સં. ૧૯૮૮ નું આતુર્માંસ ફોલોપીમાં થયું. અહીં આચાર્ય શ્રી વિજયહર્ષસૂરીશ્વરજીએ પ્રજ્ઞાપના તથા સૂર્યપ્રજ્ઞાપ્તિ સૂત્રની વાચના કરી. આતુર્માંસ પૂર્ણ થતાં શીવગંજ પધાર્યા અને તખતગઢની વિનતિ થતા તખતગઢ પધાર્યા. સંઘના આમહુથી સં. ૧૯૮૯ નું આતુર્માંસ તખતગઢમાં થયું.

અમદાવાદમાં સાધુ-સંમેલન મળવાનું હતું. તેમાં આચાર્ય-પ્રવર શ્રીમદ્ વિજયનીતિસૂરીશ્વરજીને નિમંત્રણ હતું તેથી શુરદેવની આજ્ઞાથી આચાર્ય શ્રી વિજયહર્ષસૂરીશ્વરજી પણ આતુર્માંસ પછી તખતગઢ પધાર્યા. આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિ-સૂરીશ્વરજીએ સાધુ-સંમેલનમાં રસપૂર્વક ભાગ લીધો અને સાધુ-સંમેલનને સફળ કરવા ખૂબ પ્રયાસો કર્યા અને સાધુ-સંમેલન સફળ થયું.

સાધુ-સંમેલનની પૂર્ણાટ્ટિ પછી આચાર્યશ્રીએ મુંબઈ તરફ વિહાર કર્યો. ગ્રામાનુશ્રામ ઉપદેશામૃત આપતા શુરદેવ સાથે આપણાં ચરિત્રનાયક મુંબઈ પધાર્યા. શ્રી સંઘે ભાવભર્યું સ્વાગત કર્યું. સં. ૧૯૯૦ નું આતુર્માંસ શુરદેવ સાથે મુંબઈમાં શ્રી ગોડીજીના ઉપાશ્રયમાં થયું.

ઉત્સવોની પરંપરા

(૧૦)

મહેસાણાનિવાસી શેઠ દેવચંદ હરખચંદલાઈને આ શ્રીના ઉપદેશથી શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથની યાત્રાની ભાવના થઈ. તેમણે દસ-બાર લાઈઓની એક મંડળી બનાવી. આચાર્યશ્રી સાથે વિહાર કરી મંડળી તલેગાંવ, ઘોડનદી, અહમદનગર, ચૌરંગાબાદ, જાલના થઈ ફાગણ સુદ ૮ ના દિવસે સીરપુર પધાર્યા અને શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથની યાત્રા કરી.

ખાલાપુરના શ્રી સંઘના આગેવાનો વિનંતિ કરવા આવ્યા. આચાર્યશ્રી જરા અસ્વસ્થ રહેતા હતા તેથી ખાલાપુરમાં આવવાનું વચન આપી થોડા દિવસ સિરપુર સ્થિરતા કરી. અહીંથી વિહાર કરી આકોલા પધાર્યા. આકોલામાં આચાર્યશ્રીનું સુંદર સ્વાગત થયું. અહીં થોડો સમય સ્થિરતા કરી ખાલાપુર પધાર્યા. સં. ૧૯૯૨ નું ચાતુર્માસ આચાર્યશ્રીએ ખાલાપુરમાં કર્યું. અહીં વ્યાખ્યાનમાં પંચ સૂત્ર, સમરાદિત્યદેવલી ચરિત્ર વાંચવામાં આવતાં સંઘે વ્યાખ્યાનનો ખૂબ લાભ લીધો. શેઠ લાલચંદ ખુશાલચંદે આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી ઉપધાન તપનું ઉદ્યાપન કરાવ્યું. માતારોપણ મહોત્સવ ખૂબ સુંદર થયો. આ પ્રસંગે તેમણે બાર વ્રત ગ્રહણ કર્યા.

ખાલાપુરથી વિહાર કરી ખામગાંવ, મલકાપુર, બૂસાવળ, જળગાંવ તથા અમલનેર આદિ ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતા અને જગ્યાએ જગ્યાએ ધર્મોપદેશ આપતા બ્યારા, ખારડોળી,

શુદ્ધેશની આજ્ઞા પ્રમાણે વિધિવિધાનનું કામ ઉપાદી
 ું. શેઠ શ્રી જવાનમલજીની ઉદારતા અજબ હતી. પાણીની
 ૬૬ પેલાનો વ્યય કયો. વરસેકો તો ભવ્ય અને ન જૂતો
 ભવિષ્યતિ તેવો અદ્વિતીય હતો. ત્યારે ઉલ્લે દિવસે અઢારે
 રૂમનું જમણુ થયું ત્યારે પાંકડીમાં ચોનાનો સૂરજ
 પો. ગામના ભવ્યા ભવ્યાને આનંદ આનંદ થયો. શુદ્ધેશના
 તેત પગલાંની જંગલમાં મંગલ થયું. ઉપધોન આદિ
 કોમલો પછી આચાર્ય શ્રી વિજયદર્પસૂરીશ્વરજી તખતગદ
 ાયો. સં. ૧૯૯૭ નું ચાતુર્માસ તખતગદ થયું. ચાતુર્માસ
 ની આગ્રપાસના ગાંધીમાં વિચરી આચાર્ય શ્રી અમદાવાદ
 ાયો. સં. ૧૯૯૮ ની ચાતુર્માસ ચાતુર્માસ અમદાવાદમાં થયું
 શુદ્ધેશ ત્રીયોદશક આચાર્યપ્રવર શ્રીમા વિજયનીતિસૂરી-
 રજી ચિતોડની પ્રતિષ્ઠા માટે જતાં હતાં તેમાં એકલિંગજીમાં
 પીયત જગડી અને સ્વર્ગવાસ પામ્યા. ઉદયપુરના શ્રી સંઘે
 શુદ્ધેશની ભવ્ય સમયાન યાત્રા કાઢી અને ગાગોગાગના ચંધોજો
 શુદ્ધેશના સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે અદ્ભૂત-મહોત્સવો આદિ કાયો કયાં.

અમદાવાદમાં આચાર્ય શ્રી વિજયદર્પસૂરીજીની નિધ્રામાં
 શુદ્ધેશની ભક્તિ નિમિત્તે સંઘ તરફથી મહાગ્રાંતિ પૂજા ભણા-
 વમાં આવી. સં. ૧૯૯૮નું ચાતુર્માસ અમદાવાદમાં થયું
 . ૧૯૯૯ ના વર્ષમાં હોલાના ઉપાગ્રય તરફથી તથા હુદારની
 ણના ઉપાગ્રયના સંઘ તરફથી પન્યાસ શ્રી માનવિજયજી, પં.
 ૧ ઉદયવિજયજી તથા પં. શ્રી કલ્યાણવિજયજીને આચાર્ય શ્રી
 વ્યદર્પસૂરીશ્વરજીએ છ હજાર માણસોની જંગી મેદની વચ્ચે
 ાચાર્ય પદ અર્પણુ થયું. આ ઉત્સવમાં શહેરના તમામ
 ગાંધીઓની હાજરી હતી.

સં. ૨૦૦૧ ની સાલમાં પાલીતાણા પધાપ ગિરિરાજની યાત્રા કરી ૨૦૦૨ નું ચાતુર્માસ પાલીતાણા ઉત્સવ યોજાવવામાં આવ્યો. આ ઉત્સવમાં આગામી વર્ષે ઉત્સવ અને આનંદ સતો કે ઉપવાસવાદા બાધ-ગાદીનો જમવા માટે ચાંદીના થાળી-વાટકા ગાસ કરાવ્યા. માલારોપણ મહાન ઉત્સવ થયો.

અહીંથી શીવગંજ, તખતગઢ, સુમેરુર થઈ આગામી પધાપો. અહીં લુહારની પોળના ઉપાશ્રયે સં. ૨૦૦૧ ચાતુર્માસ કર્યું.

સં. ૨૦૦૨ ની સાલમાં આગામી શ્રી પાલીતાણા પધાપ ગિરિરાજની યાત્રા કરી ૨૦૦૨ નું ચાતુર્માસ પાલીતાણા ઉત્સવ યોજાવવામાં આવ્યો. આ ઉત્સવમાં આગામી વર્ષે ઉત્સવ અને આનંદ સતો કે ઉપવાસવાદા બાધ-ગાદીનો જમવા માટે ચાંદીના થાળી-વાટકા ગાસ કરાવ્યા. માલારોપણ મહાન ઉત્સવ થયો.

ચિતોડમાં શુરદેવની પ્રેરણાથી જીર્ણોદ્ધાર થયો હતો અને પ્રતિષ્ઠા કરવાની હતી. સંઘની વિનંતિથી આચાર્યશ્રી ચિતોડ-નાથ પધાર્યા અને સં. ૨૦૦૫ ના મહા વદ ૩ ના બહુ ધામ-દૂમપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. અહીંથી શીવગંજ પધાર્યા. સં. ૨૦૦૫ નું ચાતુર્માસ શીવગંજમાં કર્યું. શીવગંજમાં સાધુઓને યોગ-વહન કરાવ્યા.

સં. ૨૦૦૬ માં સૌરાષ્ટ્રમાં પધાર્યા અને શુરદેવે જે તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો તે ગિરનારજી ઉપર અંજન શલાકા-મહોત્સવ કરાવી પ્રતિષ્ઠા કરાવી ને ધોરાજી પધાર્યા. સં. ૨૦૦૬ નું ચાતુર્માસ ધોરાજીમાં કર્યું. સં. ૨૦૦૭ માં ફરી પાલીતાણા પધાર્યા. તીર્થયાત્રા કરી અમદાવાદ પધાર્યા. સં. ૨૦૦૭ નું ચાતુર્માસ અમદાવાદમાં શામળાની પોળના ઉપાશ્રયમાં કર્યું.

સં. ૨૦૦૮ ની સાલમાં મારવાડ પધાર્યા અને સં. ૨૦૦૮નું ચાતુર્માસ કાલંદ્રીમાં કર્યું. સં. ૨૦૦૯ ની સાલમાં તખતગઢ પધાર્યા. સંઘની વિનંતિથી અહીં ચાતુર્માસ કર્યું. આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી શા પુનમચંદ જેડપણએ શત્રુંજયનો એક હજાર માણસનો સંઘ કાઢ્યો. સં. ૨૦૧૦ ની સાલમાં આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી શા સાકળચંદ ઉમાજી તરફથી વિસલપુરમાં ઉજમણું કરવામાં આવ્યું. સં. ૨૦૧૩ નું ચાતુર્માસ શુડાખાલોતરામાં કર્યું.

અહીં આચાર્યશ્રીને ડાયાળીટીઝનો વ્યાધિ થઈ આવ્યો. પણ શ્રી સંઘની સેવા સુશ્રુષા તથા ઔષધોપચારથી શાંતિ મળી સં. ૨૦૧૧ માં પાદરલીમાં શ્રી સાંકળચંદ જીતાજી તરફથી ઉપધાન તપ કરાવ્યા અને કોસીલાવમાં ઉજમણું કરાવ્યું.



આચાર્યશ્રીની મહત્તા

(૧૧)

સં. ૨૦૧૩ ની સાલમાં જૈન સમાજમાં એક બળબળતો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો. સંવત્સરી ક્યારે કરવી અને તેમાં શાસ્ત્રીય રીતે શું કરી શકાય. પરંપરા શું છે. જુદા જુદા આચાર્યોનો મત છે તથા સ્પષ્ટ નિર્ણય શું કરવો તે માટે ચર્ચા જાગી.

સં. ૨૦૧૩ ની સાલમાં ભાદરવા સુદ ૫ નો જોધપુરી પંચાંગમાં ક્ષય હતો. આ પૂર્વે સં. ૧૯૮૬ ની સાલમાં અને સં. ૨૦૦૪ ની સાલમાં પણ ભાદરવા સુદ ૫ નો ક્ષય હતો. એ રીતે પૂર્વે શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી સિવાય બધા સાધુઓએ મીના પંચાંગને આધારે પાંચમને બદલે છઠ્ઠો ક્ષય માન્યો હતો. પણ એ વાત શ્રી ઉમાસ્વાતિના પ્રદોષ અને તપાગચ્છની પ્રમાણરીથી વિરુદ્ધ હોવાથી પૂજ્યશ્રીએ સંઘના અગ્રગણ્ય વ્યક્તિને જણાવ્યું કે આ સાલમાં ભાદરવા સુદ ૫ નો ક્ષય છે તે શ્રી ઉમાસ્વાતિના પ્રદોષ અને તપાગચ્છની સમાચારી પ્રમાણે પાંચમના ક્ષયમાં ચોથનો ક્ષય માનવો જોઈએ. પર્વ-તિથિની ક્ષય વૃદ્ધિમાં અપર્વ તિથિની ક્ષય કે વૃદ્ધિ કરવાની પરંપરા આ બાર પર્વતિથિને આશ્રયીને છે. કારણ કે આ બાર પર્વતિથિ પંદર કર્મભૂમિમાં ત્રણે કાળને માટે નિયત છે તેથી એ કાલ તિથિ ગણાય છે. કલ્યાણક તિથિઓ અનિયત છે અને તે કાર્ય તિથિ છે તેથી પૂર્વોચાર્યોએ કલ્યાણક તિથિઓમાં પર્વને બદલે અપર્વની ક્ષય કે વૃદ્ધિ માની નથી. ભાદરવા સુદ ૪ અપર્વ તિથિ છે. શ્રી કાલકાચાર્યે શાલીવાહન રાજના

માનવામાં આ નવા આ બાળકમાં પલ્લવાક આવા
 રેખ્યઉદયસૂરીપરજી મન આવે આવામાં જી વિજયદર્શન
 ૧૨૭ને વાનગીના ગર્ભ ત્યારે પલ્લવાક આવામાં પવઃ શ્રી
 જંગમસૂરિજી મહારાજ આદિજી એ વાનગે સંમતિ આપી પ
 માદરવા શુદ્ધ ૪ જી કાગળવામાંથી સંવત્સરી ગર્ભ તરીકે
 કાઢાગી તેનો દામ માનવો જી વૌકવિદ્ મળ્યાને તેથી જી
 વૌક વૌકા માનવા જી વાત કળા કરી અને સં. ૨૦૧૪
 સાલમાં પણ જી પ્રમાણે મનાયું.

આ રીતે શાસન પદ તથા નવા પંથવાળાજી જોકે વિ
 સંવત્સરી પર્વની આરાધના કરી અને કાયમને માટે પાં
 મના કાયમાં છકનો દાય માનવાનું બંધ થયું જી આય
 શ્રી વિજયદર્શનસૂરીશ્વરજી મહારાજની મદ્દમતાનું પરિણામ

આચાર્યશ્રી સદ્ગુણાનુસંગી તથા ખૂબ સૌમ્ય સ્વ
 વના શાંતમૂર્તિ હોવા છતાં પ્રસંગે શાસનના રિત માટે પ
 પરાગત વિચારણાની દ્રષ્ટિએ તેઓ કેવી મદ્દમતા દર્શ
 શકતા તે આ પ્રસંગ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે.

સ્વર્ગવાસ અને ભગ્ય સ્મશાન યાત્રા

(૧૨)

અમદાવાદ હુકારની પોળના ઉપાશ્રયના સંઘની વિનંતિ
 ૧ અને ગુરૂદેવ સં. ૨૦૧૨ માં અમદાવાદ પધાર્યા. સં.
 ૧૨ સં. ૨૦૧૩ સં. ૨૦૧૪ ના તથા સં. ૨૦૧૫ ના ચાતુર્માસ
 દ્વાવાદમાં કયો, વૃદ્ધાવસ્થા હોવા છતાં તેઓ વ્યાખ્યાન
 દેવાંચતાં અને પર્યુપજ્યાદિ પર્વોમાં ખૂબ-પ્રભાવના તપશ્ચર્યા
 આનંદ પૂર્વક થતાં હતાં.

સં. ૨૦૧૬ માં તળીયત બગડતી આવી. ઔપધોપચાર
 ૧ કયો. સંઘે ખૂબ સેવા-સુશ્રુષા કરી. પોતે તો નમસ્કાર
 ૧ ભંજનો જાપ કરતા રહેતા અને ગમે તેવું હૃદય પાણી
 ૧ સહન શક્તિ અને કોઈ કોઈ વાર શિષ્ય ગભરાય જાય
 પોતે બધાને હિંમત આપતા. કારતક સુદિ ૧૨ થી આચાર્ય-
 ૧ શ્રીની તળીયત મીઠી પેશાબના કારણે બગડતી આવી.
 ૧ પ્રતિદિન અશક્તિ વધતી ગઈ. આ માંદગીના દિવસોમાં
 નેશ્રી કુમુદવિજયજી તથા મુનિશ્રી કર્તુરવિજયજી તથા
 નેશ્રી રત્નાકરવિજયજીએ તેમજ અન્ય મુનિઓએ ખડે પગે
 ૧ દિવસ ગુરૂદેવની સતત સેવા બજાવી તે ખરેખર અનુભો-
 ૧ લીય છે. આચાર્યશ્રીની સેવા-સુશ્રુષા હુકારની પોળ, ડેલાનો
 ૧ શ્રય તથા વીરના ઉપાશ્રયના સાધુ-સાધ્વીઓ તેમજ
 ૧ વક-શ્રાવિકા, ભક્તજનોએ ખૂબ ભક્તિપૂર્વક કરી હતી.
 ૧ સ. સુદ ૬ ના સવારમાં ૬ વાગે સ્વપ્નમાં પોતે સ્વર્ગ-
 ૧ માંમાં બેઠેલા અને દેવો સુખશાતા પૂછે છે એવું સ્વપ્ન

જોયું. પોષ શુદ્ધ ૬ ની સાંજથી અશક્તિ વધી ગઈ. તાવ પણ વિશેષ હતો. જોડી શક્તિ નહોતી પણ સાવધાનતા ઘણી હતી. ખરાબર ઉપયોગ હતો. પોષ શુદ્ધ ૭ નો દિવસ ભારે જણાયો પણ જરા શાતા જેવું લાગ્યું. વિદ્યાશાળાથી પૂજ્ય આચાર્યશ્રી મનોહરસૂરીશ્રી મહારાજ તથા પૂ. શ્રી ભદ્રંકરવિજયશ્રી મહારાજ વ્યાખ્યાન બંધ રાખીને આચાર્યશ્રીને શાતા પૂછવા આવ્યા હતા. તેઓએ આવીને સુખશાતા પૂછી અને આરાધના કરાવી. છઠ્ઠ અને સાતમ જન્મે દિવસે સંઘના ભાઈઓની હાજરી પણ સારી હતી. ઘણા ભાઈઓ આચાર્યશ્રીની સેવામાં રાત દિવસ રહ્યા હતા.

સાતમના આજો દિવસ મુનિરાજે તથા સાધ્વીશ્રી મહારાજે અને આજેવાને આચાર્યશ્રીને સુખશાતા પૂછવા આવતા રહ્યા. આચાર્યશ્રીને સાતમની રાત્રે તાવ વધ્યો અને ૧૦૬ ડીગ્રીએ પહોંચ્યો એટલે શિષ્ય સમુદાય તથા ભક્તજનોને ચિંતા થઈ. વેદના પણ અસહ્ય હતી. શિષ્યો અને ભક્તજનો સેવામાં હાજર હતા. આટલીબધી વેદના હોવા છતાં આચાર્યશ્રીના સુખમાંથી 'અરે' એવો શબ્દ નહોતો. તેઓ વેદનાને સહી રહ્યા હતા. અને ઐ શાંતિનો બપો કરતા હતા. વ્યાધિ તો વધતો ચાલ્યો. સ્વર્ગવાસ પહેલાં જો દિવસથી તીર્થોધિરાજ આદીશ્વરદાદાના દર્શન કરવાની ભાવના બગતી હતી. અને જ્યારે આદીશ્વરદાદાના ફોટાના દર્શન કર્યા ત્યારે મોઢા ઉપર શાંતિ પ્રસરી રહી. ઉપરાંત દેવવિમાનના સ્વપ્ને આવતાં હતાં.

પૂજ્ય આચાર્યશ્રીને વિશેષ વ્યાધિ જણાયો એટલે શિષ્યો, દેવજાઓ મુનિરાજે, સાધ્વીશ્રીઓ તથા શ્રાવક-શ્રાવિકાઓએ

પૂજ્યશ્રીના નિમિત્તે આયંગિલ, ઉપવાસ કરવા જણાવ્યું. દેટલાક ભક્તજનોએ અમુક અમુક રકમ ગુરુદેવના નિમિત્તે પાપરવા જણાવ્યું.

રાત્રિના બાર વાગ્યા ને ગુરુદેવે આંખો ઉઘાડી. તેમને શ્રી આદીશ્વરદાદાના ફેટાના દર્શન કરાવ્યા. અને ઝંઝાંતિને જાપ કરતાં કરતાં પોસ શુદ્ધ સાતમના રોજ રાત્રિના બાર ને પાંચ મિનિટે નશ્વર દેહનો ત્યાગ કરી સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

શિષ્યો-અશિષ્યો, આગેવાનો, ભક્તજનો તથા શ્રાવક-શ્રાવિકા સમુદાયમાં શોકની ઘેરી છાયા છવાઇ ગઇ. આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજીના વિદ્વાન, વિચારશીલ, શાસ્ત્રગામી વયોવૃદ્ધ આચાર્યપ્રવર શ્રી વિજયહર્ષસૂરીશ્વરજીની સાધુ-સમુદાયમાં તેમજ જૈન સમાજમાં ન પૂરાય તેવી ખોટ પડી ગઇ અમદાવાદના જૈન સમાજમાં શોકની લાગણી છવાઇ ગઇ.

સવારમાં આચાર્યશ્રીના દર્શને હજારો ખડેન-ભાઇઓ આવવા લાગ્યા. ભક્તજનોની આંખડીઓ અશ્રુભીની હતી. ઉપાશ્રયમાં ખૂબ ભીડ જમી.

આઠમના રોજ અગીઆર વાગે લબ્ય સ્મશાન યાત્રા નીકળી. લગભગ દશેક હજાર માનવ-સમુદાય હશે. રસ્તામાં પોળે પોળે ને મહોલ્લે મહોલ્લે તેમજ ખજારોમાં આચાર્યશ્રીના દર્શન માટે માનવ-મહોરામણ ઉમટયો હતો.

સાળરમતી નદીના તટ પર ગુરુદેવના દેહનો અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો. ત્યાં પણ હજારો માણસો હતા. શહેરના તમામ સંભાવીત ગૃહસ્થોની હાજરી હતી.

અપ્પગરી આંખે ગુરુદેવની આંખિય ત્રિયા સ્વનામાં આવી
આંખિની જવાબાઓ સાંપરમનીના પટ પર પથરાઈ ગઈ
જિનાગમ રુદ્રસ્વવેદી સુનિહિત નામ સ્વેમ શામનેતા નિદા
આગાર્યપ્રવરનો દેવ વિનય થઈ ગયો. જગોનમાં જગોન મળી
ગઈ. જૈન-સમાજનો સમક્રો સિવારો આરત થઈ ગયો.

હુદારની પોળ, ઉદ્ધાનો ઉપાશ્રય, નીરનો ઉપાશ્રય, શામ
ળાની પોળનો ઉપાશ્રય વગેરે સ્થાનોના તમામ ઉપાશ્રયન
સાધુ-સાધ્વીઓએ દેવવંદન કર્યું. આચાર્યશ્રીના સ્વર્ગવાસન
સમાચાર દેશ-દેશાવરમાં પહોંચી ગયા. જૂનાગઢ, પાદરલી
તખતગઢ, શીવગંજ, પાલીતાણા, મુંબઈ, પૂના, મારવાડ આ
ગામોથી તાર તથા ટપાલ દ્વારા શોક પ્રદર્શિત કરતા ઠરાવો
આવ્યા હતા. કેટલાક ગામોમાં પાખી પાળવામાં આવી હતી

સ્વર્ગવાસને દિવસે જ લગભગ સાત હજાર ટીપમાં થય
હતા. અને પાછળથી પણ બે હજાર ભરાયા હતા. કુલ નવ હજારની
ટીપ થઈ. ચૈત્ર વદી ત્રીજથી આચાર્યશ્રીના સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે
અઠ્ઠાઈ-મહોત્સવ અને મહા શાન્તિપૂજા ભણાવવામાં આવી.

આ પ્રસંગે ચલચિત્રોની યોજના આકર્ષક કરી હતી.
ગોવાળીઆએ ભગવાનના કાનમાં ખીલા ઠોક્યા હતા તે
પ્રસંગ તેમજ શ્રીપાળ મહારાજની સભા અને સુરસુંદરી નૃત્ય,
ધનગિરિને સુનંદા વજ્રકુમારને લઈ જવાનું કહે છે તે અને
બાળક હાથ પગ બિંધા કરે છે તે પ્રસંગ તેમજ ગિરનાર-
ચિત્રકુટનાં દ્રશ્યો અને આગમ પુરુષનું ચિત્ર વગેરે દ્રશ્યો
જેવા હજારોની માનવ-મેદની હમેશાં આવતી અને ધન્ય!
ધન્યથી ઉપાશ્રય શું છ ઉઠતો.

જુદા જુદા ગામમાં જે નિમિત્તે પુજા ભજાવવામાં આવી
તી. અનેક ગામોમાં ઉત્સવો થયા હતા. ભક્તજનો, શ્રાવક-
વિકાઓએ સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે તપશ્રમ્યાઓ કરી હતી. તેમજ
ટલાક ભક્તજનોએ શુભ કાર્યમાં સારી એવી રકમ ટાઢી હતી.

આચાર્યશ્રી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી ગયા. જૈન
પ્રાચીનો ઉદ્યોત્ કરી ગયા. અને શિષ્યો-પ્રશિષ્યોનો મુંઢર
પરસો મૂઢી ગયા.

ધન્ય છવન ધન્ય ચારિત્ર !

ધન્ય શુરૂદેવ ધન્ય શાસન !



આચાર્યશ્રી વિજયહર્ષસૂરીશ્વરજી મ. ના

ચાતુર્માસ

૧૯૫૮	ઉજ્જૈન	(ગુરુદેવ સાથે)
૧૯૫૯	અમદાવાદ	„
૧૯૬૦	સૂરત	„
૧૯૬૧	પાલીતાણા	„
૧૯૬૨-૬૩	મહેસાણા	
૧૯૬૪	રાધનપુર	(ગુરુદેવ સાથે)
૧૯૬૫-૬૬	અમદાવાદ	„
૧૯૬૭-૬૮	„	ડેલાના ઉપાશ્રમમાં
૧૯૬૯	રાધનપુર	(ગુરુદેવ સાથે) (ભગવતીના જોગ ને ગણિપદ)
૧૯૭૦-૭૧	અમદાવાદ	(ગુરુદેવ સાથે)
૧૯૭૨	પેથાપુર અઠ્ઠાઈની તપશ્રીયા અઠ્ઠાઈ-મહોત્સવ સમવસરણી રચના.	
૧૯૭૩	ગિંઝા ઉપધાન તપ ઉદ્યાપન.	
૧૯૭૪	જન્મભૂમિ યાવલા (મારવાડ)	
૧૯૭૫	અમદાવાદ હાજપટેલની પોળ સંવેગીના ઉપાશ્રમે.	

૧૯૭૬	રાધનપુર
૧૯૭૭	પાલીતાણા (ગુરુદેવ સાથે)
૧૯૭૮	અમદાવાદ સંવેગીના ઉપાધ્યે.
૧૯૭૯	જિંઝા.
૧૯૮૦	અમદાવાદ.
૧૯૮૧	તખતગઢ (મારવાડ) શીવગંજ ઉપધાન કરાંચા તથા તખતગઢમાં ઉપધાન કરાંચાં.
૧૯૮૨	તખતગઢથી કેશરીયાણના સંઘમાં પ્રધાનો.
૧૯૮૨	ઈંદોર
૧૯૮૩	અમદાવાદ
૧૯૮૪	રાધનપુર (ગુરુદેવ સાથે) ઉજ્જૈનમાં કરાંચું.
૧૯૮૫	અમદાવાદ
૧૯૮૬	સીપોર મુનિ માનવિજયજીને ગણિપદ આપ- વામાં આંચું)
૧૯૮૭	શીવગંજ (વર્ધમાન વિદ્યાલયની સ્થાપના)
૧૯૮૮	ફલોધી (આચાર્યપદવી મહોત્સવ).
૧૯૮૯	તખતગઢ
૧૯૯૦	મુંબઈ (ગુરુદેવ સાથે) શ્રી ગોડીજી મહા- રાજના ઉપાશ્રયે)
૧૯૯૧	પૂના સીટી (ઉપધાન-સાંતિસ્નાત્ર)

૧૯૧૧

જાન્યુઆરીના પુણ્ય સુદના પાંચમીના રોજ
મહાપ્રભુના જન્મ સ્મરણ કરવામાં આવ્યો.

૧૯૧૩

મહાપ્રભુ (જોડેલી-ભારવાડ)

૧૯૧૪

અમદાવાદ (જોડેલી-ભારવાડ)

૧૯૧૫

સાવનપુર ના સ્થાપનાની પ્રીતિ, મહાપ્રભુ
મહોત્સવ, આગ્રીયા મંદિરના મહાપ્રભુ
પ્રભુવાંની પ્રતિષ્ઠા.

૧૯૨૨

મારણ (જોડેલી-ભારવાડ)

૧૯૨૭

તાજાવાડ

૧૯૨૮

અમદાવાદ ઉલેલાના ઉપાશ્રય સહકારી
મંડળર શ્રીમદ વિજયનીનિર્ણયકાર
સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે અક્ષય-મહોત્સવ તા
મદા શાન્તિ પૂજા.

૧૯૨૯

અમદાવાદમાં ઉલેલાના ઉપાશ્રય તથા તા
રની પોળના ઉપાશ્રયના સંઘ તરફથી
શ્રી માનવિજયજી પં. શ્રી ઉદયવિજય
તથા પં. શ્રી કલ્યાણવિજયજીને દ્વાગણ
ફના શુભ સુદૃષ્ટે આચાર્યપદ આપ્યું.

૧૯૨૯

વીસનગર.

૨૦૦૦

ભવાલ (જોડેલી-ભારવાડ) ઉપધાન-
જન્મ-કલ્યાણક ઉત્સવ.

૨૦૦૧

અમદાવાદ લવારની પોળ.
અક્ષયનિધિ તપ કરાવ્યો.

- ૨૦૦૨ પાલીતાણા
- ૨૦૦૩ જામનગર (દેવળાગ)
- ૨૦૦૪ તખતગઢ
- ૨૦૦૫ શીવગંજ (ચોરવાલના હાલેરાસરમાં પ્રતિષ્ઠા
તથા ચિતોડગઢમાં પ્રતિષ્ઠા)
- ૨૦૦૬ ધોરાજી (ગીરનાર તીર્થ ઉપર અંજન-
ચલાકા-પ્રતિષ્ઠા.
- ૨૦૦૭ અમદાવાદ.
- ૨૦૦૮ કાલંદ્રી.
- ૨૦૦૯ તખતગઢ.
- ૨૦૧૦ શુકાબાલોતરા.
- ૨૦૧૧ શીવગંજ (પાદરલીમાં ઉપધાન તથા કોશી-
લાવમાં ઉત્તમભણું શીવગંજમાં વીગરધાનક
તપનું ઉત્તમભણું કરાવ્યું.
- ૨-૧૩-૧૪-૧૫ અમદાવાદ.
- ૨૦૧૬ પોપ શુદ્ધ ૭ના રોજ અમદાવાદમાં સ્વર્ગવાસ.



- પન્થાય શ્રી પન્થાયિય ગણી મ.
 ,, શ્રી કપૂરિય ગણી મ.
 ,, શ્રી ગુણિય ગણી મ.
 ,, શ્રી જિનિય ગણી મ.
 ,, શ્રી વિનિય ગણી મ.
 ,, શ્રી ગદમિય ગણી મ.
 ,, શ્રી રૂપિય ગણી મ.
 ,, શ્રી આમિય ગણી મ.
 ,, શ્રી સોભાયિય ગણી મ.
 ,, શ્રી રત્નિય ગણી મ.
 ,, શ્રી વાવિય ગણી મ.

તીર્થોદારક આચાર્ય શ્રી વિજયનીતિસૂરી મ.
 આચાર્ય શ્રી વિજયદર્પસૂરીજી મદારાજ.
 આચાર્ય શ્રી વિજયદર્પસૂરીજીના શિષ્યરત્નો.

- ૧ આચાર્ય શ્રી વિજયમહેન્દ્રસૂરિ.
 *૨ ,, વિજયકલ્યાણસૂરિ.
 ૩ પન્થાયશ્રી મંગળવિજયજી ગણી
 *૪ મુનિશ્રી સુમતિવિજયજી
 ૫ ,, પૂજાનંદવિજયજી
 ૬ ,, જીનેન્દ્રવિજયજી (ધનારીવાળા
 શ્રી પૂજ્ય વિજયજિનેન્દ્રસૂરિ)

જૈનધર્મની વિશિષ્ટતા

“જૈનધર્મે” જગતને અતિ પવિત્ર એવો અહિંસાનો સિદ્ધાંત અર્જીય કર્યો છે. જીવન કોઈપણ ધર્મે અહિંસાને આટલું મહત્વ આપ્યું નથી અને જૈનધર્મે તેને જીવનમાં ઉતારવા માટે જોટલો પ્રયત્ન કર્યો તેટલો જીવન કોઈએ કર્યો નથી. જૈનધર્મ તેના આ અહિંસાના સિદ્ધાંતને લીધે વિશ્વધર્મ થવાની યોગ્યતા ધરાવે છે.

રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદ

❧

“જૈનધર્મ” અતિ ઉચ્ચકોટિનો છે. એના મુખ્ય તત્ત્વો વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના આધાર પર રચાયેલાં છે એવું મારું અનુમાન જ નહિ પણ મારો પૂર્ણ અનુભવ છે. જેમ જેમ પદાર્થ વિજ્ઞાન આગળ વધતું જાય છે, તેમ તેમ જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોને સાબીત કરતું જાય છે.”

ધર્મસિયન વિદ્વાન ડૉ. રુસીટારી

❧

“પોતાને જૈનધર્મના સિદ્ધાંતો ખૂબ ગમે છે અને મરણ પછી કોઈ જોન કુટુંબમાં જન્મે એવું ધરે છે. તેઓ જૈનધર્મની અસરને લીધે હંમેશા માંસ-મદિરાથી વર્જિત પવિત્ર ખોરાક ગ્રહણ કરે છે.”

વિશ્વના મુખસિદ્ધ લેખક
જ્યોર્જ બ્લેનકે

સૂત્ર અને ગ્રંથના પ્રમાણયુક્ત પર્વતિથિક્ષયવૃદ્ધિપ્રશ્નોત્તરવિચાર

પ્રશ્ન ૧—જેનાગમમાં તિથિની ઉત્પત્તિ કોનાથી માનેલ
છે અને તેનું પ્રમાણ કેટલું ?

ઉત્તર—સૂર્યપ્રજ્ઞપિત ઉપાંગસૂત્રટીકા અને જ્યોતિષ-
કરંડક પચ્ચાસૂત્રની અંદર તિથિની ઉત્પત્તિ ચંદ્રથી કહેલ
છે અને તેનું પ્રમાણ ૫૯ ઘડી એક મુહૂર્ત ૩૩૩ લાગે જેટલું જ
તિથિનું પ્રમાણ કહેલ છે, તેથી એક તિથિ જે
સૂર્યોદયને સ્પર્શી શકતી નથી એટલે જ જેનો તિથિની વૃદ્ધિ
માનતા નથી. જુઓ સૂર્યપ્રજ્ઞપિતટીકા, પત્ર ૧૪૯.

અહોરાત્રસ્ય દ્વાપદિમાગપ્રવિમક્તસ્ય ચે એકપદિમાગ-
તાવત્પ્રમાણાઃ તિથિરિતિ. અથાહોરાત્રસ્ત્રિશન્મુહૂર્તપ્રમાણઃ
પ્રતીતઃ । તિથિસ્તુ કિં મુહૂર્તપ્રમાણેતિ ? ઉચ્યતે. પરિપૂર્ણા
एकोनविंशन्मुहूर्ता एकस्य च मुहूर्तस्य द्वाविंशन्
द्वापदिभागाः ॥

અર્થ—એક અહોરાત્રના બાસક લાગ કરીએ, તેમાંથી
એકસક લાગ જેટલી તિથિ હોય છે અને અહોરાત્ર તો
૧૧૨ મુહૂર્ત પ્રમાણ છે પરંતુ તિથિનું પ્રમાણ કેટલું ?
તેથીનું પ્રમાણ સંપૂર્ણ ૨૯ મુહૂર્ત અને એક મુહૂર્તના
બાસકીયા બત્રીશ લાગ ઉપર જણવા.

જુઓ જ્યોતિષકરંડક સૂત્રનો પાઠ પત્ર ૬૨.

ચાવન્મુહર્ત્તમમાળા તિથિસ્તાવત્પ્રમાણા તાં પ્રતિપાદયન્તિ
 અગ્રજીતં પુણ્ણા ઉ મુહર્ત્તા મોમતો નિહી હોહ ॥ માગાય
 ઉ વત્તીસં વાચટ્ટિકણ્ણ લેણ્ણ ॥ માયા ૧૦૫ ॥ ટીકા—મોમતઃ
 ચન્દ્રમસ ઉપજાયતે તિથિઃ, સા ચ તત ઉપજાયમાના ઈકોત-
 ત્રિંશત પરિપૂર્ણમુહર્ત્તા એકસ્ય ચ મુહર્ત્તસ્ય દ્વાપટ્ટિકૃતેન છેદેન
 પ્રવિભક્તસ્ય સત્કા દ્વાત્રિંશત્ માગાઃ તથાહિ—મહોપાસ્ય
 દ્વાપટ્ટિભાગીકૃતસ્ય સત્કા યે એકપટ્ટિભાગાસ્તાવત્પ્રમાણા
 તિથિરિત્યુક્તમ્ ॥

ભાવાર્થ—ચંદ્રની ગતિથી તિથિ ઉત્પન્ન થાય છે. તે
 ઉત્પન્ન થતી તિથિ સંપૂર્ણ ૨૯ મુહૂર્ત અને એક મુહૂર્તના
 આસઠીયા બત્રીશ ભાગ જેટલી જ હોય છે, એટલું જ સૂત્રમાં
 તિથિનું પ્રમાણ કહેલું છે તેથી તિથિની વૃદ્ધિ થઈ શકે નહિ.

પ્રશ્ન ૨—લૌકિક વેદાંગ જ્યોતિષમાં તિથિનું પ્રમાણ
 કેટલું ?

ઉત્તર—વેદાંગ જ્યોતિષમાં તિથિનું માત્ર ચંદ્રની ગતિ
 ઉપર આધાર રાખતું હોવાથી કોઈક વાર ચોપન થકીનું
 અને કોઈ વાર છાસઠ થકીનું હોય છે, તેથી તે તિથિ જો
 સૂર્યોદયને સ્પર્શી શકે છે તેથી લૌકિક પંચાંગમાં તિથિની
 વૃદ્ધિ આવે છે.

પ્રશ્ન ૩—જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે તિથિનો કય
 આવે છે ?

ઉત્તર—સૂર્યપ્રગતિ, જ્યોતિષકરંડક સૂત્રાનુસાર

તિથિનું પ્રમાણ અહોરાત્ર કરતાં થોડું હોવાથી એ મહિને
એક તિથિનો કાય આવે છે. ગુણો સુધ્યપ્રગણિત સ્વ
દીપ્ત, ૫૫ ૨૧૭.

યત એકકસ્મિન્ દિવસે એકકો દ્વાપદિમાનોઽવપરાજ-
સ્ય સમ્બન્ધી પ્રાપ્યતે તતો દ્વાપદ્યા દિવસેરેકોઽવમાધ્યય-
રાત્રૌ ભવતિ. કિમુચતં ભવતિ ?-દિવસે દિવસે અવમારાત્ર-
નર્તકકદ્વાપદિમાગણદ્યા દ્વાપદિતનો ભાગઃ સજાયમાનો
દ્વાપદિતપદિવસં મૂલતઃ એવ ત્રિપદિતમા તિથિઃ પ્રવર્તતે રતિ,
એવં ચ સતિ ય એકપદિતમોઽહોરાત્રસ્તસ્મિન્નેકપદિતમા
દ્વાપદિતમા ચ તિથિર્નિયનમુપગતેતિ દ્વાપદિતમા તિથિર્લંકિ-
પતિતેતિ વ્યવહિયતે ॥

બાવાર્થ—એકેક દિવસે એક એક બાસઠમો બાગ
સ્ય રાત્રિસંબંધી પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી બાસઠ દિવસે એક
સ્યરાત્રિ થાય છે. કહેવાની મતલબ એ છે કે-દિવસે
દિવસે સ્યરાત્રિ સંબંધી એક એક બાસઠીયા ભાગની
વૃદ્ધિવટે બાસઠમો બાગ ઉત્પન્ન થતાં બાસઠમા દિવસે
મૂળથી જ ત્રેસઠમી તિથિ પ્રવર્તે છે, એ પ્રમાણે છતે
એકસઠમો જે દિવસ તેમાં એકસઠમી અને બાસઠમી
તિથિઓ પૂરી થાય તેથી બાસઠમી તિથિ હોટમાં કાય
પામેલી કહેવાય છે.

યતઃ ઠયતં તત્રૈવ પત્રે એકંમિ યદ્યોગેતં દોવિ
નિહનમેજ્જાસુ સોત્યં તિદી પરિહાચડ ॥

અર્થ—કહ્યું છે કે-એક જ દિવસમાં બન્ને તિથિઓ પૂરી થાય તો તે બીજી તિથિ ક્ષય પામે છે.

પ્રશ્ન ૪—જેન સિદ્ધાન્તાનુસાર જ્યોતિષના ગણિત પ્રમાણે પર્વતિથિનો પણ ક્ષય આવે છે અને લૌકિક પંચાંગમાં તો પર્વતિથિની ક્ષય-વૃદ્ધિ બન્ને આવે છે તે મનાય કે નહિ ?

ઉત્તર—જેન સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે પર્વતિથિનો પણ ક્ષય આવે છે અને લૌકિક પંચાંગમાં તો ક્ષયવૃદ્ધિ બન્ને આવે છે, પરંતુ ભગવતીસૂત્રમાં અષ્ટમી, ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા અને પૂર્ણિમાને પ્રધાન પર્વતિથિઓ કહેલી છે. બુદ્ધિ ભગવતી સૂત્રનો પાઠ, ૨૧, ૨, ઉ. પ. પત્ર ૧૩૪.

बहृहिं शीलव्ययगुणवेरमणपच्चक्खाणपोमहोववासेहिं,
चाउदसह्मपुदिहपुण्णमासिणीसु पडिपुन्नं पोसहं सम्मं अणु-
पालेमाणे, टीका— ' बहृहिं ' इत्यादि शीलव्रतानि-अणु-
व्रतानि गुणा-गुणव्रतानि विरमणानि-ओचित्येन रागादि
निवृत्तयः मत्प्यागुणानानि पौरुष्यादीनि पौषधं-पर्वदिनानुष्ठानं
तत्रोपपादः-अवस्थानं पौषधोपवासः, पौषधं च यदा यथा
विधं च ते कुर्वन्तो विहरन्ति तदर्शयन्नाह-'चाउदसे' त्यागि
इतोदिदं-अमावस्या 'पडिपुन्नं पोमहं'ति आहारादिभेदा
अनुविषमपि सर्वतः ॥

બાકાર્થ—તૃતિયા નગરીને વિષે કદિમાન, સર્વ
આવદા પમે છે. સંજ્ઞા આયુવ્રત, ગુણવ્રત, ઉચિતતા

રાગાદિકનો ત્યાગ. પૌરુષી આદિ પચ્ચખાણુ અને પર્વના દિવસે કરવા યોગ્ય અનુષ્ઠાનવડે અષ્ટમી, ચતુર્દશી અમાવાસ્યા અને પૂર્ણિમાના દિવસે સર્વથી આહાર-શરીર સત્કાર-બ્રહ્મચર્ય-અવ્યાપારરૂપ ચારે પ્રકારના પૌષધનું સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરતાં વિચરે છે.' આ ચારિત્રતિથિઓ કહેવાય છે. ઉપરોક્ત તિથિઓના દિવસે શ્રાવકોને પૌષધમત કરવાનું કહ્યું છે, અને સાધુઓ તો ચારિત્રવંત છે તેથી તપ કરવાનું કહ્યું છે. એ તિથિઓના દિવસે તપ ન કરે તો વ્યવહારભાષ્યમાં પ્રાયશ્ચિત્ત કહેલું છે. જુઓ વ્યવહાર-ભાષ્ય ટીકાનો પાઠ-

અષ્ટમ્યાં પાક્ષિકે ચતુર્યં ન કરોતિ તદા માસલઘુ (પુરિ-મદ્વં) માસગુરુ (एकाशनकं) चातुर्मासिके सांवत्सरिके पष्ठ अष्टमं न करोति तदा चातुर्मासलघु (आचाग्लं) चातुर्मास गुरु (उपवासं) प्रायश्चित्तं ॥

અર્થ—આઠમ અનેચૌદશે ઉપવાસ ન કરે તો પુરિમદ્વં અને એકાસણાનું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે અને ચઉમાસી તથા સંવચ્છરીનો છઠ્ઠ અઠ્ઠમ ન કરે તો ચાર લઘુમાસ અને ચાર ગુરુમાસનું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે. તપાગચ્છની બૃહત્સમાચારીમાં પર્વતિથિની ક્ષય કે વૃદ્ધિ માનવાનો સ્પષ્ટ નિષેધ કરેલ છે. જુઓ તે પાઠ—

अष्टमी चाउदसी उद्दिष्टा पुष्णिमाइसु ॥ पर्वतिहिसु स्वयवुद्धि न हवइ इह वयणा उ ॥ १ ॥

અર્થ—કલ્પું છે કે—એક જ દિવસમાં બન્ને તિથિઓ પૂરી થાય તો તે બીજી તિથિ ક્ષય પામે છે.

પ્રશ્ન ૪—જૈન સિદ્ધાન્તાનુસાર જ્યોતિષના ગણિત પ્રમાણે પર્વતિથિનો પણ ક્ષય આવે છે અને લૌકિક પંચાંગમાં તો પર્વતિથિની ક્ષય-વૃદ્ધિ બન્ને આવે છે તે મનાય કે નહિ ?

ઉત્તર—જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે પર્વતિથિનો પણ ક્ષય આવે છે અને લૌકિક પંચાંગમાં તો ક્ષયવૃદ્ધિ બન્ને આવે છે, પરંતુ ભગવતીસૂત્રમાં અષ્ટમી, ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા અને પૂર્ણિમાને પ્રધાન પર્વતિથિઓ કહેલી છે. જુઓ ભગવતી સૂત્રનો પાઠ, ૨૧, ૨, ઉ. પ. ૫૨ ૧૩૪.

बहूहि शीलव्ययगुणचेरमणपञ्चक्खाणपोसहोववासेहिं,
चाउदसद्वग्गुह्मिद्वग्गुणमासिणीसु पडिपुन्नं पोसहं सम्मं अणु-
पालेमाणे, टीका— ‘ बहूहि ’ इत्यादि शीलव्रतानि-अणु-
व्रतानि गुणा-गुणव्रतानि विरमणानि-औचित्येन रागादि
निवृत्तयः प्रत्याख्यानानि पौरुष्यादीनि पौषधं-पर्वदिनानुष्ठानं
तत्रोपवासः-अवस्थानं पौषधोपवासः, पौषधं च यदा यथा-
विधं च ते कुर्वन्तो विहरन्ति तदर्शयन्नाह-‘चाउदसे’ त्यादि
इहोद्दिष्टा-अमावस्या ‘पडिपुन्नं पोसहं’ति आहारादिभेदात्
चतुर्विधमपि सर्वतः ॥

ભાવાર્થ—તુંગિયા નગરીને વિષે કહ્યેમાનું ઘણું આવકો વસે છે. તેઓ આણુવત, શુણુવત, ઉચિતતાવડે

રાગાદિકનો ત્યાગ. પૌરુષી આદિ પચ્ચખાણુ અને પર્વના દિવસે કરવા ચોગ્ય અનુષ્ઠાનવડે અષ્ટમી, ચતુર્દશી અમાવાસ્યા અને પૂર્ણિમાના દિવસે સર્વથી આહાર-શરીર સત્કાર-બ્રહ્મચર્ય-અવ્યાપારરૂપ ચારે પ્રકારના પૌષધનું સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરતાં વિચરે છે.' આ ચારિત્રતિથિઓ કહેવાય છે. ઉપરોક્ત તિથિઓના દિવસે શ્રાવકોને પૌષધમત કરવાનું કહ્યું છે, અને સાધુઓ તો ચારિત્રવંત છે તેથી તપ કરવાનું કહ્યું છે. એ તિથિઓના દિવસે તપ ન કરે તો વ્યવહારભાષ્યમાં પ્રાયશ્ચિત્ત કહેલું છે. જુઓ વ્યવહાર-ભાષ્ય ટીકાનો પાઠ-

અષ્ટમ્યાં પાક્ષિકે ચતુર્યં ન કરોતિ તદા માસલઘુ (પુરિ-મઢું) માસગુરુ (एकाशनकं) चातुर्मासिके सांवत्सरिके पष्ठ अष्टमं न करोति तदा चातुर्मासलघु (आचाम्लं) चातुर्मास गुरु (उपवासं) प्रायश्चित्तं ॥

અર્થ—આઠમ અનેચૌદશે ઉપવાસ ન કરે તો પુરિમઢું અને એકાસણાનું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે અને ચઉમાસી તથા સંવચ્છરીનો છઠ્ઠ અઠમ ન કરે તો ચાર લઘુમાસ અને ચાર શુરુમાસનું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે. તપાગચ્છની જૂહત્સમાચારીમાં પર્વતિથિની ક્ષય કે વૃદ્ધિ માનવાનો સ્પષ્ટ નિષેધ કરેલ છે. જુઓ તે પાઠ—

अष्टमी चाउदसी उद्दिष्टा पुष्णिमाइसु ॥ पञ्चतिहिसु स्वयवुद्धि न ह्यह इह वयणा उ ॥ १ ॥

અર્થ—આઠમ, ચૌદશ, અમાવાસ્યા અને પૂર્ણિમા આ પર્વતિથિઓને વિષે ક્ષય કે વૃદ્ધિ થાય નહિ.

પર્વતિથિનો ક્ષય આવે તો પૂર્વની અપર્વતિથિનો ક્ષય કરવો. જુઓ તે પાઠ—

જહ પવ્વતિદિવસો તહ કાયન્વો પુવ્વતિદિષ્ણ । એવમાગ-
મચયણં કહિયં તેલ્લુકનાહેદિં ॥ ૧ ॥ ત્રીયા પંચમી અઠમી
एकासो चाउदसी य ॥ तारां खओ पुव्वतिदिओ अमाव-
साए वि तेस्स ॥ ૨ ॥

અર્થ—જો પંચાંગમાં પર્વતિથિનો ક્ષય હોય તો તેના પૂર્વની અપર્વતિથિનો ક્ષય કરવો એમ ત્રેલોક્યનાથ કથિત આગમ વચન છે. ખીજ, પાંચમ, આઠમ, ચૌદશ એ તિથિઓનો ક્ષય હોય તો તેના પૂર્વની તિથિનો ક્ષય થાય અને અમાવાસ્યાનો ક્ષય હોય તો તેરસનો ક્ષય કરવો. ખીજું વાચકવર્ય ઉમાસ્વાતિ મહારાજનો પ્રધોષ ક્ષયે પૂર્વા તિથિઃ કાર્યા વૃદ્ધી કાર્યાતથોત્તરા પલુ ક્ષય વૃદ્ધિ માનવાનો નિષેધ કરે છે, ઉપરોક્ત પાઠો ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે-પર્વતિથિની ક્ષય કે વૃદ્ધિ માની શકાય નહિ.

પ્રશ્ન ૫-લૌકિક પંચાંગમાં પર્વ કે પર્વાનન્તર પર્વ (ચૌદશ પછી અમાવાસ્યા કે પૂર્ણિમા આવે તો) તિથિની ક્ષય કે વૃદ્ધિ આવે તો કય તિથિને પર્વતિથિ કહેવી અને માનવી ?

ઉત્તર-શ્રાદ્ધવિધિગ્રંથમાં પર્વ કૃત્યના અધિકારમાં આચાર્યશ્રી રત્નશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ વાચકવર્ય

ઉમાસ્વાતિ મહારાજના પ્રધોપનો પાઠ ક્ષયે પૂર્વાશ્વિનિઃ
 કાર્યા વૃદ્ધૌ કાર્યા તથોત્તરા આપીને જણાવે છે. જે હૈકિક
 ગમાં પર્વતિથિનો ક્ષય આવે તો તેની પૂર્વતિથિમાં ક્ષય
 રૂ પર્વતિથિ સ્થાપીને તેની આરાધના કરવી. જેમકે
 ગમાં અષ્ટમીનો ક્ષય આવે તો ચૌદાયિક આત્મ
 મ સ્થાપીને અષ્ટમીની આરાધના કરવી અર્થાત્ સાતમની
 કરી તે આરાધ્ય તિથિને આઠમ કહેવી અને માનવી.
 પંચાંગમાં પર્વતિથિની વૃદ્ધિ આવે સોરઠસદા એટલે
 તિથિને પર્વતિથિ કહેવી અને આરાધંબી, ક્યુઓફલ્ટપ-
 સમાચારી ટીકાનો પાઠ.

યથા ચતુર્દશીવૃદ્ધૌ પ્રથમા ચતુર્દશીમવમણદયોદિતિમાસાં
 દંડ્યાં પાક્ષિકકૃત્યં ક્રિયતે ॥ ૫૮ ॥ ૬ ॥ ૧૧૯ ॥ ૫૮
 કલ્પસૂત્ર સુબોધિકા ટીકા, પત્રાંકુરેસદં. અર્થિષ્પદિષ્ઠ-
 નં ચતુર્દશી આવે તો પહેલી ચૌદવાની અમથાનું કરીને
 ૭ ચતુર્દશીએ પાક્ષિક કૃત્ય કરાય છે. આ મેસકમાં ટીકામારે
 મ ચતુર્દશીને માટે અંગગણચર પાંચવિઠ્ઠીમુદ્ધં વાંઝૂકેલ
 ૧ ગાસ અર્થસૂચક છે. ‘અવગણચર શાષ્ટનો અર્થ શાષ્ટ-
 માં’ અપમાન-અવજા-તિરસ્કાર-પરાભાસ એ અર્થો કહેલ
 એટલે પ્રથમ ચતુર્દશીને ચૌદશીનકહેવી; પણ અપર્વતિથિ
 કે બીજી તેરસ કહેવી અને સાતમી સોમ અર્થાભિજિન્યુષ્ણમી
 કથાય છે. જે ટીપણની પહેલી ચૌદશીને સોમ અર્થાભિજિન્યુષ્ણમે
 દશ કહેવાતી હોય તો દીક્ષાકાર, મહારાજા ઉપાધ્યાય શ્રી
 નયવિજયજી ગણિવર્ય પ્રથમ ચતુર્દશીને માટે પશ્ચિમ્યજ્ઞ કે

[illegible][illegible]

તો ઉત્તરમાં આચાર્યશ્રીને એટલું જ કહેવાની જરૂર હતી કે-પૂર્ણિમાનો દાય દોષ તો તે તપ તેરશે કરવો અને તેરશે જુલો ગયા દોષ તો એકમતા દિવસે પણ કરવા, પરંતુ વસોદતીચતુર્દશ્યો એમ ગણતરી વિનાશિતનું દિવચન વાપરવાની જરૂર નહોતી, છતાં દિવચન મૂક્યું છે એ ખાસ અર્થસૂચક છે, પૂર્ણિમાની આરાધના ચતુર્દશીની પછી જ દોષ પણ પહેલાં હોઈ શકે નહિ, તેથી જ તેરશનો દાય કરવો પડે છે એ દીરપ્રશ્નના પાઠનો ફલિતાર્થ છે.

પ્રશ્ન ૬-લોકોષ્ઠ પંચાંગમાં અમાવાસ્યા કે પૂર્ણિમાની વૃદ્ધિ દોષ ત્યારે તે પવોદન્તર પવંતિધિની આરાધના કેવી રીતે કરવી ?

પૂર્ણિમા કે અમાવાસ્યાની વૃદ્ધિએ તેરશની વૃદ્ધિ.

ઉત્તર-લોકોષ્ઠ પંચાંગમાં અમાવાસ્યા કે પૂર્ણિમાની વૃદ્ધિ આવે ત્યારે પરંપરાકૃત ઉમાસ્વાતિ મહારાત્રના મુદ્દો કાર્યા તથોત્તરા આ પ્રયોગને અનુસારે ળીશ પૂર્ણિમા આરાધવા માટે અને આન્તરદોષ દાખવા માટે પરંપરા આગમને અનુસાર અમાવાસ્યા કે પૂર્ણિમાની વૃદ્ધિએ અપર્વરૂપ તેરશની વૃદ્ધિ કરવામાં આવે છે.

શંકા-પૂર્ણિમાની વૃદ્ધિએ તેરશની વૃદ્ધિ કરવાથી પાશ્વિક કૃત્ય પંચાંગની પ્રથમ પૂર્ણિમાએ કરવું પડે અને તેમ કરવાથી ઔદયિક ચતુર્દશીનો નિયમ રહેતો નથી તેથી શ્રાદ્ધવિધિકારે આપેલ ગાથાને અનુસારે આશાલંગનો દોષ લાગે તેનું કેમ ?

પાત્રી આમા નરવા કે પ્રતિભાની આરાધનાનું અનન્તરપણ
 સિદ્ધ થાય છે. આરાધના થી વિજયવેનરસરીપરજી મનારાજ
 અનુદેશી અને પ્રતિભાની નિરૂપણનામય અનંતરપણ કાયમ
 રાખવા માટે પ્રકૃતના ઉત્તરમાં આમા સરી પાડેના પાડ આપીને
 છકુ તપ કરવાની શક્તિના અભાવે પાશિકનો ઉપવાસ કરી
 પૌષ્ઠ કરીને પ્રતિભાને દિવસે આગ્રજિલ કે નીની કરીને
 પૌષ્ઠ કરવાનું જગ્યાએ છે. એ બંને પર્વની અનન્તર
 આરાધના માટે શક્તિના અભાવે શાસ્ત્રકારોએ તપનો ફેર
 ફોરમ કર્યો, પ્રાર્થના સંસ્કારોનાં દિવસોમાં ફેરફાર કર્યો નથી
 એકજાસાધ્યનામાં રાજાએ એકું છમતથી સંભાચારીના પાડને
 અમુકારે લોકિક પંચાંગમાં ઈશ્વરમાવાસ્થા કે બે પ્રતિભા આવે
 ત્યારે અનુદેશી અને અમાવાસ્થા કે પ્રતિભાની અનંતર
 આરાધના કાયમ રાખવા માટે પૂર્વાચાર્યોએ પંચાંગની ઔદ
 યિક અનુદેશીને બીજી તેરશરૂપ મંત્રી પંચાંગની પ્રથમ પ્રતિ
 ભાના દિવસે લોકો તેર ઔદયિક અનુદેશી સ્થાપીને દર્શાવે

જ્યે કરવાનું અને તેના બીજે દિવસે અમાવાસ્યા છે પૂર્ણિ
માની આરાધના કરવાનું જણાવે છે તેથી જ અમાવાસ્યા
કે પૂર્ણિમાની પુદ્ગિએ બે દેરસ કરવામાં આવે છે તે
અમાવાસ્યા છે પૂર્ણિમાની પુદ્ગિમાં પંચાંગની જોડવિક
અનુદેશીને પાસિકની આરાધના કરીએ અને બીજી અમા-
વાસ્યા છે પૂર્ણિમાને ને અમાવાસ્યા છે પૂર્ણિમા
પર્વતિયિની આરાધના કરવામાં આવે તે અનુ-
દેશી અને અમાવાસ્યા છે પૂર્ણિમા પ્રથમ પર્વતિયિની
આરાધનાનું અનન્તરપણું કરેનું નથી. પર્વતિયિની પુદ્ગિ
માનવાથી સ્મરણપણનો રોષ લેમજ બે પર્વ કરીને એક
પર્વની આરાધના કરવાથી અમાવાસ્યાનું પણ કરેનું નથી;
એટલા માટે જ અમાવાસ્યા છે પૂર્ણિમાની પુદ્ગિમાં પંચા-
ંગની જોડવિક અનુદેશીને બીજી દેરસકથ માટે પ્રથમ
અમાવાસ્યા છે પૂર્ણિમાના દિવસે લોકોએ જોડવિક અનુ-
દેશી કરાવીને પાસિક કૃત્ય કરવામાં આવે છે.

૫૦ ૧૦—પર્વતિયિનો દાય માનનાર આરાધના
પર્વતિયિની કરે છે અપર્વની

૬૦—પર્વતિયિનો દાય માનનાર આરાધના નિયમા
અપર્વનીજ કરે છે, પણ પર્વની નહિ. આશ્રમાં આરાધના
પર્વની કરેલ છે અપર્વની નહિ. વૈનતરો પણ આરાધનામાં
પર્વતિયિની દાય કે વૃદ્ધિ માનના નથી ગ્રાહ્ય આશ્રમાં દાય
રોષ તો આરાધના દિવસે ગ્રાહ્યઆશ્રમ માનશે નોમના
દિવસે નહિ. ઉમાસ્વાતિનો પ્રયોગ પણ પર્વતિયિની દાય છે

વૃદ્ધિ માનવાનો નિગેધ કરે છે. જો આરાધનામાં ક્ષય કે શૂદ્ધિ માનવાની હોય તો પ્રધોપની જરૂર જ રહેતી નથી. ક્ષય હોય ત્યારે આરાધના ન કરે અને વૃદ્ધિ હોય ત્યારે જો દિવસ આરાધે, ક્ષય માનીને આરાધના કરવી એ તો પોતાની માતા ને વંધ્યા કહેવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૧૧—સાંવત્સરિક પર્વની આરાધના ક્યારે કરવી ?

ઉત્તર—કલ્પસૂત્રની સમાચારીમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે--

તેળં કાલેળં તેળં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે વાસાણં
સવીસહ્રાણ માસે વિદ્વકંતે વાસાવાસં પજ્જોસવેદ્ તહાણં અઘ્હે
વિ વાસાણં સવીસહ્રાણ માસે વિદ્વકંતે વાસાવાસં પજ્જોસવેમો,
અંતરાવિયસે કલ્પદ્, નો સે કલ્પદ્ તં ત્યણિં ઉવાહ્ણા વિત્તણા॥

અર્થ—તે દાલે તે સમયે વર્ષાઋતુનો એક માસ ને વીસ રાત્રિ વ્યતીત થયે છતે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ વર્ષાવાસ કર્યો એટલે સાંવત્સરિક પર્વ કર્યું તેથી અમે પણ વર્ષાઋતુનો એક માસ ને વીસ રાત્રિ વિતી ગયે છતે વર્ષાવાસ કરીએ છીએ, અને કારણ હોય તો તે પહેલાં પણ વર્ષાવાસ એટલે પર્યુષણ પર્વ થઈ શકે છે પણ તે પચાશમી રાત્રિનું અતિક્રમણ કરવું કલ્પે નહિ.

પ્રથમ સૈદ્ધાન્તિક ટિપ્પણ હતું ત્યારે શ્રાવણ વદ ૧ થી ભાદરવા સુદ પંચમીએ પચાશ દિવસ પૂરા થતા હતા. હાલ સૈદ્ધાન્તિક ટિપ્પણ વિચ્છેદ ગયું છે અને લૌકિક પંચાંગમ

અવારનવાર તિથિની ક્ષય કે વૃદ્ધિ આવ્યા કરે છે તેથી આપણે કાલિકસરિણીની પરંપરાથી બાદરવા સુદિ ૪ ના દિવસે ૪૯ દિવસ થયા હોય તો પણ પચાસ દિવસ પૂરા થએલા માનીને તે દિવસે સાંવત્સરિક પર્વ કરીએ છીએ.

પ્ર૦ ૧૨ લૌકિક પંચાંગમાં બાદરવા સુદિ પંચમીનો ક્ષય હોયતો સાંવત્સરિક પર્વની આરાધના કયાંદે કરવી.

ઉ૦—લૌકિક પંચાંગમાં બાદ્રપદ શુક્લ પંચમીનો ક્ષય હોય તો તપાનચંદ્રની સામાચારી પ્રમાણે ચોધને ક્ષય કરવો જોઈએ પણ જોગવિરુદ્ધાઓ એ વાક્યને ધ્યાનમાં રાખીને ત્રીજ ચોથ લેગા ગણીને સંવત્સરીની આરાધના કરવી.

શંકા—કાલિકસરિણી બાદ્રપદશુક્લ ચોથ વાર્ષિક પર્વ ગણાય છે તો તેનો ક્ષય કેમ થાય ?

અમાધાન—તિથિ જે પ્રકારે હોય છે એક કાલતિથી અને બીજી કાર્યતિથિ. જે તિથિ ત્રણે કાલમાં નિયત હોય તે કાલ તિથિ કહેવાય છે અને જે તિથિ તીર્થદરોના જન્મ-દીક્ષા કે નિર્વાણને આશ્રિને પ્રવંતેલ હોય તે કાર્ય તિથિ કહેવાય છે, બીજ-પાંચમ-આઠમ વિગેરે બાર પર્વ તિથિઓ. કાલ તિથિઓ કહેવાય છે અને આ તિથિઓ પંદર દર્મભૂમિમાં નિયત છે તેથી ગીતાર્થ આચાર્યો બાર પર્વતિથિની ક્ષય કે વૃદ્ધિમાં તેના પૂર્વની અપર્વ તિથિની ક્ષય કે વૃદ્ધિ કરે છે, પણ કલ્યાણક કે બીજ પર્વોના ક્ષયમાં તેની પૂર્વની તિથિનો ક્ષય માનતા નથી. સંવત્સરિની

શંકા -- જેવાયે એમ કહે છે કે જ્યોતિષ
સૂત્રીને તેની પર્વની વિધિમાં જ્યોતિષીપર્વની આરાધના
કેમ થાય :

સમાધાન -- આજ્ઞાનુસાર સાંવત્સરિક પર્વની વિધિ
બાદરવા સુદ પાંચમ કે ચોથ તો પ્રારંભિક છે, “અંતર
કળ્પ” કલ્પસૂત્રના નવમા આજ્ઞાનની સમાચરીના ઉપ
પાઠને અનુસારે સાંવત્સરિક કરે ત્યારે ઉદયતિથિનો નિ
રહેતો જ નથી ક્રૂરા કાલિકસૂરિમહારાજે પાંચમ
એક દિવસ પહેલાં સાંવત્સરિક પર્વની આરાધના કે
એ રીતે કરીએ તો જ કાલિકસૂરિમહારાજની આજ્ઞા
પ્રમાણે સાંવત્સરિક પર્વની આરાધના કરી ગણાય જે
પાંચમના ક્ષય કે વૃદ્ધિમાં ઔદયિકતિથિને પકડીને સંવત્સર
આરાધના કરે છે.

તેઓના મતે સૂત્ર આજ્ઞા અને કાલિકસૂરિની
પરાનો સ્પષ્ટ ભંગ થાય છે.

નહિ નિયેધેલું આચરિત એટલે બધા ધાર્મિક લોકમાં ચાલતો વ્યવહાર, તેને અનતિશયી એટલે વિશિષ્ટશત કે અવધિ વગેરે અતિશય રહિત કયો માણસ પૂર્વ પૂર્વતઃ ઉત્તમ આચાર્યોની આશાતનાથી ડરનારો હોઈ નિવારી શકે ? કેઈ જ નહિ. વળી ગીતાથી તો આ પણ વિચારે છે કે-

અહસાહસમેયં જં ઉત્સુત્તપરૂવણા કહ્નુવિવાગા । જાણંતેહિ
વિ દિઙ્જહ નિદેસો સુત્તવઙ્ગત્યે ॥૧૦૧॥

અર્થ-ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા કરવાં ફલ આપનારી છે, એવું બળુતા છતાં પણ જેઓ સૂત્રબાહ્ય અર્થમાં નિશ્ચય આપી દે છે, તે અતિ સાહસ છે, એટલે શું કહ્યું તે કહે છે-

દુઃખાસિણેણ ફક્કેણ મરીઈં દુક્ખસાગરં પત્તો ॥ મમિઓ
કોહાકોહિં-સાગરસિરિનામધિજ્ઞાણં ॥૧॥ ઉત્સુત્તમાચરંતો-
વંધઈ કમ્મં સુચિવક્રણં જીવો ॥ સંસારં ચ પયહ્નઈ-માયામાસં
ચ કુન્વઈ ય ॥૨॥

અર્થ-મરીચિ એક દુર્ભાષિત વચનથી દુઃખના દરિયામાં પડી ડોહાડોહ સાગરોપમ ભમ્યો ॥ ૧ ॥ ઉત્સૂત્ર આચરતાં જીવ ચીકણાં કર્મ બાંધે છે અને માયામુષાવાદ સેવે છે. ॥ ૨ ॥ આ ઉપર આપેલ ધર્મરત્ન પ્રકરણના પાઠથી વાંચકો સમજી શક્યા હશે કે જે બાબત સૂત્રમાં વિહિત ન હોય તેમ નિયેધ પણ કરેલ ન હોય અને ધાર્મિક લોકમાં લાંબા વખતથી ચાલતો વ્યવહાર હોય તેને

નિર્વિદ્યપરિપ્રસોતાવિચાર

જીતાર્થે 'આ અમુક છે' એમ કહે નહિ તો પાત્રી
જ. પ્રથમ અને પૂર્વોચાર્યોની પદ્મપદ્મશિલ તેમજ કઈ
તેઓથી ચાલી આવતી પરંતિયિની કાળ કે પ્રજિમાં
તાની અપરંતિયિની કાળ પ્રજિની આસરવાને કેમ
હી સકાય ? જે વાવળીદુ ગીતાર્યો કહેવ તે તો આપું
કેવન કહે જ નહિ.

પ્રશ્ન ૨૦--કોઈ માણસ આપું સૂત્ર માને પણ તે
વના એક પદ કે અક્ષરને ન માને તો તેને અમ્યક્ષ-
રે કહેવો કે ગિર્યાદદિ ?

ઉત્તર--કોઈ આપું સૂત્ર માને પણ તે સૂત્રના એક
ક કે અક્ષરને ન માને તો તે જમાલિની માફક ગિર્યા
દે કહેવાય. તે માટે જુઓ વિશેષાવશ્યક બાપ્યનો પાઠ--

પયમશ્વરંપિ ક્વકં ન જો ન રોગદ્ સુત્રનિર્દિદં ॥

સેક રોમંતો વિ હુ મિચ્છદિદી જમાલિવ ॥૧॥

અર્થ--જે માણસને સૂત્રમાં કહેલ એક પદ કે અક્ષર
નુમે અને બાકીનું આપું સૂત્ર કુચે એટલે માને તો પણ
જમાલિની માફક તેને ગિર્યાદદિ જાણવો, અમ્યક્ષત્વ કોય નહિ

પ્રશ્ન-૨૧ નવા પંચવાળા પોતાના પંચાંગોમાં પર્વ-
તેધિના કાલમાં ઉદય ન મળે તો સમાપ્તિ જરૂર હોવાનું લખે
કે તે થોડું છે ?

ઉત્તર—આરાધનામાં ઉદય ન મળે તો સમાપ્તિ કેવી આ અન્ય ગચ્છનો મત છે. શ્રાદ્ધવિધિકાર તો આરાધનામાં ઔદયિક તિથિ જ માનવાનું કહે છે; પણ સમાપ્તિને નિર્દેશ કરતા નથી. ઉદયમિ જા તિહી સા પમાણં દ્યયામિ એટલા માટે જ પર્વતિથિના ક્ષયે તેના પૂર્વની તિથિમાં આરાધ્ય ઔદયિક તિથિ સ્થાપીને અપર્વતિથિનો ક્ષય માનવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૨—નવા પંચવાળા પર્વતિથિની વૃદ્ધિ કહે છે છે તે શું ઉત્સૂત્ર છે ?

ઉત્તર—જૈનાગમ પ્રમાણે તિથિની વૃદ્ધિ જ થતી નથી એમ નવા પંચવાળા બાણે છે, છતાં પર્વતિથિની વૃદ્ધિ થાય એમ કહે તો તે ચોક્કસી ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા જ છે.

પ્રશ્ન ૨૩—ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરનારના દર્શનથી સમ્યક્ દષ્ટિ છવને લાભ કે હાનિ ?

ઉત્તર—ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા કરનારનું દર્શન પણ સંસાર વર્ધક કહ્યું છે, તે માટે જુઓ કલ્પભાષ્યને પાઠ—

ઉત્સુત્તમાસગા જે તે દુષ્કારકારગા વિ સચ્છંદા ॥ તાણં
ન સંમણં વિ હુ કણ્ણ કપ્પે જઓ મણિયં ॥૧॥ જે જિણવ-
મણ્ણાવણં વયણં માસંતિ અદ્ધવ મન્નેતિ ॥ સમ્મદિક્કીણં
સંમણં વિ મંભારુટ્ઠિકરં ॥૨॥

અર્થ—જે ઉત્સૂત્ર જોતો છે તે હુબહર ક્રિયા કરતા હોય તે માણસને સુવધાર સ્વચ્છંદી કહે છે. તેમનું દર્શન કરતું

જે કદમે નહિ જે કારણથી કલ્પલાભ્યમાં કહ્યું છે, (૧) જેઓ જેનેશ્વરના વચનથી વિરુદ્ધ વચન બોલે છે અથવા તે પ્રમાણે માને છે તેમનું દર્શન પણ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને સંસારવર્ધક છે. આ ઉપરથી વાચકો સમજી શકશે કે ઉત્સૂત્રપરંપરા કરનાર પોતે સંસારસમુદ્રમાં ડૂબે છે અને આશ્રિતોને પણ ડૂળાડે છે.

પ્રશ્ન ૨૪—એક જીવ જ્ઞાન અને ક્રિયામાં શિથિલ છે, પરંતુ પ્રરૂપણા શુદ્ધ કરે છે અને બીજો જ્ઞાન અને ક્રિયામાં અપ્રમત્ત છે, ત્યાગી છે પણ બાહ્યીજોઈને ઉત્સૂત્રપરંપરા કરે છે તો આ બેમાં શ્રેષ્ઠ કોણ ગણાય ?

ઉત્તર—હિતોપદેશમાલા ગ્રંથના અભિપ્રાય પ્રમાણે તો શુદ્ધ પ્રરૂપક જ શ્રેષ્ઠ ગણાય, કેમકે શિથિલાચારથી પોતે ડૂબે છે પણ બીજાને ડૂળાડતો નથી ત્યારે ત્યાગી ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપક તો સ્વપરને ડૂળાડે છે.

તે માટે જુઓ પૂર્વાચાર્યપ્રણીત હિતોપદેશમાલાનો પાઠ.

નાનાકિરિયાસુ સિદ્ધિલા અપ્પાણં ચિય મવંમિ પાહંતિ ॥
વિત્તહા પરુવ્વણા પુણ અણંતસત્તે મમાહંતિ ॥૪૭૪॥

અર્થ—જ્ઞાન અને ક્રિયામાં શિથિલ એવો પોતાના આત્માને જ સંસારસમુદ્રમાં પાડે છે, પરંતુ બીજાઓને ડૂળાડતો નથી ત્યારે ઉત્સૂત્રપરંપરા કરનારા ત્યાગીઓ તો પોતે ભવસમુદ્રમાં પરિભ્રમણ કરે છે અને ઉપદેશથી બીજા અનંત જીવોને ભવભ્રમણ કરાવે છે.

મસ ૨૫—ત્રીક્રિક પંચાંગમાં જે પૂર્ણિમા હોય ત્યાં ચતુર્દશીએ જ પાક્ષિક પ્રતિક્રમાણ કરવું, આ માન્યતા ખરદ રગચ્છની છે કે તપાગચ્છની ?

ઉત્તર—ત્રીક્રિક ટિપ્પણમાં જે પૂર્ણિમા હોય ત્યાં ચતુર્દશીએ જ પાક્ષિક પ્રતિક્રમાણ કરવું, આ માન્યતા ખર તર ગચ્છની છે; તપાગચ્છની નથી. ખરતરગચ્છવાળા ટિપ્પણમાં પર્વતિથિની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે પહેલી તિથિ ગ્રહ કરે છે, બીજી તિથિ માનતા નથી ચતુર્દશીએ જ પાક્ષિક પ્રતિક્રમાણ કરે છે એટલે તેમની ચતુર્દશી અને પૂર્ણિમાન અનંતર આરાધના કાયમ રહે છે. તપાગચ્છવાળા શ્રી ઉમા સ્વાતિના પ્રદોષાનુસાર વૃદ્ધિમાં બીજી તિથિ ગ્રહણ કરે તેથી ચતુર્દશી અને પૂર્ણિમાની અનંતર આરાધના કાયમ રાખવા માટે જ પંચાંગની પ્રથમ પૂર્ણિમાએ ઔદયિક ચતુર્દશી સ્થાપીને પાક્ષિક કૃત્ય કરે છે. તપાગચ્છની આ માન્યતાનું ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજીએ પોતાના ઉત્સૃત્રો દ્વદ્વદનકુલકમાં સારી રીતે સમર્થન કર્યું છે. ખરતરગચ્છીય આચાર્યશ્રી જિનચંદ્રસૂરિજીના પ્રશિષ્ય વાચનાચર્યશ્રી શુભવિનયગણિએ પણ વિ. સં. ૧૬૬૫માં બતાવેલ ઉત્સૂત્રખંડન ગ્રંથમાં પણ આ બાબતનો નિર્દેશ કર્યો છે, જુઓ તે પાઠ—અન્યન્ત્ર વૃદ્ધૌ (પૂર્વતિથૌ) પાક્ષિકંક્રિયતે દ્વદ્વ કિં ? આગળ છઠ્ઠી લીટીમાં તેઓશ્રી સ્પષ્ટ લખે છે કે—

ચતુર્દશ્યાં પૌષ્વોપવાસાદિધર્મકૃત્યાનિ પાક્ષિકપ્રતિક્રમણં ચ નિષેધ્ય પ્રથમઅમાવસ્યાં પ્રથમપૂર્ણિમાયાં ચ પાક્ષિકપ્રતિક્રમણાદિકરણં.

ઉત્સૂત્ર અંકનઅંથ પાનું ૨૦ અં.

પ્રશ્ન-૨૬—લૌકિક ટિપ્પણામાં અમાવાસ્યા કે પૂર્ણિમાનો ક્ષય હોય તો પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ ચતુર્દશીએ જ કરવું, આ માન્યતા કયા ગચ્છતી છે ?

ઉત્તર—લૌકિક ટિપ્પણામાં અમાવાસ્યા કે પૂર્ણિમાનો ક્ષય હોય તો ચતુર્દશીએજ પાક્ષિક કૃત્ય કરવું. આ માન્યતા ખરતરગચ્છતી છે; તપાગચ્છતી નથી. તપાગચ્છવાળા તો પોતાની સમાચારી મુજબ અમાવાસ્યા કે પૂર્ણિમાનો ક્ષય હોય તો ટિપ્પણાની તેરશે ઔદયિક ચતુર્દશીની સ્થાપના કરીને પાક્ષિક કૃત્ય કરે છે. આ બાબત ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજીએ ઉત્સૂત્રોદ્ઘાટનકુલકમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં લખી છે.

પરમ અવધૂત યોગિરાજશ્રી આનંદધનજી મહારાજ પણ શ્રી અનંતનાથસ્વામીના સ્તવનમાં ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણાની ભયંકરતા સમજાવતાં કહે છે કે—

પાપ નહીં કોઈ ઉત્સૂત્ર ભાષણ જિસો,

ધર્મ નહીં કોઈ જગસૂત્ર સરિખો;

સૂત્ર અનુસાર જે ભવિક કિરિયા કરે,

તેહવું શુદ્ધ ચારિત્ર પરિખો.

ધાર તલવારની સોહલી દોહલી...

અર્થાત્ કે-જેન સિદ્ધાંતો જેનાગમોથી વિરુદ્ધ કથન કરવા જેવું એક પણ મહાપાપ નથી; કારણ કે સરોવરમાં ફેંકેલા કંકરથી જેમ જળના કુંડાળા વધતાં સમસ્ત સરોવરમાં પ્રસાર પામી જાય છે તેમ એક માત્ર ઉત્સૂત્ર-વચન તે વિસ્તાર પામતાં સમસ્ત શાસનને છિન્નભિન્ન કરી મૂકે છે. શરૂઆતમાં તે નિર્જન અરણ્યમાં એક માત્ર પગદંડી જ (કેડી) પડે છે પરંતુ તેના પર વિશેષ અવરજવર થતાં તે એક મહામાર્ગનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે તેવી જ રીતે ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણું સમજી લેવું. તેથી જ શાસ્ત્રકારોએ ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણને તોલે આવે તેવું એક પણ પાપ ગણાવ્યું નથી. બીજા પાપો તો અન્ય ધર્મકરણી કે તીર્થયાત્રાદિ કરતાં વિનાશ પામે પરંતુ ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણ તો અનંત ભવભ્રમણ વધારે છે. ભુલ્યો અરમ જિનપતિ શ્રી મહાવીરસ્વામીના પૂર્વભવનું મરિચીનું દષ્ટાંત.

ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણથી ભોળા પ્રાણીઓ ભોળવાઈ જાય છે. અને ધર્મને બદલે અધર્મનું આચરણ કરી બેસે છે, માટે જ શ્રી આનંદધનજી મહારાજ ફરમાવે છે કે-આ વિશ્વમાં સૂત્રોમાં કરમાવ્યા પ્રમાણે ઉપદેશ કરવા સિવાય બીજો કોઈ ઉત્તમ ધર્મ નથી. સૂત્ર એ હીવાદાંડી સદશ છે. જેમ હીવાદાંડી સમુદ્રમાં અટવાયેલા જહાજને કિનારા પર લાવવામાં અડાપક બને છે તેવી રીતે આગમશાસ્ત્રો જીવન-તોડને ભવ-સમુદ્રમાંથી તીરે ખેંચી લાવવા સમર્થ બને છે; એટલે કે જે બાળ્ય પ્રાણીઓ તીર્થ કર ભગવંતોએ ઉપદેશેલ અને ગણધર્મ

હારાજોએ શ્રીચેડા સૂત્રો પ્રમાણે ક્રિયા કરે છે અને ખરે-
ખરુ ચારિત્ર પાળે છે તેઓ જ ખરેખરા સંયમવંત છે-તેને
મોક્ષમાર્ગના સાચા યશિક લાજવા.

તોગપુરી તપાગચડીય શ્રી રત્નશેખરસૂરિજી 'સંબોધ-
ત્તરી'ની પાંચીયમી ગાથામાં જણાવે છે કે-

આગમં આયરંતેનં, યજ્ઞનો દિવ્યકંઠિનો ।

તિલ્યનાદો ગુરુ ધમ્મો, સન્નિવેતે મદ્દમન્તિમા ॥

આત્મ-કૃત્યોપાર્થી પુરૂષે આગમનો રહસ્યંતુ આચરણ
સ્વપૂર્વકં તીર્થં કર શ્રી અરિહંત ભગવંત, સદ્ગુરુ અને
ધર્મી-સાપિત ધર્મ એ-સ્વર્ણં અત્યંત આદરપૂર્વક બહુમાન
કરવું, તેને અંગીકાર કરવો.

અત્યંત વિષમં એવા આ હૃયમકાળમાં-કલિકાળમાં શ્રી
જિનાગમો જ પરમાલંબનભૂત છે. જિનાગમો ન હોત તો
અનાથ એવાં આપણી શ્રી દશા ધાત ? માટે પરમ-પુણ્યોદયે
પ્રાપ્ત થયેલ પંચાંગીને માન્ય રાખી શાઅવિહિત આચરણ
કરવું એ જ લવણીરુ પ્રાણી માટે ઉચિત છે.

આ જ હકીકત કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે સ્વ-
રચિત શ્રી વીતરાગ સ્તોત્રનાઓગણીશમાં પ્રકાશમાં સ્પષ્ટરૂપે
જણાવી છે. આ હકીકત પરથી આ વસ્તુની ગહનતા અને
મહત્તા સમજાયે. તેઓશ્રી કહે છે કે-

વીતરાગ ! સવર્ણયાસ્ત્રિવાજાપાલનં ધર્મ ॥

આજ્ઞાઽઞ્જાદ્વા વિગદ્વા ચ, શિવાય ચ મવાય ચ ॥

નવા પંથની માન્યતા

સામાજિક સંસ્કાર કમળના ઉદયથી નવા પંથના જન્મ થયો. નવા પંથની વાત કૃષ્ણની નથી, સેથી તેઓ કહે છે કે-
 કૃષ્ણ કોઈ સંસ્કારો વાળી બસોઈ વિચાર માત્ર છે નાદે
 જે પંચાંગ પ્રમાણે ૪ માસનું નેત્રી તેઓ પર્વતિની
 પુત્રી છે તે જન્મે પુનર્જન્મ માત્ર તેઓ તે જોવા-પુનર્જન્મ
 માત્ર માત્ર છે. પર્વતિની પુત્રીમાં માત્ર જોવા-
 પુનર્જન્મ માત્ર છે.

સામાજિક સંસ્કારની માન્યતા

સામાજિક સંસ્કાર નવા પંથના જન્મને સ્પષ્ટતાથી સ્પષ્ટ
 કરેલા છે. સામાજિક સંસ્કાર માત્ર જન્મે પર્વતિની
 પુત્રીમાં જન્મે જોઈને જન્મજન્મ પંચાંગમાં પર્વતિની
 માત્ર છે. પર્વતિ માત્ર તે જોવા જન્મે જન્મજન્મની માત્ર છે
 પર્વતિ માત્ર છે. પુનર્જન્મ માત્ર જન્મજન્મની માત્ર છે. પર્વતિ
 માત્ર છે. પર્વતિ માત્ર છે. પર્વતિ માત્ર છે. પર્વતિ માત્ર છે.
 પર્વતિ માત્ર છે. પર્વતિ માત્ર છે. પર્વતિ માત્ર છે. પર્વતિ માત્ર છે.
 પર્વતિ માત્ર છે. પર્વતિ માત્ર છે. પર્વતિ માત્ર છે. પર્વતિ માત્ર છે.

સૂત્રો જો વિચ્છેદ ગયા હોય તો તેનું જ્ઞાન પણ
વિચ્છેદ જાય. વિચ્છેદ જવું એટલે ભૂલાર્થ જવું. કારણ સૂત્રો
મોઢે હતાં. અને પછી યાદ રહેલા જ્ઞાનમાં મતિ વિભ્રમથી
અયથાર્થતા આવી ગઈ હોય.

સૂત્રો વિચ્છેદ ગયા પછી પણ સૂત્રનું જ્ઞાન યથાર્થ રહે
છે. એમ દિગંબરો કહે તો તે હિસાબે શ્વેતાંબરો પાસે
રહેલાં સૂત્રોમાં પણ યથાર્થ જ્ઞાન છે એમ તેમણે કબુલ
રવું જોઈએ. કારણ કે નહિતર કપાય પાહુંડની ટીકા
અયથાર્થ જ્ઞાનમાંથી નિષ્પન્ન થઈ છે એમ માનવું પડે.
પરંતુ અહિંયા તો ઠેક વિક્રમની નવમી સદીમાં આચાર્ય
શ્રી વીરસેન તથા જિનસેને મળીને સાઠ હજાર શ્લોક પ્રમાણ
જયધવલા નામની મોટી ટીકા રચી છે. અને તેને પ્રમાણ
આગમ તરીકે માન્ય ગણવામાં આવે છે.

આ ઉપરથી માનવું જ પડશે કે પૂર્વ તથા અંગ-
સૂત્રોનું એકદેશીય જ્ઞાન ઠેક વિક્રમની નવમી શતાબ્દિ
સુધી પ્રાપ્ત હતું. એટલે કે સૂત્રો સંપૂર્ણ વિચ્છેદ નહોતા
ગયા પણ તેનો કેટલોક ભાગ વિચ્છેદ ગયો હતો, અને
માફીનો ભાગ મોજુદ હતો.

દિગંબરોનાં એકાંત આગ્રહનું પરિણામ
દિગંબરોએ અચેલકપણું-નમ્રપણાને એકાંત આગ્રહથી

પકડી રાખ્યું તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે—

(૧) સ્ત્રી નગ્ન રહી શકે નહિ તેથી સ્ત્રીને ચારિત્ર અને
મોક્ષ હોઈ શકે નહિ એમ દિગંબરોને જાહેર કરવું પડ્યું.

(૨) વસ્ત્ર વિના પાત્રો લઈ જઈ શકાય નહિ તેથી
પાત્ર રાખવાની ખંધી કરવી પડી.

[illegible]

(२) नानाप्रकाराणां चतुर्णां यथा यथासंभवम् अभिप्रेक्ष्य, तेषां
 भुविनिर्वाहं निमित्तं इत्यादि च विचाराः यथासंभवम् अभिप्रेक्ष्य
 अन्तर्निहितमस्ति (विशेषः) अनेन चतुर्णां यथासंभवम् अभिप्रेक्ष्य
 निमित्तं इत्यादि यथासंभवम्

નિર્ગેષ કરતો પાના ૧૭

આ લેખના નિર્ગેષો લેખના ૪ (ચિત્રાંશરૂપાં) શાસ્ત્ર પ્રતિષ્ઠાથી વિરુદ્ધ હતા છે. તેની કેટલીક વિગતો 'સેતુ પરંપરાનો ઇતિહાસ' નામના પુસ્તકમાં પાના ૩૧૬ થી ૩૨૫માં આપી છે. તથા હ. શ્રી મણિવિજયજીના ગ્રંથોમાં તથા શ્રી આત્મારામજીના 'તત્ત્વનિર્ણયપ્રાસાદ' પુસ્તકમાં આપી છે. તે સ્થળ ગ્રંથોચ્ચને લીધે અહિં આપી શકાય નથી, તે જિજ્ઞાસુએ ત્યાંથી જોઈ લેવી.

દિગંબરોને ચોકાંત આશ્રયથી પુકશાન:

વસ્ત્રપાત્ર વગેરે ઉપધિનો નિષેધ કરી નમ્નતાનો આશ્રય રાખવાથી દિગંબરોને ઘણું નુકસાન થયું છે. તેમાંથી થોડુંક નીચે પ્રમાણે છે.

- (૧) નગ્નતાથી ધર્મની અને સંપ્રદાયની નિંદા થાય છે અને ધર્મ પ્રચાર અટકી જાય છે.
 (૨) વિહારમાં અડચણો ઉભી થાય છે.
 (૩) બાળકો નગ્ન સાધુને ભેઈકરે છે.
 (૪) સભ્ય સમાજ ઘૃણા કરે છે. અને પોતાના ઘરમાં આવવા દેતા નથી.
 (૫) સરકાર નગ્નને રસ્તામાં ચાલવાની અંધી કરે છે.

(૬) જિનશાસનને અનેક રીતે નુકસાન પહોંચે છે. ક્રાંતિ જે ચાર હાથનાં કપડાંનો પણ નિષેધ કરવાથી એ નુકસાન ઉઠાવવું પડે છે. વસ્ત્રધારી મુનિ બધે જઈ શકે છે. અને આવા નુકસાનોથી ધર્મને બચાવે છે.

(૭) અજૈનનાં આહાર પાણી બંધ થઈ જાય છે. કારણ અજૈનો નગ્ન સાધુને ઘરમાં આવવા દેતા નથી તેમજ માહાર પાણી દેવામાં ધૂણા કરે છે તેથી અજૈનને ત્યાં ગોચરીએ જઈ શકાતું નથી.

(૮) એક જ ઘેરથી ગોચરી કરવી પડે છે તેથી માધાકર્મિક ઔદેશિક આદિ દોષ લાગે છે.

(૯) શુદ્ધભક્તિને તિલાંજલી આપવી પડે છે, શુદ્ધને મતાવી શુદ્ધની આજ્ઞાનુસાર શુદ્ધત્ત આહાર લેવાનો લાભ મળાવે છે, અને શુદ્ધને બતાવ્યા વિના લેવાથી ક્વચિત્ત્વચ્છેદતાને અવકાશ મળે છે.

(૧૦) પાત્રનાં અભાવમાં બિમાર તથા વૃદ્ધ માટે આહાર પાણી લાવી શકાતા નથી. તેમ ગૃહસ્થનાં લાવેલા આહાર પાણી પણ વાપરી શકાતા નથી તેથી નિરાહાર રહેવું પડે છે.

(૧૧) આવી સ્થિતિમાં બિમાર-વૃદ્ધ સાધુને આર્તરોદ્રાધ્યાનમાં પડી જઈ આત્માનું અકલ્યાણ થવાનો સંભવ છે.

પાત્ર હોય તો એ સર્વ દોષોથી બચી જવાય છે અને દેગંબર પૂર્વાચાર્યના ગ્રંથોમાં પાત્રની છૂટ છે.

(૧૨) કરલોજનાં હાથમાંથી ખોરાકનો અંશ નીચે પડી જાય છે તેથી જીવ વિરાધના તથા નિંદા થાય છે.

(૧૩) મહાવીર લગવાને સ્થાપેલ ચતુર્વિધ સંઘને દેગંબરોએ ખંડિત કરેલ છે. કારણ કે તેઓમાં સાધ્વી

જીવ કે વાયુકાયના જીવોની હિંસાથી બચવા તેમજ શાસ્ત્ર કે આગમ પર થૂંક ઊડીને આશાતના ન થાય તે માટે જ મુખ પર મુદ્રપતિ બાંધવાનું ગીતાર્થ-કથન છે.

ફક્ત આપણામાં જ આવું કથન છે એટલું જ નહિ પરંતુ પારસીઓ, મુસ્લીમો, વૈષ્ણવો પણ પવિત્ર પુસ્તક વાંચન વખતે રૂમાલ, કપડું કે લાકડાંની પટ્ટી મુખ આગળ રાખે છે, જે આપણી ગીતાર્થ પરંપરાગત હકીકતનું જ વિશેષ સમર્થન કરે છે.



આગમમાચરંદેણં અત્તણો હિયકંચિણો ।

તિથનાહો ગુરુધમ્મો સવ્વે તે વહુમજ્ઞિયા ॥ ૧ ॥

આત્મહિતની ઈચ્છાવાળાએ આગમનો આદર કરતાં તીર્થંકર ભગવાન, ગુરુ અને ધર્મ એ બધાનો આદર કર્યો ગણાય.

—સંબોધસંપત્તિકા

ધર્મશાસ્ત્ર વાંચતી વખતે મોઢા ઉપર મુદ્રપતિ અથવા કપડું બાંધવાની પ્રથા જૈન તથા જૈનેતર ધર્મમાં ઘણા કાળથી પ્રચલિત છે. મુસલમાનો કુરાન વાંચતી વખતે મોઢા પર રૂમાલ બાંધે છે. પારસીઓમાં મંત્રોચ્ચાર કરતી વખતે મોઢા પર કપડું બાંધવાનો રિવાજ છે, સાંખ્યમતવાળા જીવદયા નિમિત્તે મોઢા આગળ લાકડાંની મુદ્રપતિ રાખે છે, વૈષ્ણવો ભાગવત વાંચતી વખતે મોઢા પર કપડું બાંધે છે, આ તો જૈનેતર દર્શનની વાત થઈ પરંતુ જૈનદર્શનમાં તો ધર્મદેશના આપત્તી વખતે મોઢા પર મુદ્રપતિ બાંધવાનો રિવાજ ગણધર મહારાજના સમયથી ચાલ્યો આવે છે, તે માટે પાદિપેનાથ ત્રી શાન્તિમુરિ મહારાજ ત્રી ચત્યવંદન મહાભાષ્યમાં 'દેશના'ના અધિકારમાં સ્પષ્ટ રીતે કહે છે કે—

સિંહાસને નિસજો, પાણ ઠવિલ્લણ પાયપીઢંમિ ।

કરધરિયજોગમુદો, જિણનાહો દેસણ કુણહ ॥૮૪॥

તેણં ચિય સુરિવરા, કુણંતિ વચ્ચણમેયમુદાણ ।

જં તે જિગરહિહવા, ધરંતિ મુહપોત્તિયં નવરં ॥૮૫॥

અર્થ :—પ્રાદ્વીપ ઉપર પણ સ્થાપન કરી, સિંહાસન ઉપર બેસી, હાથમાં યોગમુદ્રા ધારણ કરીને જિનેશ્વરદેવ ધર્મદેશના આપે છે, તેથી જિનેશ્વરભગવંતના પ્રતિનિધિરૂપ એટલે જિનેશ્વરના સરખા ગણધર મહારાજ પણ યોગમુદ્રાએ જ ધર્મદેશના આપે છે, વિશેષમાં એટલું કે તેઓ મોઢા પર મુહપતિ ધારણ કરે છે, એટલે કાતના છિદ્રમાં ભરાવે છે. પણ સ્થાનકવાસીની માફક દોરાથી બાંધતા નથી. ગણધર મહારાજ પણ યથાવસરે મોઢે મુહપતિ બાંધતા હતા, એ વાતનો સ્પષ્ટ ખુલાસો “ પ્રશ્નોત્તર-સાધ્યશતક ” માં પણ મળી આવે છે. જુઓ તે પાઠ—

નનુ આધુનિકાઃ કેચિદ્દિગ્ધિનો નિહ્નવાઃ સર્વદા દવરકેણ મુલવલ્લિકાં મુખે વદ્ધ્વેવ રક્ષન્તિ, તત્તજિનાજ્ઞાનુસારિ ઉત તદ્વિરુદ્ધ ? ઉચ્યતે—જિનાજ્ઞાવિરુદ્ધમેવેદમિતિ જ્ઞાયતે, ક્વાપિ સૂત્રે દ્વિગ્ધિધેરનુક્તવાત્, કિંચ શાસ્ત્રેષુ યત્ર યત્ર મુલવલ્લિકાધિકારોઽસ્તિ તત્ર તત્ર ક્વાપિ દવરકત્વ્ય નામાપિ નાસ્તિ, તથા શ્રીસુધર્માસ્વામિન આરબ્યાઽવિચ્છિન્નવૃદ્ધપરંપર્યાઽપિ ક્વાપિ ધર્મગચ્છે દવરકેણ મુલવલ્લિકાચન્ધનં ન દ્દશ્યતે, इति જિનાગમ-વિહિતાઽઽચરણાભ્યાં વિરુદ્ધમેશ તાવત્ દવરકચન્ધનમ્ । અન્યજ્ઞાનગણધરાદિમિગપિ યથાવસરે મુખે મુલવલ્લિકા વદ્ધાસીત ન સર્વદા, યદિ સર્વદા વદ્ધા મંવેત્, તર્હિ વિપાકસૂત્રપાઠાઽસંગતિઃ સ્યાત્ 1

અર્થ :—વર્તમાન કાલે કેટલાક લિંગી નિહ્નવો ક્રમેશ દોરા-પડે મુહપતિ મોઢે બાંધી રાખે છે, તે જિનાજ્ઞાનુસારી છે કે વિરુદ્ધ ?

તેટલો રાખવામાં આવે તો પણ ગોલતી વખતે પુસ્તકને થૂંકે લાગ્યા વગર રહેતું નથી, તેથી પૂર્વાચાર્યો ગણધર મહારાજની પરંપરાને અનુસારે વ્યાખ્યાન સમયે મુદપતિ બાંધતાં હતાં. આ પ્રથા સર્વ ગચ્છમાં હતી. શિથિલાચારી યતિવર્ગે પણ આ પ્રથાને ત્યાગ કર્યો ન હતો. વિક્રમ સંવત ૧૯૩૨ સુધી આ પ્રતિ અવિચ્છિન્નપણે ચાલતી હતી. પછી પૂ. શ્રીશુદેરાયજી મહારાજ સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયમાંથી સંવેગી માર્ગમાં આવ્યા ત્યારે તેમણે આ પ્રતિમાં બેદ કર્યો, એટલે હાથમાં મુદપતિ રાખીને વ્યાખ્યાન વાંચતાં થયા. પૂ. શ્રી આત્મારામજી મહારાજ સંવેગી માર્ગમાં આવ્યા ત્યારે મુદપતિ સંબંધી પૂ. પં. રત્નવિજયજી ગણિ સાથે ચર્ચા થતાં તેમણે કહ્યું હતું કે-પરંપરાથી વ્યાખ્યાનસમયે મુદપતિ બાંધવી જોઈએ, એ વાત સત્ય છે, પરંતુ સ્થાનકવાસી પણામાં મેં આનું ખંડન કર્યું છે તેથી હું અહિં બાંધું અને ત્યાં ન બાંધું તો મારું અપ્રમાણિકપણું ઠરે, તેથી હું બાંધી શકતો નથી. આ ઉપરથી સમજવાનું કે વ્યાખ્યાનસમયે મુદપતિ બાંધવાની પ્રતિ પરંપરાસિદ્ધ છે. પરંપરાના લક્ષણ માટે જુઓ ચૈત્યવંદન મહાભાષ્યનો પાઠ-

ઘનાયમૂલા દિસારહિયા સુજ્ઞાનજગળી ચ ।
મુદિપરંપરવત્તા સુતઠાવમાળમાચરણા ॥ ૨૫ ॥ શાન્તિ. જૈ. ન. મ.

અર્થ:-જે પ્રતિનું મૂલ અજ્ઞાન હોય એટલે આ પ્રતિ જાણે માનુ કરી એ બળર ન હોય, વળી હિંસા રહિત હોય. સુખાખ્યાનને ઉત્પન્ન કરનારી અને આચાર્યોની પરંપરાથી આવેલ રીત તે આચરણ એટલે પ્રતિ સૂતસમાન ગણાય.

સાચું જો વ્યાખ્યાનસમયે મુદપતિ બાંધે છે અને શીઘ્ર મન્ય બનતી વખતે મુદપતિ કેમ બાંધના નથી? એના ખુલાસાને

પ્રાપ્તિવાનું છે—આખ્યાન યોગમુદ્રા અથવા પ્રવચનમુદ્રાએ આપવાનું છે. વળી અર્થની દેશના આપનાર આચાર્ય તીર્થંકર તુલ્ય પ્રાપ્ત છે. તે માટે અવદારઆચર્યનો નીચેનો પાઠ સારીરૂપ છે.

વહેતો ગોચરો ભવ્ય મોનું તીર્થગરં મયં ।

ત્રિ સંદેહ ભ્રમસ્તુ તમગચ ચેન ગમ્યતિ ॥

ગાથા—૨૦૨, ક્યવૃ ૬ ઉદ્દેશો

ટીકા—ન રાહ મગરાનું ગીતમો અર્થ કથયન્ દાક્ષિણ્યમીયં તીર્થકરં મુક્તિમ્ અન્યસ્ય કસ્યપિ ઉત્તિષ્ઠતિ, અન્યુદ્યાનં કૃતવાન, દુર્ગતં ચેદાનો સર્વેરપિ ગમ્યતે । તદનુષ્ઠિતં સર્વમિદાનીમનુષ્ઠીયતે । તોડયં કથયન્ ન કસ્યાપ્યુત્તિષ્ઠતિ ॥

અર્થ—અર્થનું આખ્યાન કરનાર ભગવાન શ્રી ગોતમસ્વામી પોતાના તીર્થંકરને મુક્તિને ખીજા કોઈ વડીલ આવે તો ઉઠતા થી, તેમ આસનપડે સ્કાર પામી કરતા નથી, તેમનું અનુકરણ કરીને વર્તમાનકાળે અર્થનું આખ્યાન કરતા કોઈ ઊભા થતા થી, ફક્ત પોતાના ગુરુ આવે તો જરૂર ઊભા થતું જોઈએ. આ ઉપરથી સમજવાનું છે—આખ્યાન આપનાર મુનિ તીર્થંકર સ્થાનીય છે. વળી આખ્યાન યોગમુદ્રા અથવા પ્રવચનમુદ્રાએ આપવાનું છે. યોગમુદ્રા એટલે કે જે કાશી પેટ ઉપર રાખીને મે હાથ જોડ્યા તે યોગમુદ્રા કહેવાય. અને આચારદિનકરમાં પ્રવચનમુદ્રાએ મર્મદેશના આપવાનું કહ્યું છે. પ્રવચનમુદ્રા એટલે કે જમણા હાથના અંગૂઠાની સાથે તર્જની આંગળી જોડીને બાકીની આંગળીઓ વિસ્તારી તે પ્રવચનમુદ્રા કહેવાય.

યોગમુદ્રામાં મુખથી હાથ છેડે જ રહે છે અને પ્રવચનમુદ્રામાં તો એક હાથમાં પાનાં અને બીજા હાથમાં પ્રવચનમુદ્રા જ હોય છે.

ઐતલે મુદપતિનો ઉપયોગ રહી શકતો જ નથી, તેથી વ્યાખ્યાન સમયે મોટે મુદપતિ બાંધવાની જરૂર પડે છે. ન બાંધે તો સંપત્તિ છૂટે તથા વાયુકાયની વિરાધના થાય, શ્રોતાઓ ઉપર શ્રુતિ ઉત્તર શ્રુતજ્ઞાનની આશાતના થાય છે તેથી પરીચર્યાની પરંપરાને અનુસરી વ્યાખ્યાન સમયે મોટે મુદપતિ બાંધવામાં આવે છે. વ્યાખ્યાન સિવાય પીળ સમયે યોગમુદ્રાએ કે પ્રવચનમુદ્રાએ શાસ્ત્ર વાંચવાનું નથી તેથી મુદપતિ દાથમાં રાખીને વાંચવામાં આવે છે. અને વ્યાખ્યાન સિવાયના વખતમાં ભણતાં કે વાંચતાં સાધુને શાસ્ત્રકારે તીર્થસ્થાનીય કહેતા નથી, તેથી તે વખતે મુદપતિ બાંધવાનું કો પ્રયોજન નથી, ઐતલે તે સમયે મુદપતિ દાથમાં રાખાય છે. શ્રી શીલાકાચાર્યકૃત “વિધિપ્રપા” ગ્રંથમાં દેશનાધિકારમાં મોટું મુદપતિ બાંધવાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ મળે છે. આ રહ્યો તે પાઠ-

દૃષ્ટાકારેણ તુભ્યે અમ્હં ધર્માવરણ વિપ્રહ, તત્તો શુભ કારણોવચિત્ત મુદ્રાવરણધરો દાદિગપાસદ્વિચરણદ્વય પડમાવળ વલકદ્વય સળિઆ વા મયતં કણમૂલકચનામરણનિચેતિચરણમગો જોગનુજ પુલકચનગમો સુમદુરમરેગ સચ્ચજળવ નાદગામણી! મયતીરેવેમણં તળડ ।

ભાવાર્થ : હે ભગવન્ ! હિંદુપૂર્વક આપ જમને મોંપરે આપો તારપત્રી ગુરુ શુભ વસ્ત્ર ધારણ કરી, આસન ઉપર બેઠી, રત્નદમ્બ જમણે પડામે નાખી, પદાસન વાળી, કાનના મુદ્રાથી નામકાના અગ્રભાગ ઉપર મુદપતિ રાખી, દાથમાં યોગ મુદ્રા ધારણ કરી, વિદ્યમિત નેત્ર, મધુર ચ્વર, સર્વ કોષને ગોમ કલ્પા મારી ધર્મદેશના આવે. આ પદમાં ગ્રંથકારે ધર્મદેશના આપ નો વિધિનું નિધાન સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવેલ છે, એમાં અંદા માત્ર નામકાનની જરૂર નથી. વિધિના નિધાન એક શ્રોતામાં મુદપતિ વાંચવાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ મળે છે.

ગીતાથ'૫૨'૫૨

કળે સારસરસ્વતી હૃદિ કૃપાનીતિક્ષમાશુદ્ધયો,
વવત્રાન્જે મુખવલ્લિકા સુમગતા કાચે કરે પુસ્તિકા ।

મૂળપ્રણતિઃ પદે દિશિ દિશિ શ્લાઘાઽમિતઃ સંપદા,
હૃત્યં મૂરિવધૂતોઽપિ વિદિતો ચો બ્રહ્મચારીશ્વરઃ ॥૧૧॥

અર્થ:-એનાં કંઠમાં સરસ્વતી છે, હૃદયમાં દયા, નીતિ, ક્ષમા
અને શુદ્ધિ છે, શરીરમાં સુલગતા છે, મુખ ઉપર મુખવલ્લિકા
ધારણ કરી છે, હાથમાં પુસ્તક છે, પગમાં રાજગો પ્રણતિ-નમ-
સ્કાર કરે છે, દિશે દિશામાં પ્રશંસા ફેલાયેલી છે, ચારે બાજુ
સંપદા ફરી વળી છે-એવી રીતે ધણી સ્ત્રીઓથી પરિવરેલ છતાં
જે પ્રતાપથી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. આ શ્લોકમાં કવિએ આચાર્યની
બાહ્યાન વિષયક સ્થિતિનું વર્ણન આપ્યું છે.

હરિખમઝિછના રાસમાં પણ ધર્મદેશના સમયે મે
મુહપતિ બાંધવાની વાત આવે છે.

મીજે દિને રવિ ઝગિઓ, પ્રગલ્ભો રાગ વિમાસ ।
કકુમાળ વાહ પસારીયા, કૈવ કીધ પ્રકાશ ॥૧૧॥

દેઠલ સઘલે વાજીયા, ક્ષાલરના ક્ષણકાર ॥૨॥
તાસ શબ્દ સુણતાં થકા, રજની નાઠી તિવાર ॥૨॥

સુલમવોધી જીવહા, પાંડે નિજ ચટકર્મ ।
સાધુજન મુલ મુહપતિ, વાંધી કહે જિનવર્મ ॥૩॥

જગદ્ગુરુ શ્રી હીરસુરિ મહારાજ પણ બાહ્યાનમાં મુહપતિ
બાંધતા હતા. આ વાત કવિ ઋષભલાસકૃત 'હીરસુરિરાસ'માં સ્પષ્ટ છે.
હખિબલો એક પ્રશ્ન પૂછતો, 'કપડા' કયું બધેઈ?
થુંક કિતાબ ઉપર જમલાજે, તેણે બાંધ્યા હૈ એહી ॥૨૧॥

દગિયડો દીર ઝીર પુજનો, જાંઠ પાક કે નાપાક ?

દીર કહે મુખમાં તવ પાડી નીકડો તાગ નાપાડી ॥૨૨॥

શ્રી હીરસૂર મદારાજ જવાનમાં રતા ત્યારે ખંભાતનો શ્રી દગિયડો ગ્યાગ્યાનમાં ગયેડો. તેજે પુજ્યું. કે-નગે મોઢા ઉપ કપડું કેમ બાંધ્યું છે ? ગ્યાગ્યા મદારાજે જવાન્યું કે-મોઢાનાં થું પુસ્તક ઉપર ન લાગે તેથી કપડું બાંધ્યું છે. દગિયડે ફરી પૂછ્યું કે થુંક પાક કે નાપાક ? ત્યારે હીરસૂર મદારાજ કહે છે કે થુંક મોઢામાં હોય ત્યાં સુધી પાક-પવિત્ર છે. બદાર નિકળ્યા પછી નાપાક અપવિત્ર ગણાય. અહિં દગિયડાના પ્રશ્નના જવાબમાં પુસ્તક ઉપ થુંક ન લાગે એ સિવાય મુદપતિ બાંધવાનું બીજું કોઈ કારણ જણાવ્યું નથી. પુસ્તક ઉપર થુંક લાગવાથી શ્રુતજ્ઞાનની આશાતન થાય છે. 'શ્રુતજ્ઞાન' એ જ્ઞાનનો ભેદ છે અને જ્ઞાન એ મોક્ષ અંગ છે. એની આશાતના તરફ ઉપેક્ષા સેવવામાં આવે તો મોક્ષમાર્ગનું આરાધકપણું રહેતું નથી, તેથી શ્રુતજ્ઞાનની આશાતનાનું ફળ દર્શાવત શોભકાર કહે છે કે-

તિથિયરં-પવયણ-સુર્ય-આયરિયં-ગણહરં-મહદ્દિયં ।

આસાયંતો વહુસો, અણંતસંસારિભો હોઈ ॥૨૧॥

કુર્વન્નાશાતનામદ્વદ્વાર્ચા, સત્યસુધામુચામ્ ।

પ્રાપ્તુયાદધિકં પાપમાચાર્યાર્દિર્વધાદપિ ॥૨૨॥

મહામોહતમોડન્ધાનાં, અપતાં ભવવર્ત્તમેનિ !

શ્રીજિનાગમદીપોડયં, પ્રકાશં કુરુતેડન્નિનામ્ ॥૨૩॥

અન્ધયારે દુરુતારે, ઘોરે સંસારસાગરે ।

પસો ચેવ મહાદીવો, લોયાલોયવિલોયણો ॥ ૧ ॥

પસો નાહો આળાહાળં, સન્વમૂઆળં ભાવઓ ।

ભાવવન્ધૂ દમો ચેવ, સન્વસુવન્નાળ કારણમ્ ॥ ૨ ॥

અર્થ:-તીર્થંકર, પ્રવચન, જુનજ્ઞાન, આચાર્ય, ગણપર, દર્શક દેવ એઓની ધર્મી વાર આસાતના કરનાર હવ અનંત-સારી થાય છે. મહામોદરૂપ અધિકારી અને અનેલા અને આરમાર્ગને વિશે પરિભ્રમણ કરતાં એવા હવેને જિનેશ્વર દેવના ભગમદીપકની માફક પ્રકાશ આપે છે. જેને માટે :હવું છે કે-કતાર, ભવાનક અને અધિકારમાય સંસાર-સમુદ્રને વિશે લોક અને સોક્ષ્મા ભાવ જણાવનાર આ જિનાગમ જ મહાદીપક છે, આ જિનાગમ અનાયોનો નાથ છે, સર્વ પ્રાણીઓનો ભાવળ-ધુ છે અને ભંજુભનું કારણ છે. આ પંચમ કાલમાજિનાગમ અને જિનપ્રતિમા સંસાર સમુદ્ર તરવાના સાધન છે. એ જેમાં જિનાગમ ગદીયાતું ૧. જિનવાણીનું મદત્ત સમગ્રવતાં શાસ્ત્રકાર હશે છે કે-

સંપ્રત્યસ્તિ જ કેવલી કલિયુગે ત્રિલોકમાદ્યામણિઃ ।

તદ્વાચઃ પરમાચરન્તિ ભરતક્ષેત્રે જગદ્વ્યોતિકા ॥

સદત્તનત્રયવારિણો ચતિરરાઃ તાસાં સમાલમ્બનમ્ ।

સપૂજ્યા જિનવાક્યપૂજનતયા સાધ્યાજિજ્ઞઃ પૂજિતઃ ॥૧૧॥

અર્થ:-વર્તમાનકાલે કલિયુગમાં ત્રણ લોકની રક્ષા કરવામાં અર્થ એવા કેવલિ ભગવાન તો નથી, પણ જગતમાં પ્રકાશ કરનારી મિતી વાણી ભરતક્ષેત્રમાં વિસ્તરે છે. અને જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રધર્મી તનવર્ધાને ધારણ કરનારા ઉત્તમ મુનિઓને પણ કેવલી ભગવાનની વાણીનું જ આલંબન છે, માટે મુનિઓને પૂજ્ય એવી જિનવાણીનો આદરસત્કાર કરવાથી સાક્ષાત્ જિનેશ્વરદેવની પૂજનનો લાભ મળે છે. આ ઉપરથી સમગ્રમ છે કે જિનપ્રતિમા કરતાં જિનેશ્વર દેવના મુખમાંથી નિકળેલ વાણી વધુ ચરિયાતી છે. હવે વિચારવાનું એ રહે કે કે-જિનપ્રતિમાની પૂજા કરતી વખતે મુખનું થૂંક કે શ્વાસ જિનપ્રતિમાને ન લાગે એટલા માટે આવકને અષ્ટપડો મુખકાશ બાંધ-

અભ્યર્ચનામાં પણ જીવદયા નિમિત્તે લાકડાની મુખવસ્ત્રિકા રાખ-
તું કહ્યું છે.

તેણે ચ મહાભારતે વીરેતિહાસાત્ દારવી મુખવસ્ત્રિકા મુખનિશ્વાસ
નિરોધિકા મૂતાનાં દયા નિમિત્તં ભવતિ યદાહુસ્તે-ઘ્રાણાદિતોડનુયાતેન
શ્વાસેનૈકેન જન્તવઃ ॥ હન્યતે શતશો વ્રહ્મજ્ઞમાત્રાક્ષરવાદિનામ્ ॥૧૥

ભાવાર્થ—તેઓના મહાભારતને વિષે વીટા એ નામથી
મસિક લાકડાની મુખ વસ્ત્રિકા કહેલી છે, જે મુખના શ્વાસનો રોધ
કરનારી જીવોની દયા નિમિત્તે હોય છે, જેને માટે તેઓ કહે છે કે,
કે જ્ઞાનનું જાણુ માત્ર એટલો અક્ષર જોડનારના નાકમાંથી નીકળેલ
એક શ્વાસવડે સેંકડો જીવો હણાય છે, એટલે જીવદયા નિમિત્તે તેઓ
પણ મુહપત્તિ રાખે છે. આ વાત ષડ્દર્શન સમુચ્ચયમાં ગુણરતનસૂરિએ
લખેલ છે ષડ્દર્શન ટીકા પત્ર ૩૮ ॥

ઈ. સ. પૂર્વે ચોથા સૈકામાં ભારત પર ચડી આવેલ બાહ્યાશ્વ
સિકંદરનો સેનાપતિ નિઆર્કસ પોતાના યુદ્ધવૃત્તાન્તમાં લખે છે કે
'ભારતવાસી લોકો રતે ટૂટી ટૂટીને કાગળ બનાવતાં.' આ ઉપરથી
આપણે ત્યાં કાગળ બનાવવાનો પ્રયોગ પણ ધણો પ્રાચીન જણાય છે.

પ્રાચીન ભંડારોમાં ચોથા અને પાંચમા સૈકાની લખેલી પ્રતો
મળી શકે છે એટલે સાધુઓને તાડપત્રની પ્રતો લઈને વ્યાખ્યાન
વાંચવું પડતું હતું અને તેને લીધે મુહપત્તિ બાંધતા હતા—આ વાત તો
પાયા વગરની લાગે છે; કારણ કે આપણા દેશમાં કાગળ બનાવવાનો
ઉદ્યોગ તો ઇસ્વીસન પહેલાંથી ચાલુ છે એટલે વ્યાખ્યાનને લાયક
કાગળ ઉપર લખેલી પ્રતો નહોતી અને તાડપત્રની પ્રતો બે હાથે
પકડીને વ્યાખ્યાન વાંચવું પડતું અને એટલે જ મુહપત્તિ બાંધવાતું
પ્રયોજન હતું એ કથન નિરાધાર હરે છે. વ્યાખ્યાન યોગમુદ્રા કે

પ્રશ્નોત્તર સાર્વજનિક ગુજરાતી અનુવાદ

તેમાં તીર્થ શબ્દથી પ્રથમ ગણધર કહેવાય કે અતુર્વિધ સંઘાદિ?

ઉ૦—ત્યાં તીર્થ શબ્દનો પ્રથમ ગણધર જ અર્થ બાણવો; બીજો કોઈ નહિ. શ્રી મલયગિરિસૂરિ મહારાજે જૃહત્કલ્પની ટીકામાં એમ જ કહેલ છે. આ પ્રમાણે કેવલીયો પણ પ્રથમ ગણધરને વચનવડે નમસ્કાર કરે છે ॥૬॥

પ્ર૦—(૭) સમવસરણમાં ગણધર અને કેવલી મુનિઓ કયા ક્રમથી બેસે અને કોણ જિભા રહીને સાંભળે?

ઉ૦—જૃહત્કલ્પના પહેલા ખંડમાં સમવસરણના અધિકારમાં આ વાત વિસ્તારથી કહેલ છે.

તથા ચ તત્પાઠઃ—આયાહિણ પુન્વમુહો તિદિસિં
પદિસ્વગા ઉ દેવકયા ॥ જેઢગણી અણ્ણો વા દાહિણં
પુન્વે અદરંમિ ॥૧॥

અર્થ—ભગવાન્ ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણા કરીને પૂવ-
દિશાની સન્મુખ સિંહાસન ઉપર બેસે છે. જે દિશામાં
ભગવન્તોના મુખ નથી હોતા તે ત્રણે દિશામાં તીર્થ કરના
આકારને ધારણ કરનાર, સિંહાસન-ચામર-છત્ર-ધર્મચક્રથી
અલંકૃત દેવોના કરેલા પ્રતિબિંબ થાય છે, તેમજ બધા
ત્રોકો એમ બાણે છે કે—ભગવાન્ અમારી આગળ ધર્મ
કહે છે. ભગવાનનું પાદમૂલ એટલે ભગવાનની પાસે જ ધન્ય
બી એક ગણી અર્થવા એક ગણધર તો અવશ્ય હોય તે પ્રથમ
ગણધર કે બીજા પણ હોય, પ્રાયઃ જ્યેષ્ઠ જ હોય. તે જ્યેષ્ઠ

ચતુર્નું ખંડન લાગુનું. શાસ્ત્રમાં તો કુટુંબીઓને જુહાર
સ્વાનો જ નિષેધ કરેલ છે. ૥૮૮

૫૦—(૧૦) વર્તમાન કાળે દીક્ષા અવસરે આચાર્યાદિ
હીને શિષ્યના માથે વાસશ્લેષ કરે છે તે લગવાનની આજ્ઞાનુ-
સાર છે કે આજ્ઞા વિરુદ્ધ?

ઉ૦—દીક્ષા અવસરે વાસશ્લેષ કરે છે તે જિનાજ્ઞાનુ-
સારે જ છે. લગવાન મહાવીરસ્વામીએ પણ ગૌતમાદિ
મુનિઓના માથે વાસશ્લેષ કરેલ છે. જેને માટે આવશ્યક
મૂલની મોટી ટીકામાં નિયુક્તિની ગાથાના વ્યાખ્યાનમાં
છે કે—લગવાનના મુખથી ત્રિપદી સાંભળવાથી ગણધરોને
ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રોવ્ય-યુક્ત સદિતિ પ્રતીતિરૂપજાયતે અન્યથા
નિત્તાયોગાત્ અર્થાત્ ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવયુક્ત હોય છે, તે
સિવાય સત્પણનો અયોગ છે, ત્યાર પછી પૂર્વભવની
ભાવિત મતિવાળા તેઓ દ્વાદશાંગની રચના કરે છે. ત્યારપછી

મગવં અણુણં કરેતિ, સકોય દિવ્વં વહરમયં થાલં
દિવ્વચુણ્ણાણં મરેઝ્ઞ સમિમ્મુવગચ્છત્તિ તાહે સામી
સૌહાસણાઓ ઉદ્દેત્તા પહ્ધિપુણં મુદ્ધિ કેસરાણ મેણ્ઠતિ, તાહે
ગૌતમસામિપ્પમુદ્ધા હ્કારસ ત્રિ ગણહરા ર્હસિ ઓળયા.
પરિવાહીણ ઠાયંતિ તાહે દેવા આઝ્ઞગીત સદં નિરુમંતિ,
તાહે સામી પુવ્વં તિથ્થં ગૌતમસામિસ્સ દન્વેહિં ગુણેહિં
પજ્જવેહિં તે અણુજાણામિ ત્તિ મળતિ ચુણ્ણાણિ ય સે

પ્ર-૧૪ જે જીવે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં-આ વખત આહારક શરીર કયું; તે, તે જીવ ફરીને કોઈ વખત નરકાદિ ગતિમાં જનારો થાય કે તે જ ભવે મોક્ષે જાય

ઉત્તર- આર વાર આહારક શરીર કરનાર જીવ તે જ ભવમાં મોક્ષે જાય પણ ખીજી ગતિમાં ન જાય, જે માટે શ્રી પદ્મવણ સૂત્રની ટીકામાં કહ્યું છે કે-

चतुःकृत्वः आहारकशरीरस्य नरकगमनाभावादिति

જેણે ચાર વખત આહારક શરીર કયું હોય તે નરકમાં જતો નથી, ત્યાર પછી ખીજી ગતિમાં અસંકેતે આહારક સમુદ્ધાત વિના મોક્ષે જાય. આ પ્રમાણે ચાર વખત આહારક શરીર કરનાર મુનિ તે જ ભવની અંદર મોક્ષે જાય છે.

પ્ર-૧૫) કોઈ ચારિત્રવંત શ્રી પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં જાય કે નહિ ?

ઉ-તેવા પ્રકારના અધ્યવસાય થવાથી પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, પદ્મવણ સૂત્રની ટીકામાં તેવી-શમાં કર્મપ્રકૃતિ નામક પદ્ધતિ આતે કહ્યું છે કે:-

मानपी तु सप्तमनरकपृथिवीयोग्यमायुर्न वध्नाति अनुत्तरसुरायुस्तु वध्नाति -

મનુષ્યની શ્રી સાતમી નરક યોગ્ય આયુ ખાંધતી નથી; અનુત્તરતુ તે ખાંધે છે. આ જાણતમાં દ્વંદ્વ પ્રસિદ્ધ છે.

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની ટીકામાં નેમિ અને રાજમંત્રીના પૂર્વ
ના અધિકારમાં:—

ઔપરાજિતામિભ્યે વિમાને ત્રિદશો ધનઃ યશોમત્યપિ
રિત્રં ચરિત્વા તત્ર સોઽપવત્ ॥

પ્ર-ત્યાર પછી ઔપરાજિત નામના વિમાનમાં ધન અને
મતી ચારિત્ર પાળીને દેવ થયા. શ્રીવિજયચંદ્ર ચરિત્રમાં
પ્રદીપ પૂજના અધિકારમાં કહ્યું છે કે—

સગાઓ ચવિડં એત્ય વિ જન્મમિ તુહસદી દોઈ
મરિડં તુમે સવ્વટ્ઠે દોવિ દેવત્તિ ॥૧॥

અર્થ-તે સ્વર્ગથી ચવીને તારી સંખી થશે, પછી
થી મરીને તમે અને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેવ થશો.
પ્ર-૦-(૧૬) લોક અને ધર્મમાં પુરુષોની પ્રધાનતા
માં છતાં, પુરુષની અપેક્ષાએ સ્ત્રીઓનો તપ પ્રમુખ ધર્મ-
ની વિષે વિશેષથી એ સામંથ્ય તથા ઉદય દેખાય
તેમાં શું કારણ છે ?

ઉ-તેવા પ્રકારના શુભ અધ્યવસાયની સાથે સંમિ-
ત એટલે જોડાએલ તેમનો સ્વભાવ જ તેમાં કારણ તરીકે
કાય છે. બીજો કોઈ ઉત્તુ નથી. આથી જ આગમની
દર તેમને મુક્તિગમન કહેલ છે. તેમ જ સાતમી નરક
લીનુ ગમન નિષેધેલ છે. કહ્યું છે કે—

તિ હુ જુત્તા મુત્તિ જમ્હા દોસઃ અણુત્તરં વિરિય ॥
મવિસયમિ તાસિ તદ્દા તદ્દા ઉજ્જુમતાણ ॥૬૨॥

નિજ્ઞાયમાણે મણુયગામી ભવે, સિરેણં નિજ્ઞાયમાણે
દેવગામી ભવે, સત્ત્વગેહિ નિજ્ઞાયમાણે સિદ્ધિમતિ-
પજ્જવસાણે પવત્તે इति-

આનો અર્થ ઉપર આવી ગયેલ છે.

પ્ર૦—(૧૯) થીણદિ નિદ્રાવાળા જીવને, વાસુદેવના
બળ કરતાં અધુરું બળ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, તે આ કાળમાં
હોય કે નહિ ?

ઉ૦—તે બળ હમણાં આ ક્ષેત્રમાં નથી, થીણદિ
નિદ્રાવાળાને તે બળ પહેલાં સંઘયણવાળાને જ કહ્યું છે
હમણાં તો તે થીણદિ નિદ્રાવાળાને સામાન્ય માણસોના
બળ કરતાં બમણું, ત્રણગણું અને ચારગણું બળ હોય પણ
એથી અધિક બળ ન હોય જે માટે નિશીથચૂર્ણિની પીડિ-
કામાં કહ્યું છે કે-

ચીળદ્રીચલપરુવણા કચ્ચદ્ કેસવ અદ્વગાદા, કેસવો
વાસુદેવો જં તસ્સ ચલં તત્ત્વલાઓ અદ્વચલં ચીળદ્રિકો
ભવતિ તેં ચ પદમસંઘવણિણો, હયાણિ પુણ સામન્નરતા
દુમ્મણં ચત્તુમ્મણં વા ભવતિ, સો एवं ચલજુત્તો, મા ગચ્છં
સ્સિતો વિણાસેજ્જ, તમ્હા સો લિંગધારંચી કાયવ્વો સો
પ માણુગ તેં મન્નદ્ “મુય લિંગ મત્તિવ તુદ્ ચરણં, જા
एवं मरणा भणितो मुक्कं तो सोदणं, अहं न मुक्कं वा
संवो ममुदितो हति, न एक्को वा एगस्स की

સગમિસ્સતિ” દુદ્ધો ય વાંવાદેસ્સતિ, લિંગાવિહારણિયમણ્ત્યે
 મન્નદ. “અવિ કેવલગાહા” અવિ સંભાવણે કિં સંભાવયતિ
 ઇમં જતિવિ તેણે વ મવગ્ગહણેણ કેવલમુપ્પાડેહ તદ્દવિ સે
 લિંગં ન દિજ્જદ્, તસ્સ વા અન્નસ્સ વા એસ નિયમો
 અણતિસહ્ણો, જો પુણ અવહિનાણાતિમત્તી સો જાણહ ન
 પુણ્ણ યસ્સ થીણદ્ધિ નિદોદઓ મવતિ દેહ સે લિંગં
 ઇતરહા ન દેહ, લિંગાવહારેણ પુણ કલ્લમાણે અયમુપદેશો,
 દેસવઓત્તિ સાંવગો હોદ્દી ધૂલગપાણાદિવાયાદિ નિયત્તો
 પંચાણુવચ્ચવારી, તાણિ વા ન તરસિ દંસણં મેણ્ણ, દંસણ-
 સાવગો મન્નાહિત્તિ મણિતં મન્નદ, અહ એવંપિ અણુણેજ્જ
 માણો નેચ્છદ્ધિ લિંગં મોત્તુ, તાહે રાત્તો સત્તં મોત્તં પલાયન્તિ
 દેશાન્તરં ગચ્છન્તીત્યર્થઃ ॥

સાવાર્થ—થીણુદ્ધિ નિદ્રાના બળની પ્રરૂપણા કરાય
 છે, વાસુદેવને જે બળ હોય તેનાથી અધુ બળ થીણુદ્ધિ
 નિદ્રાના ઉદયવાળાને હોય છે, તે બળ પ્રથમ સંઘયણુવાળાને
 બાણુવું. આ કાળમાં સામાન્ય માણુસના બળ કરતાં થીણુદ્ધિ
 નિદ્રાના ઉદયવાળાને બમણું, ત્રણગણું, કે ચારગણું બળ
 હોય છે. આવા બળવાળો ગુસ્સે થયેલ સાધુ ગરબનો
 નાશ ન કરે તે માટે તેને લિંગપારંચી કરવો એટલે તેને
 પ્રેમસાવથી કહેવું કે તું સાધુવેશ મૂકી દે, તને ચારિત્રની
 પ્રાપ્તિ નથી. એમ કહેવાથી જો વેશ મૂકી દે તો સારું,
 અથવા ન મૂકે તો સંઘ મળીને તેના વેશ બિતારી દે, જે

એક માણસ વેશ ઉતારે, તો તે હુણ સાધુ એકલાને મારે
 એટલે વેશ ઉતારનારને અનર્થની પ્રાપ્તિ પણ થાય જો.
 'કેવલગાહા' અહિં અપિ શબ્દ સંભાવના અર્થમાં છે, શું
 સંભાવના કરે છે-જો કે આ થીલુદ્ધિ નિદ્રાના ઉદયવાળો
 જીવ તે જ ભવમાં કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જન કરે એવો હોય
 તો પણ તેને અથવા બીજાને સાધુ વેશ અપાય નહિ. આ
 નિયમ અતિશય રહિત સાધુઓ માટે છે. જે સાધુ અવ-
 ધિજ્ઞાનના અતિશયવાળો હોય તે જ્ઞાનથી એમ જાણે કે
 આને થીલુદ્ધિ નિદ્રાનો ઉદય થતો નથી તો તેને સાધુવેશ
 આપે, તે સિવાય ન આપે, વેશ ઉતારતા પહેલાં થીલુદ્ધિ
 નિદ્રાવાળા સાધુને આ પ્રમાણે ઉપદેશ કરવો કે હે ભદ્ર!
 તને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ નથી માટે તું સાધુ વેશ મૂકીને
 સ્થૂલ પ્રાણાતિપાતાહિની નિવૃત્તિરૂપ પાંચ આયુષ્યતધારી
 શ્રાવક થા, અથવા પાંચ આયુષ્યત ધારણ ન કરી શકે તો
 સમ્યક્ત્વને ગ્રહણ કર અને દર્શન શ્રાવક થા. આ પ્રમાણે
 સમજાવ્યા છતાં પણ જો સાધુ વેશ મૂકવાને ન ઇચ્છે તો
 તેને સૂતો મૂકીને સાધુએ દેશાન્તર ચાલ્યા જવું, એ
 પ્રમાણે જૃહતકલ્પમાં પણ જાણવું. જીતકલ્પની ટીકામાં તો-

યદુદયેऽતિસંકિલ્પપરિણામાદ્ દિનદૃષ્ટમર્થમુત્થાય પ્રસાધયતિ
 કેશવાર્દ્ધવલશ્ચ જાયતે તદનુદયેऽપિ ચ સ શેષપુરુષેભ્યસ્ત્રિ-
 ચતુર્ગુણવલો ભવતિ હ્યં ચ પ્રથમસંહનિન એવ ભવતિ
 इत्युक्तमस्ति ॥

પ્રશ્નોત્તર સાર્વજનિક ગુજરાતી અનુવાદ

અર્થ—જો થીજીકથી નિદ્રાના ઉદયમાં અતિ ઓટલે થઈ સંકલિષ્ટ પરિણામથી દિવસે જોએલ (ચિંતવેલ) કાર્ય રાત્રિમાં ઉઠીને કરી દે તે વખતે તેનામાં વાસુદેવ કરતાં અધુરું બળ હોય છે. તે નિદ્રાના અનુદયમાં પણ તે માણસમાં ખીજ માણસો કરતાં ત્રણ અને ચારગણું બળ હોય છે, આ વાંત પ્રથમ સંઘયણુવાળાને આશ્રયીને કહી છે.

પ્ર૦—(૨૦) સ્ત્યાનર્દિનિકના ઉદયમાં જીવને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય કે નહિ ?

ઉ૦—સ્ત્યાનર્દિનિકના ઉદયવાળા જીવને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ ન જ થાય, જેને માટે આચારંગ સૂત્રની ટીકામાં ત્રીજા અધ્યયનના પહેલા ઉદ્દેશમાં

સ્ત્યાનર્દિનિકોદયે સમ્યક્ત્વાવાપ્તિર્ભવસિદ્ધકસ્યાપિ ન ભવતી-
તિ । કિં ચ યદિ સ્ત્યાનર્દિનિદ્રાવતઃ કદાચિદજ્ઞાનતથાચારિત્રં
દત્તં ભવેદ્ તર્હિ તસ્ય શાસ્ત્રોક્તવિધિના લિંગં પરિત્યાજ્યં ।

તદ્ વિધિસ્તુ પ્રાક્તન પ્રશ્નોત્તરાદવસેયઃ કથં
તર્હિ કર્મગ્રંથાદો પઠં પ્રમત્તગુણસ્થાનં યાવત્ સ્ત્યાનર્દિ-
નિકોદયઃ કથં પ્રતિપાદ્યતે, ઉચ્ચતે મતાન્તરમેતદિતિ
સંભાવ્યતે યદ્વા પૂર્વપ્રાપ્તસમ્યક્ત્વાદેઃ, સ્ત્યાનર્દિનિદ્રોદયસ્તત્ર
પ્રતિપાદિતોઽસ્તિ-ઈતિ ન કશ્ચિદવિરોધઃ, તત્ત્વં તુ
જ્ઞાનિગમ્યં ।

અર્થ—સ્ત્યાનર્દિનિકના ઉદયમાં જીવસિદ્ધિ જીવને પણ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જો કદાચિદ્ થીજીકથી

૬૦—અર્થમાં વપુષ્ઠ સ્વર્ગે પાત્રે વિદ્યુત્તે પાત્રે
 નાને, તેને માટે નિયોજનવિનિયમોમાં સંસ્કારમાં ગાંડે
 પાત્રપ્રવેશમાં અગિયારમાં આ પાત્રે અપાત્ર છે.
 સમયોચિત્તમો ના પાત્રિયં કરેડું પરંપરામાં તં પદિયમાં
 સામૂળ્યં દિવ્યજ અઢાકડ.

અર્થ—આપક પ્રતિભાષા પૂર્ણ કરીને પાત્રે નેર આં
 તો પાત્ર વિગેરે ઉપકરણોં આપુને આપી દે.

૩૦—(૨૪) સમયે સમયે અનંત પર્યાયોની હાનિ
 શાસ્ત્રસમંત છે ?

૬૦—વર્તમાન કાળે પ્રતિદ્રવ્ય-દરેક દ્રવ્યને આશ્રમે
 સમયે સમયે અનંતાપર્યાયોની હાનિ આગમમાં કહેલ હોવાથી
 આ કથન શાસ્ત્રાનુસારી જ છે પણ ચત્ કિચિત્ લોકોક્તિ
 માત્ર નથી.

ચદુક્તં પંચકલ્પભાષ્યે મણિયં ચ દૂસમાળ ગામા હોહિતિ તુ
 મસાણસમા ॥ હયચેત્ત ગુણાહાનિ કાલેવિ ઉ હોતિ મા(સા)
 હાણિ ॥ ૧॥ સમયે સમયે અનંતા પરિહાયંતે ઉ વળ્ણમાર્ઘ્યા ॥
 દવ્વાહપજ્જા યા અહોરત્તં તત્તિયં ચેવ ॥ ૨॥ દુસમઅણુ
 ભાવેણ સાહુજોગા તુ દુલ્લભા ચેત્તા ॥ કાલે વિ ચ દુમ્મમ્મસ્વા
 અમિક્કલ્લણં હંતિ હમરા ય ॥ ૩॥ દૂસળ અણુભાવેણ ય
 પરિહાણી હોતિ ઓસદ્ધલ્લણં ॥ તેણં મણુયાણંપિ ઉ
 આંડગમેહાદિ પરિહાણી ॥ ૪॥

અર્થ—પંચ કદપ્લાખ્યમાં કહ્યું છે કે—દુષ્મ કાળમાં
હા તે મસાણુ જેવા થશે, આ પ્રમાણે ક્ષેત્રની હાનિ
હી. એવી રીતે કાળમાં પણ હાનિ થાય. વર્ણુ ગંધ
દિ દ્રવ્યાદિના અનંતા પર્યાયો સમયે સમયે ઘટે છે—
ને થાય છે, તેટલા જ અહોરાત્રિના પર્યાયોની પણ
ને થાય છે,

દુષ્મ કાલના પ્રભાવથી સાધુને યોગ્ય એવા ક્ષેત્રો
પણ દુર્લભ હોય છે, વળી દુષ્કાલ અને વારંવાર બળવા
ગેરે ભયદ્રવો પણ થયા કરે. દુષ્મ કાળના પ્રભાવથી
નાજનું સર્વ આછું થાય છે તેથી મનુષ્યોનું આયુષ્ય
દ્વિબળ વિગેરે ઘટે છે, દરેક વસ્તુના વર્ણુદ્વિપર્યાયો
નંતા છે અને તે અનંતું ઘણું મોટું માનેલું છે. તેથી
મયે સમયે દરેક વસ્તુના અનંતા પર્યાયો ઘટે છે પરંતુ
અનંતું નાનું હોવાથી અને અવસર્પિષ્ણી કાળના
મયો અસંખ્યાતા હોવાથી, એક એક વસ્તુમાં પ્રતિસમયે
અનંતાપર્યાયોનો નાશ થયા છતાં તત્કાલ સર્વ વસ્તુનો
નાશ થવાનો પ્રસંગ આવતો નથી. આ સમજવાનું કે
પ્રમયે સમયે અનંતપર્યાયોની હાનિ એ શાસ્યસંમત છે.

પ્ર૦—(૨૫) કાર્તિક શ્રેષ્ઠી અને ગૈરિક તાપસના
સંબંધમાં ગૈરિકે દેવથી કાર્તિક શેઠની પીઠ ઉપર થાળ
મૂકીને લોજન કર્યું એ પ્રમાણે સંભળાય છે, તે કોઈ
!! જોયું છે કે નહિ ?

સાધર્મિક ન કહેવાય પ્રવચનથી પણ સાધર્મિક તે કહેવાય કે જે સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ સંઘની અંદર હોય “પવચણસંચોગયરે” એ વચનથી ભગવાન તેના પ્રવર્તક હોવાથી સંઘની અંદર નથી પણ સંઘના અધિપતિ છે, માટે પ્રવચનથી પણ સાધર્મિક ન કહેવાય તેથી જ તીર્થ કરને માટે કયું હોય તે સાધુઓને કહ્યે જ છે, તો પછી પ્રતિમાને માટે કયું હોય તેની શી વાત? તે તો કહ્યે જ છે. પ્રતિમા અણુવ છે, જીવને ઉદેશીને કયું હોય તે આધાકર્મી થાય. જીવ ઉદિસ્સ કહ્યે હિતિ તે જીવત્વ પ્રતિમાને છે જ નહિ, તે પ્રમાણે ચૈત્યવંદનભાધ્ય અને સંઘાચાર ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્ર૦-(૩૨) મહર્ષિકહેવો બાહ્ય પુણ્યલોને ગ્રહણ કરીને જ જવું-આવવું, બોલવું-ઉત્તર આપવો, આંખને ઉઘાડવી-મીંચવી, સંકોચવું-વિસ્તારવું, બિલા રહેવું, સૂવું, બેસવું, વિકુવણી એટલે વૈક્રિય રૂપ કરવા-મૈથુનાદિ ક્રિયા કરે છે, અથવા મહર્ષિક હોવાથી બાહ્યપુણ્યલ ગ્રહણ કર્યા વિના પણ કરે છે.

ઉ૦-દેવ આદિક સર્વે સંસારી જીવો બાહ્ય પુણ્યલોને ગ્રહણ કરીને જ ગમનાદિ કરવાને માટે સમર્થ હોય છે, બાહ્યપુણ્યલોને ગ્રહણ કર્યા વિના કાંઈ પણ કરી શકે નહિ. શ્રી ભગવતીસૂત્રના ૧૬ શ્લોકના ચોથા ઉદ્દેશમાં કહ્યું છે કે-
 “દેવેણં મંતે મહિદ્દિષ્ણ જાવં મહે સક્તે વ્યહિરણં
 પ્રોગલે પરિયદિષ્ણં પમૂ આગમિત્તણં હંતાં પ્રમૂ, દેવેણં

શંકા—૨૮ સિવાય બીજી પણ કેટલીક લઘિયો છે કે નહિ ?

અમાધાન—તે સિવાયની બીજી લઘિયો પણ હોય છે, પ્રવચનસારોદ્ધાર ટીકામાં કહ્યું છે કે:—“પમાર દુર્ગિ લલ્લિઓ” ૨૮ આદિ લઘિયો હોય છે, આદિ શબ્દથી જીવોને શુભ-શુભતર-શુભતમ પરિણામથી અસાધારણ તપના પ્રભાવથી નાના પ્રકારની લઘિયો ક્ષદ્ધિવિશેષો હોય છે. ૥૭૧૥

૩૦ (૭૨)—અષ્ટિમાદિ આઠ સિદ્ધિયોનો કયું લઘિમાં સમાવેશ થાય છે ?

ઉ૦—વૈક્રિય લઘિમાં આ આઠ સિદ્ધિયોનો અંતર્ભવ-સમાવેશ જણાય છે. યોગશાસ્ત્રની ટીકામાં

‘વૈક્રિયા લઘ્યોઽનેકથા અણુત્વ-મહત્વ-પાતિ કામો-શિત્ત-વશિત્વાઽપ્રતિઘાતિત્વ-અંતર્ધાનિત્વ--કામરુપિત્વાપિ-મોદાત્,

૧. અણુત્વ—નાનામાં નાનું શરીર બનાવવું, જેના વડે કમલતંતુના છિદ્રમાં પ્રવેશ કરીને ચક્રવર્તિના ભોજો ભોજી શકે, મહત્વ—મેરુથી પણ મોટું શરીર કરી શકે એવું સામર્થ્ય, લઘ્યુત્વ—પવનથી ઘણું હલકું શરીર બનાવે તે. મુક્ત્ય—વજનથી પણ ઘણું ભારે શરીર બનાવે કે જેથી પ્રદેશ બગવાળા ધનદ્રાદિ જેવાં પણ હુલ્લેક થાય, પ્રાપ્તિ-અર્થિ-વિગત કરી આગવીના અગ્રભાગવડે મેલપવેલના અગ્રભાગ તથા પ્રસાદગ્રાહિને સ્વર્ગ કરવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય તે. પ્રાપ્તિ-વ્યાપ્તિના બળથી જે પ્રવેશ કર્યો તથા નાવરતની

પ્ર૦—(૬૨) દેરાસરમાં જિનપ્રતિમાની ઉપર ભમ-
ધર હોય તો તેવા પ્રકારના ઉપયોગી શ્રાવકના આભાવે
હિત સાધુ પોતે તેને દૂર કરે નહિ ?

ઉ૦—એમાં અલ્પ દોષ હોવાથી સાધુએ પોતે દાઢવું
એ. જો ન કાઢે તો શુરુ પ્રાયશ્ચિત આવે જેને માટે
લક્ષણભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—

લુપ્તા કોલિંગ જાલિંગ કોત્યલહારી ય ડવરિંગેઘે ચ ।
સાહિતમસાહિતે લહુગા ગુરુગા ય મત્તીષ ॥૧॥

સાધારણ— કોઈક મહાત્મા કોઈક ગામને વિષે જિન-
હિર જોઈને ચેત્યને નમસ્કાર કરવા માટે ગયા હોય અને
કેંઈચિત્ દેરાસરમાં સાક્ષ્યુદ્ધી ન થતી હોય અને
અવાનની પ્રતિમા ઉપર કરોળીયાની જલ, જલલા, ભાગ-
ના ધર વિગેરે જોઈને જો ઉપેક્ષા કરે એટલે પોતે તેને
ન કરે તો શુરુ પ્રાયશ્ચિત એટલે ચતુશુરુ પ્રાયશ્ચિત આવે
રે તો ચતુર્લઘુ પ્રાયશ્ચિત આવે. આ પ્રમાણે
નાના કારણબૂત વૃક્ષાદિકને

પ્ર૦-(૬૪) એ વચ્ચેનાં તુ દિવસ ચાલ તો વચ્ચે વચ્ચે કઈ વિધિ કરવી ?

ઉ૦-કપડામાં તુ પડી જઈ જાય તો વચ્ચેની અંદર જે રાખીને બીજા વચ્ચે ઉપર તુ ચડાવી દેવી. પડી વચ્ચે તો ઓધનિયુદ્ધિત સત્રમાં કહ્યું છે કે

"નયના સંકામણ" મતનયા નમ્યાન્નરિતદ્યેન
અપસ્મિન્ પાંચ પટ્ટપદીઃ સંકામયંતિ તત્તો પાવન્તિ,
એ ઉપર આગેત છે. ॥ ૬૪ ॥

પ્ર૦-(૬૫) સ્થંડિલ જવા કેટલાક સાધુ ભેગા થઈને બેસીને કેટલું પાણી સાથે લે ?

ઉ૦-શ્રી ઓધનિયુદ્ધિતમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે "તે વો મચ્છન્તિ" એ એ ભેગા મઢીને બંધ, એક એક બંધ. તેમાં "તિજ્ઞદ્વયં તં ઘેન્નૂણ" ત્રણ સાધુને માટે કેટલું પાણી ભેગાએ તેટલું તે એ સાધુઓ લઈને બંધ થઈ સમઘોષિએ બેસે નહિ ઇત્યાદિ વિસ્તારની ઇચ્છા-વાળાએ ઓધનિયુદ્ધિત લેવી, સ્થંડિલ જતી વખતે શુદ્ધ પુકવાને માટે ઈંટના દુકડા અથવા વચ્ચના ડગલ (દુકડા) સાથે લેવા, એ વાત બૃહત્કલ્પની ટીકામાં છે. ॥ ૬૫ ॥

પ્ર૦-(૬૬) સાધુઓ પરસ્પર કેટલા અંતરે સુવે અને પાનાથી કેટલા દૂર સુવે ?

ઉ૦-ઉત્સર્ગપદે સાધુઓ એ હાથને અંતરે સુવે છે તે સિવાય અનેક પ્રકારના દોષોનો સંભવ છે, તથા

એ છે કે ચતુર્થ એ ઉપવાસનું નામ છે, ભગવતીસૂત્રની ટીકામાં બીજા શતકના ચોથા ઉદ્દેશમાં કહ્યું છે કે-

“ચતુર્થ ચતુર્થે ણં” ચતુર્થ ભક્ત યાવત્ ભક્તં ત્યજ્યતે
યત્ર તન્ ચતુર્થમિયં ચોપવાસસ્ય સંજ્ઞા, एवं पष्ठादिकमुप-
वासद्वयादेरिति, अन्तर्कृद्दृशावृतौ अप्युक्तं रत्नावलीतपो-
धिकारे “चतुर्थमेकेन उपवासेन पष्टं द्वाभ्यां अष्टमं
त्रिभिरिति” किं च यदि चतुर्थादेराद्यन्तदिनयोरेकासन-
कनियमो भवेत् तर्हि “वासावासं पञ्जोसवियाणं छद्-
भक्तियस्स कप्पंति दोगोअस्सकाला” इत्यादि कल्पसूत्रोक्त-
पाठो विरुध्येत् ।

ભાવાર્થ—ચાર વખત ભોજનનો જેમાં ત્યાગ કરાય
તે તે ચતુર્થભક્ત, ચતુર્થ એ ઉપવાસની સંજ્ઞા છે, નામ
છે. એ પ્રમાણે છઠ્ઠ એ બે ઉપવાસનું નામ. અંતક્રુદ્દશાસૂત્રની
ટીકામાં રત્નાવલીતપના અધિકારમાં એક ઉપવાસવડે
ચતુર્થ, બે ઉપવાસવડે છઠ્ઠ, ત્રણ ઉપવાસવડે અષ્ટમ કહેવાય
તેમ જણાવ્યું છે, વળી જો ચતુર્થ આદિના પહેલા અને
છેલ્લા દિવસે એકાસન કરવાનો નિયમ હોય તો ચોમાસામાં
છઠ્ઠ ભક્તવાલા સાધુને બે વાર જોયરી જતું કદપે ઇલાદિ
કલ્પસૂત્રના પાઠની સાથે વિરોધ આવે. ત્યાં છઠ્ઠના પાંચમે
બે વાર આધાર નિમિત્તે ગૃહસ્થને ઘર જવાનું કહ્યું છે.

૫૦—(૧૧૪) શ્રાવકે રાત્રિભોજનનો ત્યાગ તો

નિરમાર્ગશતક મુજરાતી અનુવાદ

ગોપલોગપરિમાણ નામક સાતમા વ્રતમાં જ અલક્ષ્યના
ભાગ અવસરે કરેલું હતું, તો પછી શ્રાવકને અગિયાર
પ્રતિમામાં પાંચમી પ્રતિમાની અંદર તે ત્યાગ કેમ કર્યો ?

ઉ૦—પ્રાયઃ પૂર્વે અશન ખાદ્યમનો ત્યાગ કર્યો
હતો. પાણી અને સ્વાદિમ મુખવાસની તો પરતન્વ્રતાને
અંતે છૂટી રાખી હતી. પાંચમી પ્રતિમામાં તો તેનો પંજી
લાગ કરવાનું કહ્યું છે તેથી કોઈ દોષ નથી.

પ્ર૦—(૧૧૫) દેવસી આદિ પાંચ પ્રતિક્રમણમાં
સરખા પાઠરૂપે ગમા આલોવા કેટલા હોય છે તથા આવશ્ય-
કનિયુક્તિ આદિમાં સર્વ પ્રતિક્રમણની શરૂઆતમાં દેવસિકની
ગણના કેમ કરી ?

ઉ૦—ત્રણ ગમા એટલે ત્રણ આલોવા છે તે કહીએ
છીએ-દેવવંદન કરી ચાર ખામણાવડે આચાર્યાદિ શુરુને
વંદન કરી “સઘ્વસ્સવિ ઇત્યાદિ કહીને જે” કરેમિ મંતે
ઇત્યાદિ બોલવાપૂર્વક જે “ઈચ્છામિ ઠામિ કાઠસ્સગં ઇત્યાદિ
બોલવું તે પહેલે ગમે નાણુવો, તથા ચાથા પ્રતિક્રમણ
આવશ્યકમાં “કરેમિ મંતે” ઇત્યાદિ બોલવાપૂર્વક જે
“ઈચ્છામિ પઙ્કિકમિડં” ઇત્યાદિ બોલવું તે બીજો ગમે
છે, તથા પાંચમા આવશ્યકમાં જે “કરેમિ મંતે” ઇત્યાદિ
બોલવાપૂર્વક “ઈચ્છામિ ઠામિ કાઠસ્સગં” ઇત્યાદિ
બોલવું તે ત્રીજો ગમે નાણુવો, તથા દેવસિકની આદિમાં
ગણના તો દિવસની મુખ્યતાને લીધે નાણુવી. આવશ્યક-
નિયુક્તિની મોટી ટીકામાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

“દેવસિય રાહ્ય પક્ષિય ચાઉમ્માસે તહેવ વરિસે યા
 હક્કેવક તિન્નિ ગમા નાયઢ્ઢા પંચસુ એતેસુ । ૧ ।

ભાવાર્થ—દિવસ વડે થયેલ હોય તે દૈવસિક, તેને
 વિષે, એ શી રીતે રાત્રિક-પાક્ષિક-ચતુર્માસિક-વાર્ષિક પાંચ
 પ્રતિકંભણ, તે વિષે એક એક પ્રતિકંભણમાં ત્રણ ગમા
 જાણવા. આ પાંચ પ્રતિકંભણમાં ત્રણ ગમા શી રીતે થાય ?
 સામાયિક કરીને કાઉસ્સગ્ગ કરવો ૧. સામાયિક કરીને
 પ્રતિકંભણસૂત્ર જોલવું ૨. સામાયિક કરીને ફરી કાઉ-
 સગ્ગ કરવો. ૩.

પ્ર૦—(૧૧૬) કાયોત્સર્ગમાં ઉચ્છ્વાસાદિ કઈ કઈ
 વિધિ વડે કરવા ?

ઉ૦—સમ્યગ્ચતના વડે કરવું. ચતનાનું સ્વરૂપ
 આવશ્યક જૃહ્વૃદ્ધિથી જાણવું, તે સંબંધી સંદેષ પાડ
 આ પ્રમાણે છે—

“જાસં ન નિરુમ્હ કાયોત્સર્ગે ઉચ્છ્વાસં ન નિરુગ્ધિ
 કિન્તુ મુદ્ધમોચ્છવાસમેવ ચતનયા મુંવતિ નોલ્લવણં, મા મુ
 રાત્તવિવાત દનિ એવં કામશુનાદીનિ અપિ કાયોત્સર્ગે
 અગ્રતો દમ્પદાનેન ચતનયા ક્રિયન્તે ન નિષ્ક્રિયન્તે,
 વાતનિયમે ચ ગદ્દમ્ય ચતના ક્રિયન્તે ન નિમૃષ્ટં મુચ્યન્તે

ભાવાર્થ—કાયોત્સર્ગમાં ઉચ્ચવાસ રોકવો નહિ.
રંતુ સૂક્ષ્મચતના વડે મૂકે, જોરથી નહિ જેથી કોઈ
તવનો ઘાત ન થાય, એ પ્રમાણે ખાંસી, છીંક આદિ
જુ કાઢિસ્સગમાં મુખ આગળ હાથ રાખીને ચતના કરે
જુ રોકે નહિ, વાતસંચર થાય તો શબ્દની ચતના કરે,
નિકલ્યું હોય એમ ન મૂકે. અત્રે છતકલ્પ ટીકામાં એટલી
વિશેષતા છે કે—

અધોવાતનિર્ગમે ચ કરેણ એકપ્રતાકર્ષણં કાર્યં યેન
મહાન્ કુત્સિતઃ શબ્દો ન મવતિ, અન્યથા તુ અવિધિરિતિ ”

ભાવાર્થ—અધોવાત નિકલે ત્યારે હાથ વડે એક
પ્રતાનું આકર્ષણ કરવું જેથી મહાન્ કુત્સિત શબ્દ ન થાય,
તે સિવાય તો અવિધિ જાણવી.

પ્ર૦ (૧૧૭)—એકાશનાદિ પચ્ચખાણુમાં “પારિઘ્ઠા-
વણિયાગારેણમ્” એ પ્રમાણે આગાર આવે છે એનો અર્થ
શો ? તથા પરવઠાની વસ્તુ કેને આપવી ?

ઉ૦—પરિઘ્ઠા પત્તં એટલે પચ્ચખાણુ કરેલ વિગઈ
આદિનો સર્વથા ત્યાગ કરવો એ જ છે પ્રયોજન આનો
તે પારિઘ્ઠાપનિક આગાર વિશેષ જાણવું. ખીજે સ્થળે એ
વસ્તુનો ત્યાગ કરવામાં આવે તો બહુ દોષનો સંભવ છે.
આગમિક ન્યાયવડે આશ્રય કરવામાં આવે તો શુણ્ણનો
સંભવ છે તેથી શુડ આજ્ઞાવડે આય તો પચ્ચખાણુ લાગે

નહિ એવો અર્થ પ્રવચનસારોદ્ધારની ટીકામાં છે. પરંતુ વસ્તુ કોને ખાવા આપવી તે કહીએ છીએ. એક વસ્તુ આપ્યાંબિણવાળો હોય અને બીજો ચોથ ભક્તવાણો હોય. ત્યારે તે વસ્તુ ચોથ ભક્તવાળાને આપવી. ચોથ વાળા વાળામાં બાહ્ય અને બૃહ્દ હોય ત્યારે બાહ્યને આપવી. તે બાહ્ય પણ સશક્ત હોય અને અશક્ત હોય ત્યારે અશક્તને આપવી. તે અશક્ત પણ ફરનારો હોય અને બેઠો રહેનારો હોય ત્યારે ફરનારને આપવી, તે ફરનાર પણ પરોણા હોય અને ત્યાં બેઠી રહેનારો હોય ત્યારે પરોણાને આપવી. પરોણાના ગળાને ત્યાં રહેનારને આપવી. એ પ્રમાણે ચાલુ પદ્યકે ૧૬ ભાંગા થાય. છેલ્લો ભાંગો તો બૃહ્દ-મયના નહિ ફરનારો ત્યાં રહેનારો તે છે, તેમાં પહેલા માત્ર રાખાને આપવું. તેના ગળાને બીજા ભાંગાવાળાને આપવું એ પ્રમાણે આપ્યાંબિણવાળાં ૧૭૦ વાળામાં પણ ૧૬ વાળા આપ્યાંબિણવાળા અદ્ભુત ભક્તવાળામાં પણ ૧૬ ભાંગા થાય આપ્યાંબિણવાળા

‘તતો મુરુગામચ્યર્ણે પ્રતિપત્તિપુરસ્સરં ॥ વિદધીતઃ
વિશુદ્ધાત્મા પર્યાત્વ્યાનપ્રકાશનમ્’

ભાવાર્થ—ત્યાર પછી નિર્મલ ચિત્તવાળો વંદનપૂર્વક
મુરુગાસે પચ્ચખાણ કરે ॥ ૧૧૮ ॥

પ્ર૦—(૧૧૯) છદ્મસ્થ સાધુઓ પડિલેહણ કરે છે.
પરંતુ કેવલીયો પડિલેહણ કરે કે નહિ?

ઉ૦—જો વસ્ત્રાદિ જીવસંસ્કૃત જણાય તો કેવલીયો
પ્રતિલેખના કરે છે; તે સિવાય નહિ. છદ્મસ્થને તો
વસ્ત્રપાત્રાદિ જીવસંસ્કૃત હોય કે ન હોય પરંતુ પ્રતિ-
લેખના અવશ્ય.જે વાર કરવી જોઈએ. આધનિર્મુખતામાં
શ્રી લદ્રણાદુસ્વામી કહે છે કે—

‘માર્ણાહિ સંસત્તા પદિલેહા હંતિ કેવલીણં તુ ॥
સંસત્તમસંસત્તા હૃદયપ્રાણં તુ પદિલેહા ॥ ૧ ॥’

ભાવાર્થ—વચ્ચને જીવાત લાગેલ હોય તો કેવલીયો
પડિલેહણ કરે છે અને છદ્મસ્થને તો જીવાત લાગેલ હોય
કે ન હોય તો પણ પડિલેહણ કરવી જ જોઈએ. ॥૧૧૯ ॥

પ્ર૦ (૧૨૦) આધુનિક કેટલાક લિંગીયો નિહવો
હંમેશા દોરાવડે મુખે મુખવશિકાને ગાંધી રાખે છે તે
જિનાસાનુસારી છે કે વિરુદ્ધ?

ઉ૦—આ જિનાસાવિરુદ્ધ જ જણાય છે, કોઈ પણ સૂત્રમાં
આ વિધિ કહેલ નથી. વલી શાસ્ત્રમાં ત્યાં મુખવશિકાનો
અધિકાર છે ત્યાં કોઈ પણ સ્થળે દોરાનું નામ નથી, તથા
મુખમસ્વામીથી આરંભીને અવિચ્છિન્ન પરંપરાવડે કોઈ

પણ ધર્મગચ્છને વિશે દોરાવડે મુખવસ્ત્રિકા બાંધવાનું દેખાતું નથી, આ કારણથી દોરાવડે મુકપત્તિ બાંધવી, એ જિનાગમ અને સુવિહિત આચરણથી વિરુદ્ધ જ છે, બીજી ગણધરાદિકે પણ યથાવસ્ત્રે મુખે મુકપત્તિ બાંધી હતી, હંમેશાં નહિ. જો હંમેશાં બાંધી રાખતા હોય તો શ્રી વિપાક સૂત્રનો પાઠ અસંગત થઈ જાય. અગીયારમું અંગ વિપાક સૂત્રનો પાઠ જણાવે છે કે-

‘તર્ણં સા મિયાદેવી તં વદ્ધસગડિયં અણુકદ્દમાણી જેનેવ ભૂમિઘરાણ તેનેવ ઉવાગચ્છડ્ડ ઉવાગચ્છડ્ડા ચઉપ્પુડેણ વત્થેગં મુહં વંધમાણી, મગવં ગોયમા એવં વયાસી તુભેહિંવિ મંતે મુહપોત્તિયાણ મુહં વંધહ, તર્ણં સે મગવં ગોયમા મિયાદેવીણ એવં વુત્ત સમાણે મુહપોત્તિયાણ મુહં વંધસિ’

ભાવાર્થ-ત્યારપછી મૃગાવતીદેવી તે કાષ્ટની સગડીને ખેંચતી બધાં ભોંયરું છે ત્યાં આવે છે, આવીને ચારપાસ વસ્ત્રવડે મુખ બાંધતી ભગવાન ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- હે ભગવંત, તમે પણ મુકપત્તિવડે મુખ બાંધો, ત્યારપછી ભગવાન ગૌતમસ્વામિ મુકપત્તિ વડે મુખ બાંધે છે. આ પાઠથી હંમેશાં મુખવસ્ત્રિકા વડે મુખ બાંધનારા લિંગીયો સૂત્રના ઉત્થાપક હોવાથી મહામિથ્યા દષ્ટિ અને સમ્યગ્દષ્ટિ છોડીને અદ્રષ્ટ્ય મુખવાળા બ્રહ્મવા. આગમમાં કહ્યું છે કે—

જે જિજ્ઞવયણુત્તિષ્ણં વયણં માસંતિ અદ્ય મન્નંતિ ॥
દદ્દીણં તદ્દંસણંપિ સંસારવુદ્ધિકરં ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—જેઓ જિનવચનથી વિરુદ્ધ વચન બોલે
અને તે પ્રમાણે માને છે તેમનું દર્શન પણ સમ્યક
દેને અસંભવ છે. ॥૧૨૦॥

પ્ર૦—(૧૨૧) સાધુએ દિવસે સૂવાનો શાસ્ત્રમાં
નિયેધ કરેલ હોવાથી કેવલ પ્રતિક્રમણમાં 'ઇષ્ટામિ
કેવલમિદં પનાવત્તિજ્ઞાપ' ઇત્યાદિ સૂત્રવડે દિવસે સૂવાના
તિચારનું પ્રતિક્રમણ શી રીતે સંગત ગણાય, તથા રાત્રિના
અચી જવાનો અસંભવ હોવાથી રાત્રિના પ્રતિક્રમણમાં
'રિક્તમામિ ગૌયસ્તરિયાપ' ઇત્યાદિ સૂત્ર વડે તદ્વિષયક
તિચારનું પ્રતિક્રમણ શી રીતે થતી શકે ?

ઉ૦—ઉત્સર્ગપદે દિવસે સૂવાનો નિયેધ છતાં, અપવાદ-
દે રસ્તામાં ચાલતા ચાક લાગ્યો હોય તો સૂવાનો નિયેધ
થી ભાદે અદોષ છે, અહીં આ વિષયમાં આ સૂત્ર જ
॥ અર્થનો જાયક બાબતો. સાધુપ્રતિક્રમણ સૂત્રની અવ-
ગતિમાં કહ્યું છે કે—

'દિવા શયનસ્ય નિષિદ્ધત્વાત્ અસંભવ એવ અસ્યાઽતિ-
પ્રસ્ય, ન અપવાદવિષયત્વાત્ અસ્ય, તથાહિ-અપવાદતઃ
પ્રપ્યતે એવ સાધ્વસ્તેદાદૌ હ્રદમેવ જાયકમિતિ' એવં આવશ્ય-
જ્ઞદ્વૃત્તાત્રાપ જ્ઞેયમ્'

ભાવાર્થ—શંકા—દિવસે સૂવાનો નિયેધ હોવાથી
જો અતિચારનો અસંભવ જ છે.

સમાધાન—આ સૂત્ર અપવાદ વિષયક પણ હોવાથી
પ્રકાન્તે દિવસે સૂવાનો નિયેધ નથી, અપવાદપદે રસ્તામાં

ચાલતા થાક લાગ્યો હોય તો દિવસે પણ સૂવે જ, આ સૂત્ર જ આ અર્થને જણાવનાર છે; એ પ્રમાણે આવશ્યક પૃક્ષ વૃત્તિમાં પણ જાણવું. રાત્રિમાં ગોચરીનો અસંભવ છતાં પણ સ્વપ્નાદિમાં તેનો સંભવ હોવાથી રાત્રિ પ્રતિક્રમણમાં પણ ગોચરીના અતિચારનું પ્રતિક્રમણ યોગ્ય જ છે, એમાં કોઈ દોષ નથી. શ્રી પ્રતિક્રમણ સૂત્ર અવચૂર્ણિમાં કહ્યું છે કે-

શંકા --રાત્રિક્રપ્રતિક્રમણે 'ઈચ્છામિ પઢિયકમિચં ગોચરચરિયાપ' ઇત્યાદિ સૂત્ર નિરર્થક છે રાત્રી અથવા અસંભવાત્ રાત્રિમાં ગોચરીનો અસંભવ છે.

સમાધાન--સ્વપ્નાદી સંભવાદિત્યદેષ સ્વપ્નાદિમાં ગોચરીનો સંભવ છે. માટે દોષ નથી હત્તે. ચૂર્ણિપ્રાન્તે ૧૨૨૧॥

પ્ર०--(૧૨૨) કેવલજ્ઞાની સાધુ મોક્ષે જતા ચઉદમા ગુણસ્થાનકના અંતિમ સમયે જે કર્મપુદ્ગલોની નિર્જરા કરે છે. તે પરમાણુ પુદ્ગલો કર્મના સ્વભાવથી મુક્ત થયેલા કેટલા ક્ષેત્રને સ્પર્શ કરે છે ?

ઉ०--તે પુદ્ગલો સર્વલોકને સ્પર્શ કરે છે ? આ વાત પત્રવણા સૂત્રમાં ઇન્દ્રિય પદના પહેલા ઉદેશમાં કહેલ છે, તે પાઠ આ પ્રમાણે--

‘અળમાસ્મ નં મંતે માવિયવ્વણે મારણંતિય સમુચ્ચાણં સમોદયસ્મ જે ચરિમા નિજ્જણ પોગાળા મુદ્દમા નં તે પોગાળા વળ્લતા સમણાઉસો સવ્વં તોમં વિ ય નં તે ઓમાદિત્તા નં, તેં ચિદંતિ, દંતા મોયમા’ વગેરે.

ભાવાર્થ—હે ભગવાંત, મારણતિથિ સમુપવાતવડે
 મેલવાડા આપિતાત્મા જોડે જ્ઞાનદર્શનાદિ જુએ વડે
 સમયિયા સુનિતા શેલેશીકાલમાં અંત્યઅનયે મનારા
 રિત્તસતા હુમડો, કર્મબાવથી રનિત થયેલા પરમાણુઓને
 માયે નિશ્ચિત સૂક્ષ્મ અણુઆદિ ઇન્દ્રિયના અગિયદમ્ભ
 મેડા છે. આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામી મહારાજ પ્રશ્ન કરે
 છે ભગવાન કહે છે કે 'કંતા ગોત્રમા' તે આયુષ્મન
 પ્રમણ તથા આ પ્રમાણે નિશ્ચિત છે કે તે પુણ્યલ સૂક્ષ્મ
 છે અને સર્વલોકને સ્પર્શીને રહે છે.

શંકા—આ પુણ્યલોને છદ્મસ્થ છવ જાણે અને
 દેખે કે નહિ ?

સંમાધાન—આ પુણ્યલોને કેવલી ભગવાન સર્વ પોતાના
 શરીરગત આ-મપ્રદેશોવડે જાણે અને દેખે છે, વિશિષ્ટ
 અવધિજ્ઞાન રહિત છદ્મસ્થ છવ ન જાણે અને ન દેખે,
 દેઈ દેવ પણ ન જાણે અને ન દેખે,; તો પછી મનુષ્ય
 થી રીતે જાણે અને દેખે ? ઇત્યાદિ અધિકાર પત્તવણી
 સૂત્રથી જ્ઞાણુવો ॥ ૧૨૨ ॥

પ્ર૦—(૧૨૩) આરિસો જ્ઞેનાર માણસ શું આરિસો
 જુએ છે કે પોતાનું શરીર જુએ છે કે શરીરનું પ્રતિબિંબ
 જુએ છે ?

ઉ૦—આરિસો જ્ઞેનાર માણસ આરિસો તો જુએ છે ને
 તેની આગળ રહેલ છે તે દર્પણમાં પોતાના શરીરને દેખતો
 નથી, કારણ કે પોતાનું શરીર પોતાના આત્માને વિષે

लोकप्रमाणत्वेन धर्मास्तिकायादेर्मध्यं रत्नप्रभाज्जकाश
एव भवति न रुचके, तथापि दिशाम् अनुदिशाम्
तत्प्रभवत्वात् धर्मास्तिकायादिमध्यं तत्र विवक्षितं
संभाव्यते “जीवत्तिकायस्सत्ति” प्रत्येकं जीवानामित-
ते च सर्वस्याम् अवगाहनायां मध्यभागे एव भवन्ति
मध्यमदेशा उच्यन्ते.

एएसिणं भंते अहजीवत्तिकायस्स मज्झपदेमा कं
आगासपएसेसु ओघाहंते ? गोयमा० जहन्नेणं एकं सि
दोहिं वा तिहिं वा चउहिं वा पंचहिं वा छहिं वा उक्कोसे
अट्टसु नो चेव णं सत्तसु ति ”

संकोचविकाशाधर्मत्वात् तेषां “उक्कोसेणं अट्टसु ति
एकैकस्मिंस्तेषाम् अवगाहनान्. “नो चेा णं सत्तसु ति”
वस्तुस्वभावादिति श्रीभगवती सूत्रवृत्त्योः पञ्चविंशतिशतं
चतुर्थोद्देशके ।

तथा “अट्टधम्म” इत्यादि स्पष्टं नवरं धर्माधर्माकाशानां
मध्यमदेशान्ते ये रुचकरूपा इति. जीवस्याऽपि केनलि-
मगृह्णान्ते रुचकस्या एव ते, अन्यथा तु अश्वविनया, एते
मध्यमदेशाः, शेषास्तु आवर्तमानजलमिव अनवरतम्
उद्भवन्पस्विन्नपगाः तन्स्वभावान्, ये ते अमध्यममदेशा
इति स्थानाद्द्वयवृत्त्योः,

तथा पञ्चदशस्थिनामपि योगेन आत्माऽप्यो मंदायान

શિષ્ય ઉત્તમમાનનોદકવદ્ ઉદ્વર્તમાનૈઃ સર્વેરેવ આત્મ-
પ્રદેશાત્મપદેશાવપ્તવ્યાકાશદેશસ્થં કાર્મણશરીરયોગ્યં
ત્મદલિકં વદ્ બદ્ધાતિ તત્પયોગકર્મ ઇન્યુચ્યતે “ઇત્યા-
વાચારામ્સૂત્રવૃત્તૌ” લોકવિજયારુચ્ય દ્વિતીયાધ્યયન પ્રથમો-
ક્તકે તત્ર હિ એતદર્થસંવાદી શ્રીમદગવતીસૂત્રપાઠોઽપિ
લેખિતોઽસ્તિ, સ તત્ એવ અવસેયઃ ॥ તથા

સૂશન્તે કર્મણા તેઽપિ, પ્રદેશા આત્મનો યદિ ।
તા જીવો જગત્યસ્મિન્ , અજીવત્ત્વંવાપ્નુયાદ્ ॥ ૧ ॥ હિતિ
નિર્દીપિકાયામપિ બોધ્યમ્ ॥

પ્ર૦ (૧૨૭)-જીવ અજીવ આદિ નવતત્વો સ્થાનાંગાદિ
।ઓમાં કહેલા છે. પરંતુ જીવ અજીવ સિદ્ધાન્તનાં સાત
ત્વો જુદા જણાતા નથી. કારણકે પુણ્ય અને પાપ એ
મં છે. બંધ પણ કર્મનો જ છે. અને કર્મ એ પુણ્યલોનો
પરિણામ છે. અને પુણ્યલો અજીવ છે. મિથ્યાદર્શન આદિ
પ આશ્રવ તે જીવનો પરિણામ છે. આશ્રવનિરોધરૂપ
પ્રવર તે પણ નિવૃત્તિરૂપ જીવનો પરિણામ છે. કર્મનું ધીમે
ધીમે છૂટું પડતું તે નિર્જરા અને ચોતાની શક્તિથી કર્મ
અને જીવનું જે તદ્દન જુદું થવું તે મોક્ષ. તેથી જીવ
અને અજીવ બે જ તત્વો છે. પણ નવ તત્વો નથી.

ઉ૦— આ વાત સાચી છે. સામાન્યથી જીવ અને
અજીવ બે જ પદાર્થો સૂત્રમાં કહ્યાં છે, પરંતુ વિશેષથી
તે જ બે તત્વોને નવતત્વ તરીકે ત્યાં કહેલાં છે, વસ્તુનું

યદુક્તં શ્રીમદ્ભગવતીયુગ્મવૃત્તોઃ પ્રયોદશગતકે પ્રથમો-
ક્તિકે "ચચસુદર્શની ન ઉચ્ચજ્ઞંતિતિતિ" ઇન્દ્રિયત્યાગેન
પ્રોત્પન્નેરિતિ તર્હિ અચસુદર્શનિનઃ કથમ્ ઉત્પન્નતે ?
જ્ઞયતે ઇન્દ્રિયાનાધિનસ્ય સામાન્યોપયોગમાવસ્ય અચસુ-
ર્શનમ્બદ્ધામિધેયસ્ય ઉત્પાદસમયેડપિ ભાવાત્ અચસુદર્શનિન
તયવન્તે હત્પુજ્યતે ॥

ભાવાર્થ—શ્રી ભગવતી સૂત્ર વૃત્તિમાં તેરમાં શતકમાં
હેલા ઉદેશમાં કહ્યું છે કે—અચસુદર્શની ઉત્પન્ન થતા
થી. ઇન્દ્રિયનાં ત્યાગ વડે પરબવમાં ઉપજતાં હોવાથી.

શંકા—તો અચસુદર્શની દેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય?

સમાધાન—ઇન્દ્રિયના આશ્રય વિના, અચસુદર્શન
કે કહેવા યોગ્ય સામાન્ય ઉપયોગ માત્ર ઉત્પત્તિ સમયે
થા વિગ્રહગતિમાં હોવાથી અચસુદર્શનવાળા ઉત્પન્ન થાય
જેમ કહેવાય છે. ॥૧૨૮॥

પ્રશ્ન—(૧૨૬) સર્વયુગલિક મનુષ્યોને કેટલું આયુષ્ય
પાડી હોય ત્યારે સંતાનની ઉત્પત્તિ થાય ?

ઉત્તર—તેઓનું જો માત્ર આયુષ્ય પાડી હોય ત્યારે
સંતાનની ઉત્પત્તિ થાય છે. તે પ્રજા પહેલાં આરામાં
૬૬ દિવસ, પ્રીત આરામાં ૬૪ દિવસ અને ત્રીજા આરામાં
૬૬ દિવસ સુધી તેઓ સંતાનોનું પાલન કરે છે.

યદુક્તં પ્રથમારકસ્વરૂપાંધિકારિઃ જંબદ્વીપમંજપ્રો અન્તરઃ

ગૈત્રી ઈચ્છે છે. તેથી તેને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તે માટે
 જોકાન્તમાં જિનપ્રતિમા ગોઠવી. તેને જોઈને આર્દ્રકુમાર
 કુમાર પ્રતિજ્ઞા પામ્યો, અને વિગયોથી વિરક્ત થયે
 આથી તે નાસી ન જાય તે માટે તેના ઉપર તેના પિતાએ
 ૫૦૦ રાજપુત્રોની ચોકી મૂકી. છતાં અશ્વ જોલાવવાને
 બહાને છટકી જઈ આર્ય દેશમાં આવી દીક્ષા લીધી. તે
 વખતે આકાશવાણી થયેલી કે “તારે હજુ ઘણું ભોગાવવું
 કર્મ બાકી છે.” એમ દેવતાએ વારવા છતાં “માર
 સિવાય બીજો કોણ રાજ્ય નહિ કરે” એમ કહી દેવતાના
 વચનની અવગણના કરી ચારિત્ર લીધું. આ પ્રમાણે ઉપ-
 રોક્ત પાઠથી જણાય છે કે આર્દ્રકુમાર જિનપ્રતિમાના
 દર્શનથી જ યોધ પામ્યા હતા.

નિર્ચુકિતનું આ વચન સૂત્રવચન નથી એમ ન કહેવું.
 કારણ કે શ્રુતકેવલિ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ નિર્ચુકિત રચેલી
 હોવાથી તે સૂત્ર જેવી જ છે.

“સુયકેવલિના રહ્યમિતિ” વચનાત્.

વળી શ્રી ભગવતી સૂત્ર અનુયોગ દ્વારમાં પણ કહ્યું
 છે કે :—

“સુત્તથો સ્વલુ પદમો વીઓ નિજ્જુત્તિમીસિઓ મણિઓ,
 તદ્ઓ ય નિરવસેસો એસ વિહી હોઈ અણુઓને”

ઈત્યાદિ વચનથી નિર્ચુકિત ભાષ્ય ચૂર્ણ વિગેરે

પ્રમાણ કરાયેલા છે. આથી તેનું વચન જેઓ ન માને તે સૂત્રના ઉત્થાપકો લાજવા. ॥૧૪૧॥

પ્ર० (૧૪૨) અત્યારના ઢેદલાક પાળાંડીઓ ગૃહસ્થોને પણ અંગ ઉપાંગ આદિ સિદ્ધાન્તો લાજાવે છે. તે જિનેશ્વરની આજ્ઞા અનુસારે છે? કે તેની વિરુદ્ધ છે?

ઉ० આ કૃત્ય જિનેશ્વરની આજ્ઞા વિરુદ્ધ જ છે એમ લાજવું. નિશીથ સૂત્રમાં યોગણીસમા ઉદ્દેશમાં ગૃહસ્થોને સૂત્ર વાંચવાનો નિષેધ હોવાથી તે પાક આ પ્રમાણે છે—

જે અણ્ણડત્થિયં વા ગારત્થિયં વા વાણ્ણિ વાયં તં વા સાહજ્જતિ સે આવજ્જતિ વાત્તમ્માસિયં પરિદારદ્વાણં ઝગ્ગાઢયં ”

ભાવાર્થ—જેઓ અન્ય તીર્થીઓને અથવા ગૃહસ્થોને વાચના આપે છે અથવા તેને સહાય આપે છે તેને ચાતુર્માસિક પરિહાર સ્થાન ઉદ્ધાતિક પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે..

આથી જ શ્રી અરિહંત ભગવંતોનાં ચરણમાં શ્રાવકોનાં વર્ણનમાં ઠકઠકાણે ‘મેળવ્યો છે અર્થ જેમણે’, ‘અહણુ કર્યો છે અર્થ જેમણે’, એવા પદો જ દેખાય છે. પરંતુ ‘સૂત્રનું અધ્યયન કર્યું છે જેમણે’, એવો પાક દેખાતો નથી.

જો એમ છે તો શ્રાવકોને દશવૈકાલિક સૂત્ર પણ ન લખાવવું? તેનાં ઉત્તરમાં કહે છે કે શ્રાવકોને દશવૈકાલિક

“ જરૂરેનું મદદગારમા મનો રહેવેનું હું મેનહિ મા
મનપો, મનપો નિ મિંદેમળે ન મનપો. મનપો પુન
રુજાવેનું મુગડું સિ ”

ભાનાર્થે પાતકને સ્વર્ગથી જ્ઞાનથી બાદ પ્રવશન
માતા અને (ત્રિપુર)થી છત્તુર નિકાપ આપ્યન મુધી
ભાગ્યવત્. મિંદેમળા આપ્યન અર્થથી ભાગ્યવત્ પાળ સ્વર્ગથી
નહિ. અર્થે પાળ માત્ર સાંભળે. બીજે પાળ કહાં કે કે જે શ્રાવ
કેને દશવૈકાતિક સ્વર્ગના મદ્દગાર નિકાપ આપ્યનથી આગળ
ભાગ્યવે છે તે પોતાના મનકલ્પિત કદાચરણવાળો છે. (૧૪૨)

૩૦ (૧૪૩)—શ્રી મહાવીરસ્વામી ભગવંતનો
અંબડ નામનો શ્રાવક હતો તે જાતે આઘાણ હતો કે
દાનિય ? તથા તેનું જે વિવિધ રૂપ કરવાનું સામર્થ્ય હતું
તે તપથી ઉત્પન્ન થયેલી વૈદિય લખિધના બળ વડે હતું ?
કે પ્રસન્ન થયેલા દેવે આપેલ વિદ્યાબળ વડે હતું ? તથા
આવતી ચોવિશિમાં જે તીર્થ કર થવાના છે તે અંબડ
કેાણ ?

ઉ૦—અહીં શાસ્ત્ર દષ્ટિએ વિચારતાં શ્રી મહાવીર
સ્વામીનાં અંબડ નામનાં બે શ્રાવકો થયા છે એમ સંભવે
છે તે આ પ્રમાણે ઔપચાતિક ઉપાંગમાં કહ્યું છે કે :—શ્રી.

વીરસ્વામીને. શ્રાવણ અંબડ પરિવાજક બને પ્રાદાણ હતો, અને ઘણાં છઠ્ઠાં અઠ્ઠમ આદિ તપશ્ચર્યાથી તેને અવધિજ્ઞાન અને વૈક્રિયલબ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ હતી. તેને સાતસો શિષ્યો હતા. અન્તે અનશનવડે કાળ કરીને બ્રહ્મ દેવલોકમાં ગયો અને પછી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મોક્ષે જશે.

શ્રી મુનિરત્નસૂરિકૃત અંબડ ચરિત્રમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે:-

રથપુરમાં રહેનારો ક્ષત્રિય જાતિનો અંબડ રાજા હતો; તેને સાંખ્યમતની ગોરખ યોગિનીઓ સાત દેશ આપ્યા હતા. બત્રીસ શ્રેષ્ઠ સ્ત્રીઓ અને મોટા રાજ્યની સમૃદ્ધિવાળો હતો. તેને પ્રસન્ન થયેલા સૂર્યાદિ દેવોએ અનેક વિદ્યાઓ આપી હતી. કેટલાક કાળે શ્રી કેશિ ગણધરના ઉપદેશથી સમ્યક્ત્વ પામીને તેમનાં જ વચનથી શ્રી મહાવીરસ્વામી લગવંતના ચરણની સેવા સ્વીકારી હતી. મનની શિથિલતાથી અદાર વખત સમ્યક્ત્વ મુક્યું તથા સ્વીકાર્યું હતું. શ્રી વીર પરમાત્માએ બતાવેલ મુલસા શ્રાવિકાની દૃઢતાને જોવાથી અત્યંત દુઃખ થયું છે સમ્યક્ત્વ જેતું એવો અંબડ રાજા પોતાના પુત્રને રાજ્ય આપીને અનશનવડે કાળ કરીને સ્વર્ગમાં ગયા. બીજા અંબડ ચરિત્રમાં આજ અંબડ રાજા આવતી ચોવિશિમાં તીર્થંકર થશે એમ કહ્યું છે.

કાણાંગ સૂત્રની વૃત્તિમાં પણ એ અંબડ શ્રાવકો જણાવેલા છે. પરંતુ એટલું વિશેષ છે કે તેમાં અંબડ

અને દેવી પણે વિદુવંણા કરીને વિષય
સેવે છે. પરંતુ બીજાને નહીં તેઓ સ્વ-
સ્ત કહેવાય છે, તેનાં સંબંધી નિયાણું
કરવું, તે ઇર્ષ્ય નિયાણું.

(૭) ઉપર કહેલાં છ પ્રકારનાં નિયાણાં કરનારા
ભવાન્તરમાં દુર્લભ ભોધિ થાય છે,
આથી જે દેવો (નવ શ્રેયેયક અને પાંચ
અનુત્તર વિમાનવાસી) મૈથુન સેવનથી
રહિત છે. તે 'અસ્ત' કહેવાય છે, તે
સંબંધિ નિયાણું કરવું તે સાતમું નિયાણું.

(૮) ઉપર કહેલાં (૧) બહુસ્ત (૨) સ્વસ્ત
(૩) અસ્ત એ ત્રણે દેવનાં ભેદો છે.
ભવાન્તરમાં હું સાધુને વહોરાવનાર
શ્રાવક થાઉં એવી પ્રાર્થના એ આઠમું
નિયાણું.

(૯) વ્રતની આકાંક્ષાથી હું ભવાન્તરમાં દરિદ્ર
શ્રાવક થાઉં એવી પ્રાર્થના એ નવમું
નિયાણું.

ઉપર કહેલાં નવ નિયાણાંમાં છેલ્લા ત્રણ અનુક્રમે
ત્વ, દેશવિરતિ અને સર્વ વિરતિને આપનારા છે.
મોક્ષ આપનાર નથી. આ બધી બાબત પદ્મબીજાની
માં કહી છે, બીજે ઠેકાણે પણ કહ્યું છે કે:-

તાદિને તો મોઢામાં પંજુ અભિલાષા હોતી નથી. વિસ્તારના અર્થીઓએ પૂનપંચાસકની વૃત્તિ લેવી. ॥ ૧૪૪ ॥

પ્ર૦ (૧૪૫) બીજા પુરુષની જેમ તીર્થ કરોના વૃષ્ટિ અને પુરુષચિહ્ન આદિ શુદ્ધ પ્રદેશ લેવામાં આવે કે નહીં ?

ઉ૦ અતિશુષ્ક હોવાથી પ્રાયે કરીને સાથી અને જાતિવંત અશ્વની જેમ લેવામાં આવે જ નહીં. પ્રાયે કરીને એમ કહેવાથી ગૃહસ્થપણમાં સ્ત્રી સાથેનાં સંભોગ સમયે કંઈક દષ્ટિપથમાં આવવામાં દોષ નથી.

યોગશાસ્ત્રવૃત્તિનાં પ્રથમ પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

સ્વામિનઃ કુજરમ્યેવ મુળ્કો ગૂઢો સમસ્યતી ।

અતિગૂઢં ચ પુંથિહ્નં કુર્લાનસ્યેવ વાજિનઃ ॥૨૦॥

સિદ્ધાન્તમાં પણ આ બાબત કોઈ જગ્યાએ દહીં છે ?

ઉત્તર—ઔપપાતિક ઉપાંગસૂત્રની વૃત્તિમાં છે.

“ વરતુરગસુજાયગુઢ્ઢં દેસેત્તિ ” એમ અશ્વની જેમ

અત્યંત શુષ્કપણાવટે સારી રીતે નિષ્પન્ન થયેલ છે શુદ્ધદેશ જેનો. એ પ્રમાણે વીરપ્રભુનાં વર્ણનનાં અધિકારમાં છે.

શંકા—જો એમ છે તો કેટલાક (હિંગમરો) અત્યંત પ્રકટ શુદ્ધ પ્રદેશવાળી જિન પ્રતિમાઓ કશાવે છે તે વાંદવા યોગ્ય છે કે નહિ ?

સમોધાનઃ— પ્રથમ તો તે લગવંતની પ્રતિમાજ નથી. કારણ કે લગવંતની પ્રતિમાઓ લગવંતની જેમ

પ્રથોત્તરસાધનશતક ગુજરાતી અનુવાદ

પણ કોઈકને સમ્યક્ત્વાદિની ઉત્પત્તિ થાય છે, તો તેમ
વંદન કરવા જવામાં શું દોષ ?

અમાધાન :—દ્રવ્ય લિંગિઓ વડે અહણ કરાયેલ
ચૈત્યોમાં ણિંળ આદિનાં દર્શનથી ક્યારેક કોઈકને સમ્યક્
રત્નની ઉત્પત્તિ બલે થતી હોય. તોપણ 'જઈવિ
સમ્મુખ્યાઓ કસ્સે ચિ' ઇત્યાદિ વચનો વડે કલ્પભાષ્ય
નિષ્ણવની જેમ તે ચૈત્યોનું વર્જન કરવાનું કહેલું હોવામાં
વિવેકી પુરુષોને ત્યાં જલું ચોગ્ય નથી. આ બધી બાબ
પ્રભોધ ઉદયમાંથી સંદેષીને અહીં લખી છે. શ્રી જૈન
તંત્ર લાખ્ય ચૂલિં આદિમાં પ્રથમ ખંડમાં આ અર્થ
વિસ્તારથી લખ્યો છે. ત્યાંથી બાણી લેવો.

શંકા :—જેમ નિદ્રા આદિ વડે અહણ કરાયેલ
પ્રતિભાઓ અવંદ છે. તેમ તેઓએ કરેલા સ્તોત્ર પ્રકરણાદિ
પણ સમ્યક્દષ્ટિઓને અગ્રાહ્ય છે કે આદ્ય છે ?

અમાધાન—અગ્રાહ્ય જ છે. શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રમાં
ચોથા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે :—

જે મિલ્લુ વા મિલ્લુણી વા પરપાલંડીણં પસંસં
કરેજ્ઞા જેઆવિ ણિહગાણં પસંસં કરેજ્ઞા
જેઆવિ અનુકૂલં માસેજ્ઞા જેઆવિ નિહગાણં
આયયણં પવિસિજ્ઞા જેઆવિ નિહગાણં ગંથં સત્યં
પયક્કરં વા પરુવેજ્ઞા જે ણં નિહગાણં સંતિપ્પ
કાયકિલેસાદિત્તવે વા સંજમેહ વા ણાણેહ વા વિણાણેહ વા

मय ना पंडिचैइ ना अभिमयसुदपरिता मयगप
 मितावेज्जा से वि आणं परमादमिण्यु उताज्जेजा
 वता गुमतीति "

આજે અંગુષ્ઠાયે ફાલી સૂજે મયા નહિ થેરા ।

અમમદમ્મ ય પુલ્લા, કહણા ય વિગારજા નંધે ॥૧॥

શ્રી હયવેદાલિહ સૂત્રની બૃહદ્ વૃત્તિમાં પણ કહ્યું છે કે:-અહો આ આજે યોગ જ વખતમાં આરાધના કરી એ કાળે શ્રી શમ્ભવસૂરિને દર્શના આંત્ર આબ્યા હતા. ॥૧૪૬॥

પ્ર० ૧૪૭—દ્રવ્ય દોષ દાળ અને આવમા દોષ દોનાથી વધારે સુદમ છે ?

હ૦—સમગ્રરૂપ દાળ સુદમ છે. એકવાર સદ્ય (આંખ) ઉઘાડ વાસ કરીને એકલીવારમાં અસંખ્યાતા સમય થઈ જાય છે તેના કરતાં દોષ વધારે સુદમ છે. અંશુલ શ્રેણી માત્ર દોષ પ્રદેશોને સમયે સમયે અપહાર કરતાં અસંખ્યાતી દત્તપિણી અવશર્પિણી દાળ લાગે છે, તેનાં કરતાં દ્રવ્યો સુદમ છે.

એક એક આદ્ય પ્રદેશમાં અનંતાનંત પરમાણુ આદિ પુદ્ગલ દ્રવ્યો અવગાડીને રહી શકે છે. તેનાં કરતાં પણ ‘વાય’ શબ્દ વડે વાચ્ય પચાંચો અતિસુદમ છે. દરેક પરમાણુ આદિ દ્રવ્યોમાં અનંતાનંત પચાંચો હોવાથી. આચારાદ્ધ નિયુક્તિવૃત્તિ તથા લોકપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે:-

નિરુણો ય હવદ્ કાલો, તત્તો નિરુણવરં ચ હવદ્ સ્થિતં ।

અંગુલસેદીમિત્તે ઓમપિણીઓ અમંસ્વિજ્ઞા ॥૮૯॥

इति द्वितीयोद्देशके ।

કાલવૃદ્ધો દ્રવ્યભાવક્ષેત્રવૃદ્ધિરસંગ્રામ ।

ક્ષેત્રવૃદ્ધો તુ કાલમ્ય મજના ક્ષેત્ર સૌક્ષ્મનઃ ॥૧૯॥

દ્રવ્યસર્વાયયોર્વૃદ્ધિરવચ્યં ક્ષેત્રવૃદ્ધિતઃ ।

અત્ર શેષો વિશેષઃ દ્વેય આવશ્યકાદિતઃ ॥૨૦॥

કતિ તૃતીયમર્ગેઽવધિજ્ઞાનાધિકારે ।

ભાવાર્થ-કાળ સુક્ષ્મ છે. તેનાં કરતાં ક્ષેત્ર વધારે સુક્ષ્મ છે. અંશુલ પ્રમાણુ શ્રેણીનાં પ્રદેશોને સમથે સમથે અપહારતાં અસંખ્યાતી ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણીઓ ચાલી જાય છે. કાળની વૃદ્ધિમાં દ્રવ્ય ભાવ અને ક્ષેત્રની વૃદ્ધિ ચોક્કસ થાય છે. અને ક્ષેત્રની વૃદ્ધિમાં કાલની વૃદ્ધિની ભજના જાણવી. કારણ કે કાળ કરતાં ક્ષેત્ર સુક્ષ્મ છે.

ક્ષેત્રની વૃદ્ધિમાં દ્રવ્ય અને પર્યાયની વૃદ્ધિ અવશ્ય થાય છે. આ બાબતમાં વિશેષ જાણવાની ઈચ્છાવાળાએ આવશ્યકાદિથી જાણી લેવું. ॥૧૪૭॥

પ્ર૦-(૧૪૮) દેવલીઓને પણ તેરમા ગુણઠાણાને અન્તે સુક્ષ્મક્રિયા અપ્રતિપાતિ આદિ શુક્લધ્યાન કહ્યું છે, અને ધ્યાન એટલે ચિત્તની એકાગ્રતા, અને તે દેવલીઓને સંભવતી નથી. કારણ કે તેમને ભાવમનનો જ અભાવ હોય છે. તો ઉપર કહ્યું તેવું શુક્લધ્યાન કઈ રીતે સંભવે?

ઉ૦-ચિત્તની એકાગ્રતા રૂપ ધ્યાન, શાસ્ત્રમાં છત્રસ્થાને આશ્રયીને કહ્યું છે. દેવલીઓને તો કાયાની નિશ્ચલતા એજ ધ્યાન કહ્યું છે. આથી કોઈ દોષ નથી.

શુભ્રસ્થાનકમારોહ સૂત્રની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે:-

છન્નસ્થસ્ય યથા ધ્યાનં મનસઃ સ્થૈર્યમુચ્યતે ।
તથૈવ વપુષઃ સ્થૈર્યં ધ્યાનં કેવલિનો ભવેત્ ॥૧૦૧॥

ભાવાર્થ-જે પ્રકારે છન્નસ્થ યોગિને મનની સ્થિરતા એ ધ્યાન કહેવાય છે, તે જ પ્રકારે કેવલીને શરીરની સ્થિરતા (નિશ્ચલપણું) એ ધ્યાન કહેવાય છે. અને તેથી શૈલેશીકરણ થાય છે. ત્યારપછી તે તરત જ અયોગિ કેવલી શુભ્રસ્થાનકે જાય છે.

જહ છઠમસ્થસ મનો જ્ઞાણં, મન્નદ્ સુનિચર્લ સંતં ।

તદ કેવલિણો કાઝો, સુનિચ્ચલો મળ્લદ્ જ્ઞાણં ॥૮૪॥

ભાવાર્થ-જેમ છન્નસ્થનું અત્યંત નિશ્ચલ થયેલું મન ધ્યાન કહેવાય છે. તેમ કેવલીની અત્યંત નિશ્ચલ થયેલી કાયા ધ્યાન કહેવાય છે. આ પ્રમાણે આવશ્યકલાભ્યમાં ધ્યાનશતકમાં કહેલું છે. ॥૧૪૮॥

પ્ર૦ (૧૪૯)-અત્યારે કેટલાક મુનિઓ રજોહરણ ઉપર ઉત્તની નિપદા હંમેશાં બાંધી રાખે છે તે શું આગમ અનુસાર છે? કે રૂઢિમાત્ર છે?

ઉ૦-આ રૂઢિમાત્ર જ છે એમ જણાય છે. આગમમાં તે નિપદા યથાવસ્થરે બેસવા માટે તેને જણાવેલ છે. પૃથ્વ-સ્થપવૃત્તિમાં બીજાં અંકમાં કહ્યું છે કે- “પાણિદય ક્ત્યાદિ” ગાથાયામ્ “નિસિદ્ધિજિત્તિ” રજોહરણની બે નિપદા

મનુષ્યો સંખ્યાતવર્ષનાં આયુષ્યવાળા અને અસંખ્યાતવર્ષનાં આયુષ્યવાળા એમ બે પ્રકારનાં હોય છે તેમાં સંખ્યાતવર્ષનાં આયુષ્યવાળાને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ તે ભવસંબંધ જ હોય છે. ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ તે ભવનપણું હોય. અગર પરભવનાં પણ હોય અસંખ્યાત વર્ષનાં આયુષ્યવાળા મનુષ્યોને ઔપશમિક અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પહેલી ત્રણ નારકી અને વૈમાનિક દેવની જેમ જાણવું અને ક્ષાયોપશમિક તે કર્મશંકના અભિપ્રાયે તેજ ભવનું અને સિદ્ધાન્તનાં અભિપ્રાયે પરભવનું પણ હોય છે.

પંચેન્દ્રિય તિર્થો પણ મનુષ્યની જેમ બે પ્રકારનાં હોય છે. તેમાં અસંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્થોને ત્રણે સમ્યક્ત્વો મનુષ્યની જેમ કહેવા. સંખ્યાત વર્ષનાં આયુષ્યવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્થો અને તિર્થોત્કર્ષી એને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ મેળવું તથીજ ખીજ બે સમ્યક્ત્વ પામેલી માફક કહેવા.

આ તિર્થો પંચેન્દ્રિયથી માંડીને અષ્ટોજ પંચેન્દ્રિય સુધીના તિર્થો હોય છે. કલ્યાણી એક પણ સમ્યક્ત્વ મેળવવું તથી.

અસંખ્યાત વર્ષ આયુષ્યવાળાના અસંખ્યાત વર્ષના સમ્યક્ત્વો મેળવવાની કલ્યાણી એક પણ સમ્યક્ત્વ મેળવવું તથી.

અસંખ્યાત વર્ષ આયુષ્યવાળાના અસંખ્યાત વર્ષના સમ્યક્ત્વો મેળવવાની કલ્યાણી એક પણ સમ્યક્ત્વ મેળવવું તથી.

॥કીનું સમ્યક્ત્વાદિ ધર્મનું સાધન કહ્યું છે તે જીવને
ધર્મની પ્રાપ્તિ ક્યારે થાય ?

સમાધાન—ધર્મસંગ્રહણીમાં નિશ્ચયનયના મતે શેલેશી
રણના છેલ્લા સમયેજ ધર્મ કહ્યો છે તે પૂર્વનાં સમયમાં
॥ ધર્મનાં સાધનનો જ સંભવ છે એમ કહ્યું છે.

સો ડ મયવસ્તય હેઝ સેલેસીચરમસમયમાત્રી જો ।

સેસો પુણ નિચ્છયઓ તસ્સેવ પસાહગો મણિઓ ત્તિ ॥

ભાવાર્થ—શેલેશીકરણનાં ચરમ સમયે જે (ધર્મ)
થાય છે. તે સંસારનાં ક્ષયમાં હેતુભૂત છે. બાકીનું બધું
તેનું જ સાધન કહ્યું છે. નિશ્ચયનયના મતે આ વાત
કહી છે.

આ પ્રમાણે નિર્દોષ સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપનો વિચાર,
તેની અંતર્ગત જ, જૈનોના અનભિગ્રહિકપણાનો વિચાર,
તથા ચારે ગતિમાં ક્ષાયિકાદિ સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપનો વિચાર,
તેમજ એવં ભૂતરૂપ નિશ્ચયનયથી શેલેશી અવસ્થાના
છેલ્લા સમયે ધર્મપ્રાપ્તિનો વિચાર પણ જણાવ્યો ॥

શ્રીજિનલાભમૂયાદિસદ્ગુરુનામનુગ્રહાત ।

ક્ષમાકલ્યાણગણિના નિર્મિતે સ્મૃતિહેતવે ॥૧॥

પ્રશ્નોત્તરસાર્ધશતેઽપરાર્દ્ધે પરિપૂર્ણતાં ॥

ગતંસ્યાદત્રકાશ્વત્ દોષઃ શોધ્યઃ સઘાષનૈઃ ॥૨॥

श्रीमद्विष्णुसहस्रनामस्तोत्र : वि०-१४

प्रकाशक : श्रीमद्विष्णुसहस्रनामस्तोत्र मन्दिर, बंगलूर

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय



लेखक :

श्रीमद्विष्णुसहस्रनामस्तोत्र मन्दिर, बंगलूर
मुनिश्री गणेशचरणयश भट्टाराज 'मधुकर'

प्रकाशक : श्रीमद्विष्णुसहस्रनामस्तोत्र मन्दिर, बंगलूर